

ЧЛАНЦИ

*Проф. др Борислав Ивошевић,
редовни професор у пензији
Факултета за поморство, Кошор*

Рад на измјенама Закона о поморској и унутрашњој пловидби – критички осврт

Резиме

Предмети обраде у овом чланку јесу најори које Министарство поморства и саобраћаја Републике Црне Горе предузима, почев од 2003. године, на новој кодификацији поморског права у Црној Гори, односно Србији и Црној Гори.

Писац анализира нека кључна питања у вези са тим радом, почевши од намјераване подјеле цјелокупне материје поморског права на више закона, а затим указује на неке значајне проблеме у области поморског приватног права, како у дијелу материјалног права, тако и терминологији.

Кључне речи: *Закон о поморској пловидби, поморски бродар, возар, уговори о поморској пловидби, хипотека и поморски привилегији, поморска пошрживања, привремено заустављање брода.*

Уводне напомене

Закон о поморској и унутрашњој пловидби који је као свеобухватан поморско-правни кодекс донијет у Југославији средином 1977. године и ступио на снагу 1. јануара 1978. године, након распада државе и стварања СР Југославије, иновiran је 20 година касније, 1998. године, али без икаквих битнијих промјена, сем у управно-

правном, безбједносном, дијелу гдје су у законски текст уврштена нека нова рјешења усвојена на међународном плану, а која су обавезивала и нашу државу.

Прије усвајања Закона, 1996. године, писац ових редова и проф. Часлав Пејовић објавили су у овом часопису у броју 3-4/96 рад у коме су покушали да укажу на потребне измјене и пожељне правце рада на будућем поморском, и евентуално, посебном законодавству којим би се регулисало и право унутрашње пловидбе.¹⁾ Ниједан од датих предлога у том чланку од стране обрађивача није наишао на потребну пажњу и разумијевање, тако да су изостале и неке чисто термилошке коректуре које су предлагане.

Нешто раније, 1994. године, у Хрватској је донијет Поморски законик. Новине које је донио овај законски текст биле су такође минималне у односу на Закон из 1977. године. Главне су се састојале у одвајању поморско-правне материје од права унутрашње пловидбе и укључивању у Законик материје о правном статусу мора, а у складу са Конвенцијом УН о праву мора из 1982. године, и наравно, у складу са интересима хрватске државе у регулисању обалног мора и свих оних права које за једну државу проистичу из предметне Конвенције. Ипак, редактори Законика уочили су и исправили неке термилошке нелогичности за које се је у хрватским стручним круговима без сумње знало да су реликт система који је остао за нама. Тако на примјер, институт уговорног заложног права назван је хипотека, а законско заложно право привилегиј. Међутим, ово рјешење у Хрватској није било коначно и они су послије 10 година примјене Законика из 1994. године, исти доста темељито промијенили и сада је на снази Поморски законик из 2004. године. За разлику од текста из 1994. године, некако упоредо са текстом новог хрватског Законика из 2004. године у Црној Гори започело се је са радом на ревизији постојећег Закона о поморској и унутрашњој пловидби, односно на доношењу предлога новог закона.

Рад на доношењу поморског закона у Црној Гори

Министарство поморства и саобраћаја Црне Горе у току 2003.-2004. године припремило је, како је назвало, „радну верзију“ Закона о поморској пловидби. Овим Законом у цијелости је требало да се замијени Закон о поморској и унутрашњој пловидби из 1998. године. У односу на постојећи Закон, а што се из назива „радне верзије“ види, јесте одвајање унутрашње пловидбе и стварање само закона који регулише поморску пловидбу. Овим одвајањем слиједила се је хрватска пракса, али и у нашој стручно-научној литератури пледирало је се за такво раздвајање.²⁾

Хрватски примјер у радној верзији слијеђен је и уврштавањем у законску материју регулисања „морског и подморског простора“.³⁾

1. Види Ивошевић, Пејовић, Развој поморства у СР Југославији и Црној Гори и поморско законодавство, Право и привреда, бр. 3-4/96, стр. 25-54.
2. Види: Ивошевић, Пејовић, *op. cit.* стр. 50-52.

Након овог, „радна верзија“ садржи одредбе из области безбједности пловидбе (дио III – чл. 51-201), гдје су, као и у сада нашег Закона, тако и у „радној верзији“ имплементирана актуелна рјешења из ове области, а сагласно, у првом реду, захтијевима које пред поморство сваке земље поставља ИМО – Међународна поморска организација.

Међутим, оно што нас је у највећој мјери понукало да се поново бавимо проблемом ревизије нашег поморског законодавства, јесте низ питања и проблема са којима се је радна група Министарства поморства и саобраћаја Црне Горе сусрела приликом израде поменутог „радне верзије“, а који су првенствено везани за приватно-правни (имовински) дио те „радне верзије“, односно закона који треба предложити.

Када се упореде рјешења усвојена у „радној верзији“ са изнијетим предлозима за промјене у већ поменутом чланку аутора Ивошевића и Пејовића од скоро прије десет година, онда се може констатовати да се у односу на изнијете предлоге усвојена рјешења у „радној верзији“ доста често подударају, и то:

1. са предлогом за доношење посебног поморског закона;
2. са предлогом за изостављање чл. 188. ЗПУП-а из 1977. г., односно чл. 223. и 224. ЗПУП-а из 1998. године, којим се је одредбама одређивао садржај „права располагања“ у тексту из 1977. године, као специфичног најширег стварног права у односу на ствари у друштвеној својини, а што је ЗПУП из 1998. године некритички и непотребно и даље задржао;
3. глобална одговорност бродара усклађена је са одговарајућом Међународном конвенцијом из 1976. године;
4. у дијелу одговорности за терет, ограничење одговорности по јединици терета везано је за специјална права вучења (Special Drawing Rights);
5. допуњене су одредбе о одговорности бродара за смрт и тијелесне повреде чланова посаде;
6. једна од могућих алтернатива у вези са регулисањем генералне хаварије је изостављање из закона ове материје, наравно, подразумијева се с позивом на директну примјену Јорк-Антверпенских правила;
7. понуђена су одређена нова рјешења ради убрзања поступка „ареста“ брода и спровођења поступка извршења на бродовима, међутим, у сваком случају не довољно и са доста несигурности у односу на примјену Конвенције из 1952. године и потребу исправљања неких недостатака који су постојали и данас постоје у ЗПУП-у из 1998. године.

С друге стране, један број предлога није усвојен, односно није привукао пажњу тима Министарства поморства и саобраћаја ЦГ. Неколико таквих случајева заслужују да им се у овом тексту поклони већа пажња. Такође, у међувремену дошло се и на идеју израде више посебних закона, умјесто сада важећег ЗПУП-а из 1998. године.

---

3. Чл. 5-50. „радне верзије“ Закона о поморској пловидби ЦГ/СЦГ.

А. Један закон или више закона

Закон о поморској и унутрашњој пловидби један је од најобимнијих текстова те врсте у свијету са својих преко хиљаду чланова (важећа верзија из 1998. године има 1.078 члана). Када се томе дода и материја која је регулисана републичким законима обимност у питању се још повећава. Следствено, може да буде пожељна одређена прерасподјела материје, па се поставља питање како то на најбољи и најрационалнији начин постићи.

У свијету поморски кодекси, тамо гђе их има, различито прилазе овом проблему. Водећи поморски законодавни акт у Великој Британији је Merchant Shipping Act по први пут донијет још 1854. године. Данас је важећи текст под истим називом из 1984. године са многим измјенама и допунама. За овај законски акт треба рећи да су њиме регулисана сва питања везана за бродове и поморску пловидбу (у првом реду питања безбједности пловидбе) сем оних која регулишу посебни закони као што су на примјер, Marine Insurance Act из 1906. године када је ријеч о поморском осигурању; Carriage of Goods by Sea Act. из 1971. године којим је у Великој Британији уведена примјена Бриселске конвенције о теретници; Supreme Court Act из 1981. године, којим је регулисана материја из области поморско-правне надлежности, итд.

Француско право регулисало је дуже од 150 година приватно поморско право у II књизи Code de Commerce-а, да би реформом из 1966. године, а сагласно претходно проведеној уставној реформи, у области поморског права донијело 5 закона са одговарајућим декретима, а све то у складу са француском законодавном правном техником. Законом бр. 420 од 18. јуна 1966. године и Декретом бр. 1078 од 31. децембра 1966. године регулисани су уговори о превозу ствари (подијелени на уговоре о афретману и транспорту) и уговор о превозу путника, док је уговор о закупу брода изостављен из поморско-правног регулисања; Закон бр. 5 од 3. јануара 1967. године и Декрет бр. 967 од 27. октобра 1967. године регулишу правни статус брода и одговорност бродовласника; Закон бр. 545 од 7. јула 1967. године и Декрет бр. 65 од 19. јануара 1968. године којима су регулисане поморске незгоде (судар бродова, спасавање и генерална хаварија); Закон бр. 522 од 3. јула 1967. године и Декрет бр. 64 од 19. јануара 1968. године за област поморског осигурања и коначно, Законом бр. 8 од 3. јануара 1969. године и одговарајућим декретом регулисана је поморска купопродаја, чиме је комплетирана реформа француског приватног поморског права.⁴⁾

У Грчкој, одговарајући законодавни акт у форми кодекса којим се регулише приватно поморско право донијет је 1958. године и од тада није мијењан. И остали познати свјетски поморски закони у основи регулишу приватно-правну материју и, евентуално, онолико управно-правне материје и материје поступка колико се указује као неопходно да се не поремети цјелина регулисања одређених дијелова поморског права, као што је регулисање правног статуса брода, заповједника бро-

4. Види: R. Rodiere, Droit Maritime, Quat. ed. Paris, 1969, стр. 13.

да, бродске посаде и сл. , или ако се ради о материји која је специфична искључиво за поморско право, као што је на примјер, случај са материјом тзв. конзервативног ареста брода.

Следствено, везано за предња питања која се, као што се види, различито решавају у упоредном поморском законодавству, одређене дијелове Закона о поморској и унутрашњој пловидби треба сагледати и у свијетлу цијелокупне ревизије нашег законодавства и могућности, односно оправданости да се доносе специјалне правне норме за поједина рјешења уколико она нису потпуно специфична за поморско право, а што се посебно односи на бројне норме поступка које ЗПУП садржи. Поступак за уписивање бродова има 126 чланова (чл. 275-416), а поступак извршења и обезбјеђења на бродовима 141 члан (чл. 906-1032).

Пред овим проблемима нашао се и стручни тим Министарства за поморство и саобраћај Црне Горе, односно налазе се новоформиране радне групе, које су по први пут дјелимично попуњене и научним радницима.

Након израде „радне верзије“ из 2003. године, како због потребе бржег рјешавања одређених сегмената поморско-правне материје, тако и због доста критичких примједби на приређени текст, донијета је одлука да се одустане од јединственог закона и да се одређене правне области регулишу посебним законима. Формиране су комисије, односно пројектне групе за шест посебних закона, и то за: закон о мору (закон о уређењу морског и подморског простора који чине дио државне територије); закон о безбједности и сигурности пловидбе; закон о заштити мора од загађења са бродова; закон о хидрографској дјелатности; закон о регистрацији пловила и, закон о поморској пловидби.

Суштински, од шест предложених ради се о три нова закона у односу на садашњи ЗПУП, а то су: закон о мору који ни до сада није био у склопу ЗПУП-а (Хрватска је то спајање извршила 1994. године и задржала га је у тексту из 2004. године), закон о хидрографској дјелатности, који регулише сасвим нову материју. Такође, је у припреми и закон о лукама, који није обухваћен са шест нових закона, али треба га посматрати као нови, посебан, закон у односу на досадашњи, јер ЗПУП поред кратке и опште дефиниције луке (и пристаништа) у чл. 5. тач. 38. о лукама отвореним за унутрашњи и међународни саобраћај садржи само најважније јавно-правне норме којима се уређује безбједност у лукама и дужностима које страни бродови мора да испуне да би могли да уплове у луке и пристаништа СЦГ. Закон о лукама који је у припреми, међутим, односи се на проблеме везане за управљање лукама, одређивање органа (организације) који ће то управљање да врши са утврђивањем конкретних надлежности. Ово питање у Црној Гори повезано је и чињеницом да морском обалом, укључујући и луке, управља посебно јавно предузеће, па је такав закон о лукама стварно самосталан закон који не извире из сада важећег Закона о поморској и унутрашњој пловидби.

Уколико се прихвати да је материја о регулисању правног статуса обалног мора, економске зоне и подморја, као и материја организације хидрографске дјелатности изван ЗПУП-а, онда би постојећи закон теоријски и са становишта пра-

вила струке (практично) било оправдано подијелити на 3 дијела, и то: на закон о безбједности поморске пловидбе који би обухватао садашњи II дио (чл. 6.-201. ЗПУП-а), односно III дио „радне верзије“ (чл. 51-201.), уз уношење у будући закон и одговарајућих одредби сада важећег републичког закона. Други закон би био закон о упису бродова који би садржао одредбе III дијела ЗПУП-а (чл. 202.-222.) о државној припадности, идентификацији, упису и уписницима бродова, те одредбе о поступку за уписивање бродова (и њихово брисање), глава III садашњег IV дијела Закона (чл. 275.-416. ЗПУП-а). Трећи законски акт био би закон о поморском приватном праву, дакле, у првом реду о стварним и облигационим правима на броду и искоришћавању брода. Овај закон обухватао би и дио о поступку обезбеђења и извршења на бродовима, наравно, имајући у виду примједбе које смо у вези с тим већ изнијели у овом раду. Дакле, закон о поморској пловидби обухватио би својинско-правне односе на броду (чл. 223.-274. ЗПУП-а), а затим почев од V дијела који регулише глобалну одговорност поморског бродара обухватио би цијелокупну постојећу законску материју закључно са извршним поступком (чл. 1032. ЗПУП-а) била би предмет регулисања овог законодавног акта. Одговарајућа материја у „радној верзији“ регулисана је чл. 236.-280. и 413.-1015. Што се тиче првог дијела ЗПУП-а и дијелова о мјеродавном праву и казним одредбама материја би била одговарајуће распоређена на поједине законске текстове.

Предњом подијелом поморско-правне материје било би обухваћено и правно регулисање проблема загађења мора и морске околине с брода. И овај предлог закона у односу на ЗПУП представља новину. Законом се предвиђају мјере и процедуре заштите од загађења сагласно многим новодонијетим међународним конвенцијама и препорукама Европске уније. Међутим, с обзиром да се предлаже доношење нових закона за одређене области које представљају правну цијелину, онда стоји чињеница постојања посебности проблема загађења мора и морске околине с бродова, како на међународном, тако и на националном плану. Наиме, након велике поморске катастрофе танкера „Torrey Canyon“ 1967. године, са тешким последицама загађења француске и енглеске обале, у оквиру ИМО-а 1969. године доноси се Међународна конвенција о грађанској одговорности о загађењу мора, која је касније допуњена протоколима 1976. и 1992. године. Нешто касније, 1973. године, доноси се Међународна конвенција за спречавање загађења из морских бродова, позната као MARPOL конвенција, која је допуњена Протоколом из 1978. године. У овој материји од значаја је и Међународна конвенција која се односи на интервенције на отвореном мору у случајевима загађења мора уљима из 1987. године, а све то прати Међународна конвенција за оснивање међународног фонда за надокнаду штета због загађивања из 1971. године са Протоколом из 1992. године.

Предњим међународним прописима треба додати, у последијдне вријеме, донијете конвенције ИМО-а, као што су: Конвенција о одговорности за штете настале превозом опасних терета морем из 1996. године; Конвенција о антикорозивној заштити из 2001. године, као и бројни прописи Европске уније који су донијети у овој области.

У сваком случају, чини се да је доношење посебног закона у овој материји сасвим оправдано, међутим, ако се остане при концепцији доношења посебног закона у овој области, онда треба размотрити потребу да закон буде цијеловит и да обједини јавно-правне (управне), приватно-правне (имовинске) и казнене одредбе којима се материја у питању регулише. У таквом случају из закона о поморској пловидби требало би изоставити дио којим се регулише загађење мора са бродова (чл. 879-888 ЗПУП-а).

На крају, треба рећи да концепција о више посебних закона није нова и непозната, како у упоредном поморском законодавству, тако и у југословенском законодавству између два свијетска рата и у законодавству након II свијетског рата до доношења ЗПУП-а 1977. године, па с обзиром да треба унијети многе новине, те да је закон и до сада био оптерећен посебно нормама поступка и сл., чини се доста оправданим нови концепт који се предлаже.⁵⁾ Међутим, треба строго водити рачуна да се поморско-правна материја у законима који се предлажу правилно распореди са становишта правне природе појединих правних норми и института, а посебно да се због постојања више закона не поремети *sedes materiae* приватно-правног кодекса у оквиру предлога закона о поморској пловидби.

Б. Осврт на нормирање материје приватног поморског права *de lege ferenda*

1. Питање нормирања сусвојинских односа на броду

Проблеми нормирања сусвојинских односа на броду покренути су и образложени у мјери колико се је сматрало потребним да се таква иницијатива за измјене и допуне ЗПУП-а покрене још у цитираном чланку из 1996. године.⁶⁾ Ова питања и даље су актуелна, јер у међувремену црногорска флота (а самим тим и флота СЦГ) је потпуно уништена, а приватне иницијативе за њеном обновом су прескромне и незадовољавајуће.

Црна Гора је у једном временском периоду покушавала да уведе отворени (слободни) регистар бродова, али у томе се није успјело. Ово питање, наравно, је одвојено од питања сусвојине на бродовима, али мишљења смо да би се усвајањем

5. Између два светска рата законодавна активност у поморству била је доста скромна. Најзначајнија је Уредба са законском снагом о стварним правима на броду из 1939. године, а 1937. био је донијет и Нацрт поморског трговачког законика који није ступио на снагу. Послије II свијетског рата до доношења ЗПУП-а 1977. године донијети су слиједи закони: Закон о обалном мору, спољнем појасу и епиконтиненталном појасу Јуславије са последњим измјенама и допунама 1987. и 1989; Основни закон о служби безбједности пловидбе, 1964. и 1965. године; Основни закон о искоришћавању лука и пристаништа, 1961. године; Закон о упису поморских бродова и чамаца, 1965. године; Закон о баждарењу поморских бродова и чамаца, 1965. године; Закон о утврђивању способности за пловидбу поморских бродова и пловила унутрашње пловидбе, 1964. и 1965. године; Закон о исправама и књигама поморских бродова и пловила унутрашње пловидбе, 1964. године; Закон о установљењу заставе трговачке морнарице и бродарства унутрашње пловидбе ФНРЈ, 1950. године и Закон о спасавању на мору и унутрашњим пловидбеним путевима, 1966. године.
6. Види: Ивошевић, Пејовић, *op. cit.* стр. 30-31.

принципа сусвојине на карате, гдје би се за мање бродове могао усвојити 12-о каратни принцип, а за веће, односно велике, (прекоокеанске) бродове принцип сусвојинске подијеле на 24 карата.⁷⁾ Усвајањем сусвојине на карате, сусвојински дио (карат) поприма карактеристике реалног власничког дијела, те је као такав у правном промету (купопродаја, оптерећење хипотеком и другим правним теретима истог значаја) независтан од воље осталих каратиста. Предности таквог система биле би знатне. Прво, у вези са тим треба истаћи, да многе класичне поморске земље и даље стоје на овом принципу, као на примјер, Велика Британија гдје се приликом уписа, макар власник брода било и само једно лице, брод уписује на 64 карата. Оваква правна ситуација пружа далеко већу еластичност у купопродајним односима у вези са бродом, а да при томе уопште не умањује потребну правну сигурност. Такође, много је већа еластичност у вези са подизањем поморских зајмова, било ради набавке нових бродова или поправке и реконструкције постојећих, јер за средства која је потребно објединити, било да се ради о прикупљању средстава којима располажу одређена физичка и правна лица или, што је чешћи случај, банкарских средстава, далеко је већа правна сигурност због веће еластичности кредита који се обезбеђује хипотеком јер се хипотека ставља на сваки поједини карат, а не на брод у цијелини, итд.

2. Пошребa и користи од уношења неких рјешења Конвенције УН о условима за упис бродова из 1986. године

Израдом „радне верзије“ закона нормално је било да се очекује либерализација уписа у наш регистар или, евентуално, да се понуди други, „слободни“ регистар које имају данас многе земље у свијету, међу којима и водеће поморске земље, као што су Велика Британија или Норвешка. Ни једно ни друго није се догодило. Упис, како у случајевима обавезног, тако и факултативног уписа, остао је непромијењен у односу на већ постојећа рјешења у важећем ЗПУП-у. Када је ријеч о Конвенцији из 1986. године пропуштено је да се искористи значајно рјешење садржано у чл. 12. те Конвенције, а наиме, да се да могућност привременог исписа из националног регистра и дозвола привременог уписа у неки други регистар на бази уговора о закупу брода, с тиме, што би у том случају наша земља могла да се користи овим правом и у обрнутом смеру, наиме, да у наш регистар привремено врши упис одређених бродова у свим оним случајевима када национална права других земаља то дозвољавају.

Ова конвенција бави се и проблемом неопходне правне везе између брода и државе уписа (тзв. *genuine link*), па одређује да се упис не може вршити уколико држава уписа над бродом, којем уписом у свој регистар даје право да вије њену заста-

7. Подијела би могла да се изврши на начин што би бродови до 500 БРТ имали 12, а преко 500 БРТ 24 карата. У досадашњем раду на закону постоји предлог да се усвоји енглеска подијела на 64 карата. Мишљења смо да то не одговара нашој правној традицији у овој области, а нити нашем менталитету, који за разлику од енглеског, нема много склоности ка ширем удруживању.

ву, мора да врши ефективну јурисдикцију и контролу над таквим бродовима у погледу идентификације бродовласника и самих бродова везано за њихову одговорност; да ефективно врши административне и техничке послове и регулише економска и социјална питања везана за права посада тих бродова. Према томе, усвајање, односно спровођење одредби Конвенције о условима уписа бродова из 1986. године на извјестан начин предуслов је за увођење тзв. слободног регистра бродова, било као основног или што је случај у многим државама, другог регистра (*second registrar*), који регистри су још познати и под називом међународни регистри (*international registrar*).

3. Могуће иновирање материје заложних права на броду и употребе назива хипотека и поморски привилегиј

Што се тиче регулисања материје заложних права на броду у меритуму, приликом усвајања предлога „радне верзије“ из 2003. године, чини се да се уопште није разматрала могућност и потреба да се правни институти поморских привилегија и хипотеке на броду регулишу на начин што би у наше законодавство била унијета рјешења која садржи Међународна конвенција о привилегијама и хипотекама из 1993. године, која је у међувремену 2004. године, ступила на снагу јер је добила 10 потребних ратификација.

Умјесто тога, „радна верзија“ садржи одређене допуне друге природе везане за брисање поморских бродова и по први пут, у наше право уводи одређену заштиту хипотекарних и привилегованих повјерилаца. Наиме, у првом реду, код купопродаје бродова уколико је одређени брод оптерећен привилегованим или хипотекарним потраживањима, онда се пренос на новог власника не може да изврши ако постоји противљење ових повјерилаца, односно без њиховог пристанка. Један дио ове заштите преузет је из најновије Међународне конвенције из 1993. године, док, када се ради о давању права привилегованим повјериоцима да се успротиве преносу брода на новог власника, није познат међународни акт који би тако нешто прописивао.

Напријед наведена рјешења треба усвојити и унијети у наше законодавство на одговарајуће мјесто (према законодавној распођели ово правно питање било би везано за упис и брисање бродова, па према томе, норма треба да постоји у том закону) и то само у мјери колико, и ако то регулише међународно право. Што се тиче Међународне конвенције о поморским привилегијама и хипотекама из 1993. године најбитније је доношење одлуке да ли да се та Конвенција у цијелини прихвати и унесе у наше право и тиме замијени досадашњи правни систем у овој области у складу са Конвенцијом из 1926. године.

Мишљења смо, а чини се да је то мишљење преовладало и у радној групи као цијелини, да је за наше право оправдано и корисно да се прихвате рјешења Конвенције из 1993. године, без обзира што је до сада нисмо потписали, а нити ратификовали.

Конвенција садржи значајне измијене у односу на садашње наше законодавство, и коначно, последице дуже „борбе“ између два правна система, континенталног (у првом реду, француског) и англосаксонског, у Конвенцији преовлађује англосаксонско схватање да поморски привилегиј на броду, у првом реду, могу да се успостављају само за вануговорна потраживања, с тиме што се наравно, не угрожавају права посаде на поморски привилегиј, који супротно долази на прво мјесто. Што се тиче уговорних потраживања комерцијалне природе конвенција изичито из круга привилегованих потраживања искључује потраживања за губитке или оштећења терета, контејнера и путничких ствари које се превозе бродом.⁸⁾

Конвенција садржи и неке друге новине као што је право ретенције бродоградитеља или бродопоправљача на броду у градњи или поправци (увођење тзв. *possesory lien* англосаксонског права), а такође, у току судске продаје брода који се налазио у бродоградилушту, уз обавезу да се брод ослободи ретенције ради продаје, уводи се привилегиј у корист бродоградилушта, који се наплаћује испред хипотека, односно *mortgage*-а, али после свих привилегованих потраживања из чл. 4. Конвенције. Даље, Конвенција предвиђа да држава која је прихватила Конвенцију може да предвиди у свом националном праву да ће у случају принудне продаје насуканог или потопљеног брода, који је на основу налога надлежних јавних власти био уклоњен у циљу безбједности пловидбе или заштите морске околине, да трошкови таквог уклањања буду наплаћени из износа постигнутог продајом брода прије свих осталих потраживања која су осигурана поморским привилегијама на броду.

Све ове одредбе, уколико се процијени да Конвенцију треба прихватити, треба уврстити у наше право и то по могућности уз што мање одступања од самог текста Конвенције. Према нашем мишљењу једина одредба из Конвенције која није у складу са нашим правним системом и традицијом нашег права у овом домену јесте члан 6 који предвиђа могућност увођења других поморских привилегија. Овом одредбом иде се усусрет државама које су познавале тзв. поморске привилегије другог реда и судска пракса их је рангирала иза хипотека и *mortgage*-а, као на примјер, у САД. Конвенција овакву одредбу оставља на избор државама које је

8. Сагласно чл. 4. Конвенције поморским привилегијама сматрају се:

- а) потраживања за плате и друге износе који се дугују заповеднику брода, официрима и другим члановима бродског особља у вези са њиховим запослењем на броду, укључујући трошкове репатријације и доприносе за социјално осигурање који се плаћају у њихово име;
- б) потраживања за смрт или тијелесне повреде које су се догодиле на копну или води у непосредној вези са искоришћавањем брода;
- ц) потраживања из основа награде за спасавање брода;
- д) потраживања за лучке накнаде, трошкове пловидбе каналима и другим пловним путевима, те трошкове пилотаже;
- е) деликтна и квазиделиктна потраживања настала због стварног губитка или оштећења проузрокованог искоришћавањем брода, а који није губитак или оштећење терета, контејнера и путничких ствари превожених бродом.

прихвате, али, додатно обавезује државу да уведе одређене краће рокове за застарелост таквих привилегија.

У будућем закону посебну пажњу треба поклонити и регулисању правног института хипотеке на броду. Све до сада донијете међународне конвенције из ове области (конвенције из 1926., 1967., и 1993. године) правни институт хипотеке на броду посматрају као дио националног правног система и постоји слобода његовог регулисања од стране појединих држава. При томе, није битан сам назив, већ правна садржина института. Наиме, у континенталној Европи одомаћено је да се тај правни институт назива хипотека, а у англосаксонском праву mortgage. При томе, не искључује се да ти институти с временом мијењању своју садржину. Чињеница је да се све више у међународној пракси (посебно банкарској) овај правни институт регулише на бази принципа који важе за mortgage. Нека права, као на примјер грчко, због тога су увела двојни систем, систем класичне хипотеке, који још увијек постоји у њиховом закону из 1958. године, и систем mortgage-а кога су регулисали у посебном правном акту, са устројством посебног уписника за овакав начин оптерећења поморских бродова.

Хрватска је у свом најновијем Законику из 2004. године и даље за овај правни институт задржала назив хипотека, али из његове садржине, како је на нови начин хипотека регулисана, недвосмислено је да се у битној мјери приближава рјешењима која садржи англосаксонски mortgage. Наиме, када одређује садржину хипотеке на броду, хрватски закон се више не ограничава на право хипотекарног повјериоца да само судском продајом оствари своје потраживање, ако му се не измири у року, већ поред судске продаје предвиђа намирење хипотекарног потраживања, и вансудском продајом, дакле, продајом путем директне погодбе, или пак, узимањем брода у државину и његовим искоришћавањем. Мишљења смо да су рјешења попуњена у хрватском Законику прихватљива и за наше право, између осталог и због тога што је ова врста еволуције хипотеке нашег права као специфичног поморско-правног института и до сада вршена када је 1985. године у Закон уведена могућност намирења путем искоришћавања брода, а сада би се додала још могућност вансудске продаје, као редовног начина намирења хипотекарног потраживања. Ово би свакако имало одраза и на неке промјене које би требало извршити у дијелу о извршном поступку, посебно када се зна колико су се споро у нашој судској пракси одвијале судске продаје бродова, којих је, нажалост, у последњих неколико година било у знатном броју.

Такође, и овога пута, приморани смо да се осврнемо на употребљене називе за ова два правна института, јер то питање још није рјешено у нашем праву.

Када се ради о употреби термина „хипотека“, односно бродска хипотека и поморске привилегије, које се опет дијеле на привилегије на броду и привилегије на укрцаним стварима, већ је речено да је у Хрватској још у Законику из 1994. године код регулисања заложних права на броду термин „уговорно заложно право“ замијењен називом „хипотека“, а „законско заложно право“ називом „поморски привилегиј“. Ова промијена код нас није учињена нити у ЗПУП-у из 1998., а не предла-

же се ни у „радној верзији“ из 2003.-2004. године. Одсуство идеје да се оваква промјена изврши говори о непознавању аутора текстова и једног и другог закона предисторије овог питања, а која је везана за доношење Закона о поморској и унутрашњој пловидби из 1977. године. Наиме, радни текст тога закона, па и нацрт који је био упућен Савезној скупштини на усвајање садржао је за ова два правна института називе (термине) хипотека и привилегије (привилегије на броду и на укрцаним стварима), међутим, Законодавно-правна комисија Савезне скупштине интервенисала је да употребљени термини, а посебно онај о привилегијама, нису у складу са принципима и етичким нормама на којима почива социјалистичко друштвено уређење, па су називи „уговорно“ и „законско“ заложно право усвојени компромисно, како се закон због тога не би заустављао у скупштинској процедури. Што се тиче хипотеке, она је као термин изостављена, *inter alia* и због тога што није постојао ниједан позитивно-правни законски текст у социјалистичкој Југославији који би хипотеку у грађанском праву регулисао, па се прибегавало код њеног регулисања у грађанском праву, нормама које су донијете прије 1941., односно 1946. године. У Црној Гори је тек 2005. године донијет закон о грађанско-правној хипотеци. Према томе, наше уговорно-заложно право, као поморско-правни институт, у ничему се не разликује од хипотеке страног права (па ту не треба тражити постојање разлике, која би произлазила из посебног назива хипотеке у нашем праву), а након новеле из 1985. године наше уговорно-заложно право, дакле, хипотека, битно се не разликује нити од mortgage-а англо-саксонског права, барем не када је ријеч о тзв. legal mortgage-у, а посебно ако се усвоји и право вансудске продаје.

4. Систематизација уговора о искористићавању поморских бродова и регулација бродарева одговорности за шереи

Једно од проблематичних рјешења у вези са „радном верзијом“ Закона о поморској пловидби који је израђен од стране Министарства поморства и саобраћаја Црне Горе јесте увођење у Закон термина „превозник“ умјесто термина „бродар“ у дијелу о уговорима о превозу ствари морем. Аутори „радне верзије“ у образложењу се позивају на релевантне међународне конвенције, дакле, у првом реду, на Конвенцију о изједначењу неких правила у материји теретнице из 1924. године и Протоколе из 1968. и 1979. године, али из тих чињеница долазе само до закључка да, како се наводи, треба извршити „терминолошку“ измијену, па израз „бродар“ замијенити изразом „превозник“. Даље наводе да се израз „превозник“ користи и у другим гранама саобраћаја, те да се извршеном измјеном постиже корисно уједначење домаћег законодавства.

Ако занемаримо ову терминолошку измјену која се касније провлачи кроз цијели дио овог Закона везано за уговоре о превозу ствари бродом, овај дио Закона суштински уопште није мијењан у односу на сада важећа, и у нашој стручној и научној јавности опште прихваћена рјешења, која су се темељила на дугој, обимној и сврсисходној претходној научној обради ових проблема. Основно обиљежје теоријског приступа овој материји темељено је на поморском бродару (односно, бро-

дару унутрашње пловидбе) као носиоцу цијелокупне пловидбене дјелатности и посебно свих врста одговорности у поморском праву. Садашњи систем, онако како је прихваћен у ЗПУП-у, у потпуности је кохерентан и немогуће га је, а и непотребно, мијењати уколико се претходно не промјени и теоријски и стручно-практични приступ, у првом реду, у домену систематизације уговора о превозу ствари морем, а онда и у материји бродареве (бродовласникове) одговорности и то како оне о законском (глобалном) ограничењу те одговорности, тако и о одговорности за ствари које је примио на превоз и које се превозе морем.

Материја у питању наслања се на неколико међународно-правних докумената, а могућа рјешења, наравно, црпе се из законодавстава и праксе водећих поморских земаља.

Прихваћена промјена, међутим, како суштински, тако и формално (само измјена термина) нема никаквог оправдања и у основи је погрешна уколико предложена измјена не би била пропраћена неопходном интервенцијом у материји систематизацији уговора о превозу ствари и наравно, у вези са тим, и у материји одговорности бродара за терет. Тачно је да Бриселска конвенција о теретници из 1924. године са Протоколима из 1968. и 1979. године у свом енглеском тексту користи израз „*carrier*“, а у француском „*transporteur*“ што се на наш језик може да преведе изразом „превозник“, међутим, такође је тачно, а то је и одлучујуће за правилну употребу израза у питању, да се Конвенција примјењује само и искључиво на поморске превозе који се врше на основу теретнице уз специјалну, принудно-правну, одговорност коју Конвенција установљава за ту врсту превоза. Наше право одговорност поморског бродара за терет који је примио на превоз не везује за издавање теретнице, већ ту одговорност, онако како је дефинисана Бриселском конвенцијом о теретници протеже на све врсте уговора о превозу робе морем, дакле, и на превозе који се врше на основу чартер партија, код којих са становишта свјетске поморске праксе и законодавства водећих поморских земаља бродар, односно бродовласник нема улогу превозника, односно „*carrier-a*“ у смислу правног субјекта из Конвенције.

Радна верзија, сем опште замјене термина „бродар“, термином „превозник“, уопште не дира у овај проблем који је суштински и битан и који је вјероватно вриједно преиспитати у овој фази ревизије нашег поморског законодавства. Што се тиче нашег актуелног (позитивно-правног) рјешења које је прихваћено за институт одговорности поморског бродара за ствари које је примио на превоз, речено је да се темељи на обимном претходном научном раду који је, прије свега, оригиналан, а затим, пратио је и одређене свјетске трендове који су у то вријеме били присутни на међународној сцени у материји бродареве одговорности, а који су добили свој правни (и правно-политички) израз доношењем Хамбуршких правила 1978. године. У поступку доношења ове међународне конвенције вјеровало се је да ће установљена одговорност за терет бити проширена на све врсте превоза, како оне који се врше на бази теретнице, тако и на превозе по чартер уговорима, а што би значило увођење у ову материју одговорности *ex recepto*, дакле, одговорности коју

је прихватило наше право. Међутим, то се није догодило. И Хамбуршка правила, на исти начин као и Хашка, свој принудно-правни режим везала су и даље само за превозе уз издавање теретнице. Следствено, умјесто што се је у нашој „радној верзији“ непотребно, и рекло би се непримјерено, бавило термиолошком променом назива „бродар“ у „превозник“, требало је том питању приступити на начин што би се преиспитало да ли се и даље остаје код постојећег система одговорности, у ком случају је термин „бродар“ за носиоца те одговорности потпуно прикладан, будући да је заиста стручно и научно утемељен, или, пак, да се уговорна одговорност за ствари које су примљене на превоз у нашем праву у потпуности усагласи са Бриселском конвенцијом из 1924. и пратећим Протоколима, у ком случају би обавезно дошло у том дијелу, до потребе увођења превозничког појма (*carrier* енгл. права, *transporteur* франц. права), али који онда у нашој терминологији не би обавезно требало назвати „превозником“, а поготово не због евентуалног уједначења саобраћајне терминологије, што је заиста депласирано као образложење, јер је у науци саобраћајног права опште познато да је поморско право, као оригинална грана права, одвојено од континенталних, копнених грана саобраћајног права у приличној мјери, па и термиолошки. Уобичајени термин за превозиоца у нашем поморству и поморском праву јесте возар, односно поморски возар. Имајући све ово у виду, а с обзиром да је текст „радне верзије“ у том дијелу, (као и у многим другим), пратио хрватског законодавца, заиста је чудно да у хрватском Законнику из 2004. године није прихваћен термин „возар“, када се је већ вршила та промјена, јер је тај термин с обзиром да је настао на нашој обали Јадрана, природно термин који у основи припада хрватском језичком корпусу.

Коначно, када се у случају нашег будућег законодавства предлаже да се уведе тај нови термин, било „превозник“ или „возар“, за који смо се и до сада залагали, морало би да се претходно изврши систематизација уговора о превозу ствари морем на други начин. Као могући примјер могао би да послужи Поморски закон Пољске из 2004. године.⁹⁾ Члан 95 тог Законика из 1961. године дефинише двије категорије превозних уговора, и то: (1) уговор о чартеру (*charter contract*) и под (2) уговор о превозу појединих ствари (*booking contract*). За обје ове врсте превозних уговора установљена је иста врста одговорности сагласно Бриселској конвенцији о теретници из 1924. године, али од пријема робе на превоз па до предаје примаоцу. Међутим, у случајевима превоза по чартер уговору дозвољено је уговарање супротно принудно-правним одредбама о одговорности за терет које се темеље на конвенцијским начелима и та строга примјена везана је само за превозе уз издавање теретнице, а код чартер уговора од момента када се правни однос међу странкама започне да равна по том документу.

Систематизација која уговоре у линијској и слободној пловидби сврстава међу превозне уговоре, уговор о тиме чартеру искључује и оставља по страни, тако да га пољско право посебно и детаљно регулише (чл. 178.-190. цитираног Законика).

9. У дијелу о уговорима о превозу ствари морем текст новог закона не разликује се од старог текста из 1961. године.

У енглеском и америчком праву класична је подијела на превозне уговоре у које спадају линијски превоз који се потврђује теретницом (Bill of Lading Contract) и превоз бродом на одређено путовање (Voyage Charter) и на временске уговоре (Long Term Contract) у које спадају уговор на вријеме за цијели брод (Time Charter) и уговор о закупу брода (Charter by Demise или Bareboat Charter). Овим другим се уговара коришћење брода ради закључивања касније једног од два позната и горе наведена типа превозних уговора.

Друга карактеристика англо-америчког права у односу на предње уговоре је сте слобода уговарања у свему, па и у односу на утврђивање одговорности бродара за терет. Изузетак су превози који се врше на основу теретнице, када се и у овом правном систему примењује Бриселска конвенција о теретници (позната као Хашка правила), по правилу путем уношења у теретницу клаузуле о примјени принудно-правног режима Хашких правила (Paramount Clause), али и на основу наредбе закона.¹⁰⁾

Италијанско право такође познаје, када се ради о систематизацији ових уговора, подијелу на уговоре о афретману и на уговоре о превозу ствари морем. Прва категорија везана је за право чартерера на давање налога за извршење уговора, односно за обавезу бродовласника да те налоге извршава, тако да у ову групу уговора редовно спадају уговори на вријеме, али таква правна ситуација у италијанском праву може постојати и код уговора на путовање, ако се и ти уговори извршавају на бази налога чартерера.

Превозни уговори дијеле се на: уговор о превозу путника и уговоре о превозу ствари (робе), а уговори о превозу ствари дијеле се на превоз цијеловитог или парцијалног терета и на превоз појединих ствари.¹¹⁾

Имајући у виду, генерално узевши, овакву правну ситуацију у законодавству већине поморских земаља, а посебно оних водећих, у већ цитираном чланку објављеном у овом часопису 1966. године, аутори су се zaloжили за увођење термина „возар“, и то како се наводи са свим одговарајућим консенквенцама, што подразумева стриктну примјену режима Бриселске конвенције о теретници и њених одговарајућих измјена, дакле, везивање принудно-правне одговорности за превозе који се врше уз издавање теретнице, а с тим у вези и за неопходну прекомпозицију бродарских уговора, онако како су до сада дефинисани у Закону о поморској и унутрашњој пловидби, како у тексту из 1977. године, тако и у оном, сада важећем, из 1998. године.¹²⁾

Шта је у вези са свим што смо напријед анализирали и предочили учињено у „радној верзији“ Закона како су га припремили стручњаци Министарства за по-

10. О овоме види: Chorly&Giles, Shipping Law, eight ed. стр. 169-173, међутим, када долази до примјене енглеског Carriage of Goods by Sea Act-а из 1971. године небитно је да ли у теретници стоји позив на Хашка правила (Paramount Rule) или не, јер законске одредбе имају директну примјену.

11. Види: P. Manca, The Italian Code of Navigation, Milano, 1969, стр. 156 и даље (чл. 396-456).

12. Види: Ивошевић, Пејовић, *op. cit.*, стр. 43-46.

морство и саобраћај Црне Горе и како је ова материја регулисана у Поморском законнику Хрватске из 2004. године. Може се слободно рећи заиста ништа, сем промјене термина „бродар“ у термин „превозилац“. Систематизација уговора како је прихваћена у ЗПУП-у задржана је у цијелости непромењено. Материјално-правно дакле, ништа се није промијенило, али је кохерентност и конзистентност цијелокупне систематизације која почива на поморском бродару као носиоцу поморске пловидбене дјелатности (бродару као поморском власнику брода) и цијелокупне одговорности која из тога извире поремећена. Учињена је велика неправда према ствараоцима тога система, који је у оквиру установљене систематизације уговора о искоришћавању поморских бродова био научно ваљано утемељен.¹³⁾

Без поморског бродара, не као пуког термина, већ као појма са пуном својом садржином, систематизација уговора о превозу ствари морем онако како је и даље прихваћена у цитираним законским текстовима (радној верзији и Хрватском законнику) губи свој смисао, како терминолошки тако и суштински. Стога, с обзиром да систематизација уговора о превозу ствари морем и у новодонетом законодавству у Хрватској и у припреми закона у ЦГ/СЦГ није ни у чему промењена, није требало, односно не би требало дозволити ни промјену термина „бродар“ у „превозник“ јер се тиме управо ништа не добија. Као што је већ речено промјена термина добија на смислу само уколико се изврши и одговарајућа промјена систематизације уговора о превозу ствари морем, и ако се одговорност бродара за терет који је примио на превоз прилагоди, не само одредбама Бриселске конвенције о теретници, већ и водећим трендовима у упоредном поморском праву када се ради о регулисању ове материје.

5. Неке примједбе и предлози везано за поступак извршења и обезбеђења на бродовима

Када се ради о привременом заустављању (аресту) поморских трговачких бродова као средство обезбеђења за поморска потраживања према тим бродовима југословенско право и сада право СЦГ заснива се на Бриселској конвенцији о привременом заустављању поморских бродова из 1952. године, коју је Југославија ратификовала. Следствено, ова Конвенција унијета је у ЗПУП и требало би да је у свему тачно усвојена, јер је наша држава на извршену ратификацију задржала само једну резерву на коју је имала право, а то је да ће наши бродови у друштвеној

13. Научни радови који су представљали теоријску подлогу, прво за доношење Закона о уговору о искоришћавању поморских бродова из 1959. године, а затим и ЗПУП-а, публиковани су у Зборнику радова „Уговори о искоришћавању бродова на мору“, Загреб, 1951., а у оквиру Зборника најпознатијим радовима који су утрли пут систематизацији поморско-превозних уговора, како су усвојени у нашем праву, и прихватању појма бродара, као универзалног носиоца права и обавеза у вези са поморском дјелатношћу јесу расправа академика Натка Катичића, под истовјетним насловом који има и сам Зборник и расправа академика Владислава Брајковића, „Проблем бродара и његове одговорности *de iure condendo*“.

својини бити изузети из режима Конвенције. Ипак, Конвенција није у свему прецизно, а нити дословно, пренијета у наш правни систем. У основи, ради се о два пропуста.

Први је у чл. 1021 гдје се не дозвољава арест брода по принципу *sister ship*-а по захтијеви који се односи на заложно право на броду. Појмом заложно право обухваћене су, како поморске привилегије, тако и хипотека на броду. Сагласно Конвенцији из 1952. године други брод истог власника не може се заустављати само у случају хипотеке на броду, а не и поморских привилегија. Овим је повређен члан 1. Конвенције, јер су тим чланом таксативно набројана сва поморска потраживања и за сва та потраживања изузев опет таксативно издвојених када се ради о својини, су својини и хипотеци на броду, у свим другим случајевима може се пленили и други брод по принципу *sister ship*-а. Међу набројаним поморским потраживањима у члану 1. Конвенције налазе се и сва она потраживања која се убрајају међу привилегована потраживања, па самим тим наш закон је ту врсту потраживања ставио у неповољнији положај него што су остала, поморска потраживања. Овај пропуст треба исправити у будућем закону. Ово тим прије што Конвенција из 1999. године дозвољава *sister ship arrest* и за хипотекарна потраживања.

Други пропуст, односно неусаглашеност са Конвенцијом, састоји се у одређивању врсте и висине јемства које се треба положити да би брод био ослобођен изречене привремене мјере заустављања. ЗПУП у чл. 1022. садржи одредбу о врсти и висини тога јемства, међутим, не и одредбу о томе како се има поступити уколико странке о томе не постигну сагласност. Конвенција у чл. 5. ст. 2. о томе садржи изричиту одредбу да: ако странке не могу да се споразумију о томе је ли јемство или друго обезбјеђење довољно, суд или друга надлежна судска власт, одредиће њихову природу и висину. Таква одредба у нашем праву не постоји, па утолико се то у новом закону не би смјело да пропусти.

Следеће питање опште природе које би требало размотрити прије коначне одлуке везано за арест поморских бродова јесте да ли евентуално треба напустити Конвенцију из 1952. године и питање ареста нормирати сагласно Међународној конвенцији о привременом заустављању (аресту) поморских бродова из 1999. године. У вези са овом Конвенцијом треба истаћи да она доноси неке новине за које би се могло казати и да су доста значајне. Међу значајнијим свакако су проширење „листе“ поморских потраживања због којих се брод може привремено зауставити и друго, што Конвенција предвиђа да надлежни суд који одлучује о привременом заустављању брода може од стране која то заустављање тражи, унапријед затражити одређени полог, у виду обезбјеђења, за случај да се тражено заустављање испостави као неоправдано. Ова Конвенција још није ступила на снагу, па због тога чини се да је још увијек преурањено приступити јој у цијелини. Неке државе у окружењу, као на примјер, Словенија, управо су поступиле на овај други начин и генерално оставши при Конвенцији из 1952. године усвојила је и неке новине из Конвенције из 1999. године, како се у литератури истиче, највише у односу на ново, проширено утврђивање листе поморских потраживања. Усвајање проширене ли-

сте тим више би одговарало нашем праву, уколико се определијелимо за нормирање поморских привилегија и хипотека на броду, сагласно Конвенцији из 1993. године.¹⁴⁾

Што се тиче самог поступка извршења, ситуација у упоредном праву је различита, јер се он искључиво спроводи по *lex fori* правилу у цијелом свијету. Значајан број земаља извршење на бродовима спроводи сагласно свом општем извршном поступку, док одређен број, чини нам се мањи, међу које спада и наша земља, за судску продају бродова има посебан извршни поступак као *lex specialis*. Судске продаје које су вршене пред Привредним судом у Подгорици карактерисале су се изузетном спорошћу, па би у том погледу требало преиспитати овај дио закона и предложити одређена рјешења која би водила убрзању поступка, наравно, не на штету правне сигурности странака учесника у поступку. Уколико се у будућем закону буде усвојило рјешење које се предлаже, а то је да се по хипотеци може вршити вансудска продаја, као дио редовног поступка, то би свакако водило убрзању поступка, али има и других случајева када се судска продаја неће моћи да избјегне, или када се странке тако определијеле, и у том случају требало би суду, али и заинтересованим странкама дати могућност што већег убрзања поступка, и посебно интервенције у погледу смањења трошкова тога поступка. Све ово резултат је досадашњег неповољног искуства у судској пракси извршне продаје поморских бродова, па зато и треба окупити све заинтересоване стручњаке који у овој материји имају довољно искуства, како би се покушало пронаћи што ефикасније рјешење.

Закључак

У процесу рада стручњака Министарства поморства и саобраћаја Црне Горе на доношењу закона којим би био замијењен, односно инован ЗПУП из 1998. године, наметнула се потреба за рјешавањем многих правних питања везаних, у првом реду, за међународно-правну регулативу, која је доношена у овој области не само од 1998. године, када је донијет сада важећи Закон, већ и од 1977. године, дакле, од момента када је тај закон по први пут донијет у садашњој форми и обиму.

Закон из 1998. године узео је у обзир само до тада донијете међународне конвенције које чине императивну регламентацију из области безбједности пловидбе. У међувремену на плану међународног приватног поморског права донијете су, или ступиле на снагу, не само бројне, већ и врло значајне међународне конвенције, као што су Конвенција о ограничењу одговорности за поморска потраживања

14. Види: М. Павлиха, М. Грбец, у чланку „Maritime law jurisprudence and the implementation of international conventions into the legal system of the Republic of Slovenia“. Конвенција из 1952. године садржи 17 врста поморских потраживања, а Конвенција из 1999. године 22. Међу овим „новим“ поморским потраживањима уврштена су потраживања која чл. 4. Конвенције из 1993. године установљава као привилегована, као што су штете од загађења, трошкови подизања и уклањања бродских олушина, али и нека потраживања за која се до сада сматрало да не спадају у поморска, као на примјер, потраживања премије осигурања.

1976. године; Конвенција УН о превозу робе морем, 1978. године; Конвенција УН о упису поморских бродова, 1986. године; Међународна конвенција о спасавању, 1989. године; Међународна конвенција о поморским привилегијама и хипотекама, 1993. године, и Међународна конвенција о привременом заустављању (аресту) поморских бродова, 1999. године. Донијет је и велики број протокола којима су мијењане многе важеће међународне конвенције, као што су: протоколи о измјени Атинске конвенције из 1974. године о превозу путника и њиховог пртљага морем, који су донијети 1976. и 1990. године; протоколи о измјени и допуни Бриселске конвенције о теретници из 1968. и 1979. године, и други. Ниједна од набројаних конвенција и протокола СЦГ није ратификовала, па према тим међународним документима нема положај стране уговорнице и обавезе које из тога произлазе, што не значи да се материја која се њима регулише, било у цијелости или фрагментарно не може користити код израде нових закона.

У означени временски период пада, као што је у овом раду наведено, и знатан број конвенција и протокола којима се са становишта јавног и приватног права регулишу правни односи везани за спречавање загађивања мора и морске околине и накнаде штете у вези са тим. Управо су конвенције о одговорности за штете настале превозом опасних терета морем из 1996. године и ИМО-а конвенција о антикорозивној заштити из 2001. године, те бројне одлуке и директиве Европске уније, биле разлог за давање предлога за доношење посебног закона о заштити мора од загађења са бродова.

Сва предња догађања на међународном плану захтијевала су и захтијевају одговарајућу националну регулентацију и самим тим пријетила су да ионако доста гломазан и преопширан закон учине још гломазнијим и опширнијим.

Први, и оправдан, рез био је раздвајање Закона о поморској пловидби од унутрашње пловидбе. То је учињено у предложеној „радној верзији“ закона из 2003. године, али поморско-правна материја није даље дијељена. Ово вјероватно и због тога што након извршеног раздвајања поморско-правна материја, а посебно она приватно-правна, није битније мијењана. Најзначајнија измјена је била регулисање материје законске (глобалне) одговорности бродава према Конвенцији из 1976. године и прихватање новог начина рачунања и нових износа ограничења одговорности, кроз увођење посебних права вучења, како код превоза ствари, тако и код превоза путника и пртљага.

Како је очигледно остао не мали број правних питања која нису обухваћена поменутом „радном верзијом“, а како су многи међународни документи нудили нова рјешења у односу на постојећа, пришло се је обнови законодавног рада, како је наведено у шест независних комисија, односно пројектних група (сада и са научним радницима у неким групама) са циљем доношења шест самосталних закона.

У овој прегледној расправи покушали смо да се одредимо према том новом напору и изнесемо предлоге у правцу покушаја унапређења нашег будућег поморског законодавства. Наши напори, понајвише концентрисали су се на будућа рјешења која треба да се усвоје у Закону о поморској пловидби, као једном цијелови-

том приватно-правном кодексу који би имао своје пуно упориште, како у теоријском прилазу проблему, тако и у упоредној поморско-правној законодавној пракси у свијету, које смо покушали да изложимо у овој раду.

Досадашњи рад пројектних група даје нам за право да вјерујемо да ће предлози које смо овдје изнели, наићи на разумевање и прихватање, те да ћемо, између осталог, и на бази овђе изнијетих предлога и сугестија, доћи до правилних рјешења и добити усклађено и достигнутим међународним стандардима примјерено поморско законодавство.

Borislav Ivošević, Ph. D.
Professor emeritus, Faculty of Maritime Studies, Kotor

THE WORK FOR CHANGES OF THE MARITIME AND INLAND NAVIGATION ACT – A CRITICAL REVIEW

Summary

The article deals with the efforts of the Ministry of Seafaring & Transportation of the Republic of Montenegro undertaken since 2003 for new codification of the maritime law in CG/SCG.

The author analyses some of the key issues connected with the work in question, beginning from the intended division of the whole subject of maritime law in more than one single Act, and, later on, emphasizes on some important problems related to the private maritime law, both from the substantial and terminological point of view.

Key words: *The law of maritime navigation, maritime operator, carrier, contracts related to maritime navigation, maritime hypothecs & liens, maritime claims, temporary arrest of ships.*

Проф. др Зоран Арсић
(LL. M. Columbia University)
Правни факултет, Нови Сад

Одлука о сазивању скупштине акционарског друштва

Резиме

У погледу сазивања скупштине треба разликовати доношење одлуке о сазивању скупштине од самог сазивања. Када је правна природа обавештавања, односно сазивања скупштине у питању, треба имати у виду да се ради о поступању унутар друштва, које нема карактер правног посла.

Кључне речи: *акционарско друштво, мањина акционара, управни одбор*

У погледу сазивања скупштине треба разликовати доношење одлуке о сазивању скупштине од самог сазивања.¹⁾ Када је правна природа обавештавања, односно сазивања скупштине у питању, треба имати у виду да се ради о поступању унутар друштва, које нема карактер правног посла.²⁾

1. Одлука о сазивању скупштине

Према Закону о привредним друштвима скупштину, начелно, сазива управни одбор. Ово се односи на годишњу скупштину, као и на ванредну скупштину (чл.

1. Godin – Wilhelmi, op. cit. , стр. 642.

2. Има и другачијих ставова. Hüffer U. , op. cit. 558.

276 ст. 2 и чл. 277 ст. 1). У питању је одлука управног одбора, која се доноси на начин предвиђен у чл. 319 ст. 2.

За случај да редовна скупштина не буде "одржана" у законом утврђеном року из чл. 276 ст. 1, надлежни суд, у ванпарничном поступку, може наложити њено "одржавање". Као што се види надлежност суда се, према законском тексту, везује за ситуацију када редовна скупштина није одржана. Овде се, ипак, не ради о само о фактичком одржавању скупштине, него и о обавези сазивања скупштине тако да она може да се одржи у законом утврђеном року (дан за који је скупштина сазвана пада у року утврђеним чл. 276 ст. 1). Одржавање редовне скупштине у одређеном року заснива се на потреби разматрања финансијских извештаја на редовној скупштини. Аналогна ситуација постоји у погледу сазивања и одржавања оснивачке скупштине – правне последице се везују за њено неодржавање, будући да би, у супротном, оснивачи могли да одуговлаче са оснивањем друштва.³⁾ Према томе, прва ситуација у којој је могућа интервенција суда је она у којој је скупштина уредно сазвана за дан у оквиру законом утврђеног рока, али се није одржала (на пр. због недостатка кворума). Одлука суда, међутим, не може обезбедити одржавање скупштине. Могуће је и тада да се скупштина не може одржати због недостатка кворума. Интервенција суда је неопходна ради сазивања скупштине, када управни одбор не сазове скупштину у року из чл. 276 ст. 1. Истоветна ситуација настаје и када управни одбор сазове годишњу скупштину, али тако да она не може да се одржи у законом предвиђеном року – сазивање је извршено у оквиру законом утврђеног рока, али је дан одржавања скупштине утврђен тако да пада после истека законског рока за одржавање скупштине. У сваком случају суд може наложити само сазивање редовне скупштине, као претпоставке њеног одржавања. У том смислу суд може да именује привременог заступника. Тако се изјашњава и судска пракса. Суд је, наиме, именовано привременог заступника, мада је управни одбор сазвао скупштину, која није била одржана.⁴⁾ Коначно, остаје да се судска пракса изјасни у погледу треће ситуације – управни одбор није сазвао редовну скупштину, при чему законски рок за њено одржавање није истекао, али је из околности случаја јасно да се скупштина не може одржати у року. Тако на пр. до истека законског рока за одржавање скупштине је остало 25 дана, управни одбор још није сазвао скупштину и јасно је да се скупштина не може одржати у року због правила о сазивању скупштине (позив најмање 30 дана пре одржавања скупштине). У тој ситуацији је питање да ли овлашћена лица морају да чекају истек рока за одржавање редовне скупштине, или се могу обратити суду и раније. Сматрамо да би овлашћена лица, у таквој ситуацији, могла да се обрате суду пре истека рока, с обзиром на циљеве утврђивања законског рока за одржавање редовне скупштине, о чему је било говора. Предлагач може бити акционар који има право да присуствује и гласа на годишњој скупштини, или директор, односно члан управног одбора (чл. 278 ст. 1). У вези

3. Стражнички Милорад, Предавања из Трговачког права, Загреб 1926, стр. 115

4. Решење Вишег трговинског суда, Пж. 2628/2005 од 5. 4. 2005, Судска пракса трговинских судова 2/2005, стр. 40

са акционаром као предлагачем јавља се проблем везан за формулацију "присуствује и гласа". Као што се види кумулативно је постављено присуствовање и гласање. То значи да су искључени акционари са преференцијалним акцијама, будући да они имају право да присуствују на годишњој скупштини, али не и право да гласају. У сваком случају, акционари морају доказати свој статус, односно да су овлашћени да поставе захтев.

Када се ради о редовној скупштини, суд може да именује привременог заступника са овлашћењем да сазове и председава седници скупштине и да утврди место и датум одржавања, као и дневни ред седнице. У том погледу суд није везан предлогом – именоване привременог заступника је могуће и ако није садржано у захтеву.⁵⁾ Према правном ставу Вишег Трговинског суда привремени заступник се именује из круга лица за које суд сматра да могу да одговоре обавезама сазивања и председавања седници скупштине. То значи да суд није везан предлогом и да се у суду не формирају листе заступника са којих би суд бирао привременог заступника.⁶⁾ За случај да суд прихвати захтев акционара и не именује привременог заступника, скупштини председава лице утврђено према чл. 285. Будући да се ради о привременом заступнику друштва, као противника предлагача, не јављају се проблеми везани за трошкове. Тако на пр. привремени заступник закључује уговор о закупу сале у име и за рачун друштва, чиме се не доводи у питање правило о трошковима из чл. 278 ст. 4.

Захтев за сазивање ванредне скупштине може поставити и "било које (друго) лице које је овлашћено оснивачким актом да сазове ванредну скупштину". Овде се ради о недовољно прецизној формулацији – лице је овлашћено да сазове скупштину, а не да захтева сазивање скупштине, и оно тада нема потребе да поставља захтев. Обрнуто, ако то лице има захтев за сазивање скупштине (према управном одбору), оно тада нема овлашћење за сазивање, већ само овлашћење да тражи сазивање скупштине. У истој формулацији не могу бити садржани овлашћење за сазивање скупштине и захтев за сазивање – једно искључује друго. Ако се овлашћење односи на сазивање скупштине, тада захтев није потребан, а ако постоји захтев тада је лице овлашћено да, тим захтевом, тражи сазивање скупштине, а не да сазове скупштину. Када се ради о лицу овлашћеном оснивачким актом, законом нису постављене границе у погледу тог решења. То може бити и појединачни акционар, као и лице ван друштва.⁷⁾ Истоветна је ситуација и у погледу формулације по којој акционарско друштво може сазвати ванредну скупштину "на захтев управног одбора". Управни одбор нема коме да упути захтев за сазивање скупштине – управни одбор одлучује о сазивању "скупштине" (чл. 313 ст. 1 тч. 4), што се односи и на ванредну скупштину.

5. Gessler, Hefermehl, Eckardt, Krpof, Band II, стр. 95.

6. Судска пракса трговинских судова 3/2005, стр. 8.

7. Godin – Wilhelmi, op. cit., стр. 643; Hüffer U., op. cit., стр. 560.

Ванредна скупштина се може сазвати и на захтев ликвидатора друштва, ако је друштво у ликвидацији. И овде се ради о погрешној формулацији - ликвидатор нема захтев за сазивање скупштине, него овлашћење да сазове скупштину.

Према томе, управни одбор, ликвидатор и лице овлашћено оснивачким актом имају овлашћење да сазову ванредну скупштину, док мањина акционара има захтев према управном одбору за сазивање ванредне скупштине. Ово се види и по томе што само захтев мањине акционара има судску заштиту. Управном одбору, ликвидатору и лицу овлашћеном оснивачким актом да сазове скупштину таква заштита није ни потребна, с обзиром на њихова овлашћења.

Поставља се питање правних последица које наступају ако скупштина буде сазвана од стране неовлашћеног лица. У националним правима која познају разлику између ништавих и рушљивих скупштинских одлука, указује се да се одлуке донете на таквој скупштини сматрају ништавим.⁸⁾ Питање, је, међутим, каква је квалификација прихватљива у домаћем праву. Ово зато што Законом о привредним друштвима није прихваћено постојање ништавих скупштинских одлука, изузев оних које се спомињу *sua loco*. Имајући у виду регулативу чл. 302-306, сматрамо да се ради о рушљивој одлуци (побојној), с обзиром на чл. 302 ст. 1 тч. 1. Изузетак у том погледу представља ситуација када су се стекле претпоставке за одржавање ванредне скупштине затвореног акционарског друштва (универзална скупштина) из чл. 279, о чему је било речи у ранијим излагањима.

Ванредна скупштина се може сазвати и на захтев акционара са најмање 10% акција са правом гласа о питању предложеном за ванредну скупштину. Право на сазивање ванредне скупштине произлази из чланства, односно представља управљачко право акционара допунски везано за мањинско учешће. Као такво оно подлеже лојалности која постоји између акционара и друштва, односно забрани злоупотребе права.⁹⁾ То се оцењује у сваком посебном случају. Тако злоупотреба права постоји када је редовна скупштина одржана у кратком временском интервалу пре постављања захтева.

Овај захтев се упућује управном одбору и мора бити у писаној форми. У погледу адресата постоји схватање да би захтев требало да се упути друштву. Овај став је споран и у правима у којима управни одбор заступа друштво, па би захтев требало упутити друштву заступаном од стране управног одбора.¹⁰⁾ За разлику од претходних захтева, у погледу захтева акционара предвиђена је обавезна писана форма. У погледу садржине захтева предвиђено ја да он мора да буде датиран и потписан од стране свих акционара који га подносе. Ради се о датумима који се морају навести уз потписе, с обзиром на правне последице из чл. 277 ст. 4. Осим тога, захтев мора да садржи и предлог дневног реда, као и податке за идентификовање тих акционара, о броју акција које сваки од њих поседује, о циљу или циљевима "због којих се скупштина сазива" (треба: због којих се захтева сазивање скупшти-

8. Gadow, op. cit. , стр. 726; Hüffer U. , op. cit. , стр. 561

9. Hüffer U. , op. cit. , стр. 568

10. Hüffer U. , op. cit. , стр. 568

не). Предлог дневног реда је важан због тога што ванредна скупштина "може одлучивати" само о питањима која су наведена у захтеву (чл. 277 ст. 7). Одатле произлази закључак да се сазивање ванредне скупштине не може захтевати ради разматрања питања о којима скупштина не може доносити одлуке. Питање је какав је однос између дневног реда и циљева због којих се скупштина сазива. Ово зато што под циљем треба подразумевати дневни ред.¹¹⁾ Подаци за идентификовање акционара треба да обухватају адресу, односно седиште, с обзиром на обавезу управног одбора из ст. 5 чл. 277. Захтев мора бити адресован на управни одбор у седишту друштва означеном у оснивачком акту. Захтев је примљен ако је уручен. (чл. 277 ст. 3). С обзиром да од дана пријема тече рок из ст. 5 чл. 277, потребно је обезбедити доказ о пријему, због чега је, у случају слања захтева поштом, целисходно користити препоручену пошиљку. Тиме се, ипак, не избегавају тешкоће узроковане одбијањем пријема.

Постојање претпоставки за постављање захтева за сазивање скупштине цени се према стању на дан стављања првог потписа на захтев (чл. 277 ст. 4). Накнадне промене, као на пр. губитак статуса акционара, нису релевантне. У теорији постоји схватање према којем мањинско учешће мора постојати све док управни одбор не сазове скупштину. Ипак, указује се да је ово спорно.¹²⁾ С тим у вези указује се да обавеза управног одбора да закаже скупштину постоји ако одговарајуће мањинско учешће постоји у тренутку постављања захтева.¹³⁾ Као што се види домаће право иде и даље у погледу олакшавања остваривања права мањине у погледу заказивања ванредне скупштине.

Ради се о акционарима који имају право гласа о питању предложеном за ванредну скупштину. С тим у вези треба имати у виду забрану вршења права гласа (искључење права гласа) из чл. 300. Ово право се не може статутом искључити, нити се може утврдити другачије утврђивање цензуса, као што се не може статутом утврдити ни други износ цензуса. Заступање акционара је допуштено. Када је пуномоћје у питању, оно се мора јасно односити на сазивање скупштине – просто пуномоћје за гласање није довољно.¹⁴⁾ По аналогији (чл. 287 ст. 2) оно мора бити у писаној форми.

Управни одбор има обавезу да донесе одлуку најкасније у року од 10 дана од дана пријема захтева. У даљем року од седам дана од дана доношења одлуке управни одбор мора да обавести свако лице које је тражили сазивање ванредне скупштине, на адресу наведену у захтеву. При томе одлука о одбијању мора да садржи разлоге одбијања. Приликом одлучивања управни одбор не може разматрати целисходност захтева – основи одбијања су утврђени у ст. 6 чл. 277. Управни одбор своју одлуку доноси у складу са чл. 319 ст. 2. Одлука управног одбора може би-

11. Gessler, Hefermehl, Eckardt, Kropf, Band II, стр. 91

12. Hüffer U., op. cit., стр. 568

13. Beck Ag – HB, München 2004, стр. 395

14. Hüffer U., op. cit., стр. 567

ти позитивна и негативна, а могуће је да управни одбор не донесе никакву одлуку (питање није стављено на дневни ред, није било кворума за одлучивање).

Ванредна скупштина може одлучивати само о питањима наведеним у захтеву акционара. Управни одбор је, дакле, везан захтевом. Дневни ред не може бити измењен. Има схватања да управни одбор може допунити дневни ред садржан у захтеву.¹⁵⁾ Сматрамо да формулација нормe указује да овај став није прихватљив за домаће право ("једино"), мада га сматрамо рационалним. Када се ради о дневном реду постоји једна спорна ситуација. Ради се о томе да се питања из делокруга управног одбора могу пренети у делокруг скупштине на основу одлуке управног одбора, ако оснивачким актом или статутом није другачије одређено (чл. 313 ст. 2). Зато се поставља питање да ли се може захтевати од управног одбора сазивање ванредне скупштине ради одлучивања о питањима из делокруга управног одбора. Према Закону о привредним друштвима скупштина може одлучивати о питањима из делокруга управног одбора у два случаја – на основу одлуке управног одбора и на основу статута или оснивачког акта (чл. 313 ст. 2). Први случај је прихватљив и као такав познат у упоредном праву. Он се заснива на стриктној подели надлежности између органа друштва и одсуства хијерархије између органа. Скупштина, према томе, не може одлучивати о питањима из надлежности управног одбора, изузев на основу одговарајуће одлуке управног одбора. С тим у вези се указује да се, када овлашћени акционари захтевају сазивање ванредне скупштине ради одлучивања о питањима из надлежности управног одбора, тражи утицај скупштине на управни одбор, који законодавац није хтео.¹⁶⁾ Домаће право, међутим, нема толико оштро повућену линију разграничења (за разлику од раније важећег Закона о предузећима) - допуштено је и другачије решење статутом или оснивачким актом. Независно од одсуства одговарајуће пословне и судске праксе, чини се да то може да значи да је надлежност скупштине утврђену у ст. 1 чл. 313 могуће проширити неким, или свим питањима, из надлежности управног одбора. Тада скупштина може да одлучује и о тим питањима без одговарајуће одлуке управног одбора. У том контексту став у погледу захтева за сазивање ванредне скупштине може бити другачији – надлежност скупштине је проширена на законом предвиђени начин и она укључује и питања из надлежности управног одбора.

Захтев мањине акционара према управном одбору за сазивање ванредне скупштине има судску заштиту. Ако се ванредна скупштина не одржи најкасније у року од 30 дана од дана пријема захтева, или на дан који утврди управни одбор у складу са чл. 277 ст. 5, надлежни суд у ванпарничном поступку може наложити њено одржавање по захтеву било којег акционара који је потписник захтева за сазивање (чл. 278 ст. 2). Као што се види, предвиђене су две ситуације када се може тражити судска заштита права да се тражи сазивање ванредне скупштине. Прва ситуација је она када се ванредна скупштина не одржи 30 дана по пријему захтева за њено сазивање. Практично до тога долази када управни одбор не донесе одлуку

15. Gessler, Hefermehl, Eckardt, Krpof, Band II, стр. 91; Hüffer U., op. cit., стр. 569

16. Gadow, op. cit., стр. 733

о сазивању, или одбије захтев. Овде се, дакле, не ради о ванредној скупштини која није одржана, него о скупштини која није сазвана. Неодржавање скупштине због недостатка кворума не може бити основ за тражење судске заштите, будући да се не може тражити да суд омогући одржавање, него сазивање ванредне скупштине. С тим у вези треба имати у виду да акционари морају да чекају истек рока од 30 дана да би се обратили суду. Ово зато што свака одлука управног одбора којом се заказује скупштина (позитивна одлука) онемогућава акционаре да се обрате суду.

Овде је потребно указати на могућност наступање специфичне ситуације - управни одбор прихвати захтев овлашћеног лица, али скупштину закаже тако да је њено одржавање беспредметно у односу на захтев, односно не испуњавају се циљеви сазивања скупштине. Постојање ове потешкоће је везано за тумачење односа између две ситуације – када скупштина није одржана у року од 30 дана од дана пријема захтева или када скупштина није одржана на дан који је утврђен одлуком управног одбора.

Није јасно шта би суд могао да одлучи ако је управни одбор поступио по захтеву овлашћеног лица и сазвао ванредну скупштину за дан утврђен у својој одлуци, а скупштина није одржана. Право овлашћеног лица није повређено и нема потребе за судском заштитом. У судској пракси постоји схватање да у ситуацији када је стављен захтев за сазивање скупштине вансудским путем и када је друштво поступило по том захтеву, не постоји правни интерес за подношење захтева суду да наложи сазивање ванредне скупштине.¹⁷⁾ Управни одбор, као ни суд, не могу утицати на фактичко одржавање скупштине у погледу присутности акционара – не може обезбедити кворум. Суд, по нашем мишљењу, може да одлучује у ситуацијама када одлука управног одбора није донета у року од 30 дана или је захтев мањине акционара одбијен. Обраћање суду би, ипак, било могуће у ситуацијама када управни одбор, упркос донетој одлуци о заказивању скупштине, не изврши своје друге обавезе у погледу одржавања скупштине - на пр. не пошаље позиве за скупштину.

Предлагач може бити сваки акционар који је потписник захтева за сазивање скупштине. С тим у вези сматрамо да захтев може поставити и правни следбеник акционара – на пр. наследник акционара физичког лица. Сматрамо да то не може и стицалац акција по основу правног посла, мада је то спорно.¹⁸⁾ Поставља се питање процесноправне квалификације – да ли статус акционара представља процесну претпоставку. Противник предлагача је друштво – не управни одбор као његов орган. Доношење решења по предлозима из чл. 278 ст. 2 није могуће без достављања противнику предлагача на изјашњавање због постојања спорности.¹⁹⁾

Суд одлучује применом истих критеријума као и управни одбор из чл. 277 ст. 6 тч. 1-3. Сматрамо да овоме треба додати, као и у случају када о захтеву одлучује

17. Решење Вишег трговинског суда, Пж. 2348/2005 од 6. 5. 2005.

18. Hüffer U., *op. cit.*, стр. 570.

19. Решење Вишег трговинског суда, Пж. 2938/2005 од 31. 3. 2005, Судска пракса трговинских судова 2/2005, стр. 37.

управни одбор, злоупотребу права од стране мањине акционара, о чему је било речи. Опште је прихваћен став према којем суд мора да прихвати предлог акционара када су испуњене законске претпоставке.²⁰⁾

У погледу сазивања ванредне скупштине, није предвиђена могућност именовања привременог заступника. У судској пракси се јавио став према којем суд може именовати привременог заступника и када се ради о сазивању ванредне скупштине. Овакав став суд заснива на циљном тумачењу ст. 2 чл. 278.²¹⁾ Сматрамо да је исправно гледиште према којем постоји могућност да суд именује привременог заступника и када се ради о сазивању ванредне скупштине. У том погледу постоји правна празнина у ст. 2 чл. 278 и она се попуњава аналогијом са ст. 1 чл. 278.

У чл. 278 ст. 3 се предвиђа да суд мора да донесе решење у року од 48 сати од пријема захтева. Циљ норме је да се омогући ефикасна заштита мањинских права акционара. Ипак, треба имати у виду да се ово односи само на првостепену одлуку, чиме се, у великој мери, доводи у питање остваривање тог циља. Треба, међутим, нагласити да суд у ванпарничном поступку може одлучити да жалба не задржава извршење првостепене одлуке (чл. 20 Закона о ванпарничном поступку).

У чл. 278 ст. 4 је предвиђено да трошкове одржавања било које скупштине по налогу суда сноси акционарско друштво. Овде се ради о трошковима директно везаним за одржавање скупштине (трошкови сазивања, закуп сале итд.). У том погледу нема разлике у погледу редовне и ванредне скупштине, као и у погледу учешћа суда - у сваком случају трошкове одржавања скупштине сноси друштво. У погледу домаћег права ово не може изазвати проблеме, будући да мањина акционара није овлашћена на сазивање скупштине – решењем се налаже противнику предлагача да сазове ванредну скупштину, а то је друштво.²²⁾ Када се ради о скупштини по налогу суда, треба имати у виду да ова норма не обухвата судске трошкове – они се регулишу процесним прописима.

20. Beck Ag – HB, München 2004, стр. 395

21. Решење Вишег трговинског суда, Пж 2628/2005 од 5. 4. 2005, Судска пракса трговинских судова 2/2005, стр. 40

22. Другачија је ситуација у националним правима у којима се судском одлуком овлашћује мањина да сазове скупштину.

Zoran Arsic, Ph.D.
LL.M Columbia University
Professor, Faculty of Law, Novi Sad

DECISION TO CONVENE A MEETING OF THE GENERAL ASSEMBLY OF SHAREHOLDERS

Summary

In view of the convocation of an assembly, one needs to differ the making of a decision to convene an assembly and convocations alone. When the legal nature of informing, or convening an assembly is in question, one should take into consideration the fact that this takes place within the company, which does not have a character of a legal transaction.

Key words: *general assembly of shareholders, minority shareholders, board of directors*

**Проф. др Дијана Марковић-Бајаловић,
ванредни професор, Правни факултет, Источно Сарајево**

Општи споразум о трговини услугама

Резиме

Општи споразум о трговини услугама је усвојен 1994. године. То је први међународни споразум универзалног карактера који има за предмет трговину услугама, по чему је од историјског значаја. Стварни домети ГАТС-а могу се проценили тек подробном анализом његове сложене архитектуре, при чему се посебно морају имати у виду бројне могућности држава потписница да садржај ГАТС-а конкретизују и одреде према жељеном степеноу оиварања сојственог тржишта за услуге и даваоце услуга страног порекла.

Кључне речи: Општи споразум о трговини услугама, либерализација, услуге.

1. Уводне напомене

Уругвајска рунда преговора, вођена од стране држава потписница Општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ), окончана је 1994. године потписивањем Споразума о оснивању Светске трговинске организације и сета споразума који уређују различите аспекте међународне трговине, међу којима је и Општи споразум о трговини услугама (*General Agreement on Trade in Services-GATS*).¹⁾

ГАТС је први међународни споразум универзалног карактера који уређује трговину услугама. Ако се зна да је Општи споразум о царинама и трговини закључен одмах после Другог светског рата, 1947. године, поставља се питање зашто је било потребно да прође готово пола века да област трговине услугама постане те-

ма међународних преговора? Више је разлога томе. Непосредно после Другог светског рата економисти су чак одбијали могућност да се услугама међународно тргује.²⁾ Удео услуга у укупном међународном промету једва је досезао 10 одсто, да би крајем двадесетог века порасло на једну четвртину.³⁾ У многим државама услужни сектор је најпропулзивнија и често најјача грана привреде.⁴⁾ То посебно важи за услуге саобраћаја, телекомуникација, финансијске услуге (укључујући и осигурање) и туристичке услуге. Најразвијеније земље су највећи извозници, али и увозници услуга,⁵⁾ што подстиче њихов интерес да се промет услугама међународно регулише. С друге стране, међународна трговина услугама обележена је извесним специфичностима које су препрека међународном регулисању. Услужни сектор обухвата бројне и врло разнородне привредне гране за које је тешко установити јединствена међународна правила. Друго, услуге су често „невидљиве“, „бестелесне“, што отежава контролу њиховог пружања у циљу заштите корисника, опорезивања и др. Треће, поједине услуге захтевају физичко присуство даваоца услуге у држави корисника или, обрнуто, физичко присуство корисника у држави даваоца (нпр. туристичке услуге). Међународно регулисање таквих услуга подразумева и решавање питања везаних за прекогранично кретање физичких лица и слободу настањивања (право страних лица да оснују привредно друштво или представништво на територији државе домаћина). *Last but not least*, сектор услуга је традиционално веома регулисан. Национални законодавац прописује строга правила за поједине врсте услуга из разлога заштите корисника, али и очувања стабилности привредног система у целини (нпр. банкарски сектор).

2. Архитектура ГАТС-а

ГАТС се састоји из три дела: први део чини оквирни споразум са општим обавезама које су прихваћене од стране држава потписница; други део чине анекси са правилима за поједине врсте услуга; трећи део садржи листе посебних обавеза држава чланица у погледу либерализације националних тржишта услугама и које се

1. Потписани су још и нови Општи споразум о царинама и трговини (ГАТТ 1994.), Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (*Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights Agreement-TRIPS*), Споразум о разумевању о правилима и поступцима за решавање спорова (*Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes-DSU*) и Споразум о механизму за ревизију трговинске политике (*Trade Policy Review Mechanism*).
2. Sapir, André, *The General Agreement on Trade in Services, From 1994 to the Year 2000*, Journal of World Trade, 1/1999, стр. 51.
3. Senti, Richard, *WTO – System und Funktionsweise der Welthandelsordnung*, Цирих, 2000, стр. 564.
4. У најразвијенијим земљама услужни сектор остварује три четвртине националног дохотка и запошљава три четвртине од укупног броја запослених. Sauve, Pierre, *Assessing the General Agreement on Trade in Services: Half-Full or Half-Empty*, Journal of World Trade, бр. 4/1995, стр. 125
5. Пет највећих извозника услуга су САД, Велика Британија, Немачка, Јапан и Француска, док се међу пет највећих увозника убрајају САД, Немачка, Јапан, Велика Британија и Италија. Наведено према: Weiss, W, Herrmann, C, Ohler, C, *Welthandelsrecht*, Минхен, 2003, стр. 146-147

примењују на поједине услужне секторе или подсекторе. Коначно, ГАТС допуњавају тзв. министарске одлуке, које садрже резултате настављених преговора по појединим питањима. Тако, на пример, преговори о финансијским услугама, услугама телекомуникација и поморског саобраћаја нису окончани до завршетка Уругвајске рунде.

3. Основни текст

Основни текст ГАТС-а се састоји од Преамбуле и 29 чланова сврстана у четири поглавља.

3.1. Циљеви ГАТС

Циљеви ГАТС-а дефинисани су у Преамбули. Примарни циљ ГАТС-а је либерализација трговине услугама. Либерализација подразумева отварање националних тржишта држава чланица за услуге страног порекла и уклањање дискриминаторних мера у односу према услугама (даваоцима услуга) страног порекла. Либерализација међународне трговине чини лајт-мотив свих споразума закључених у оквиру СТО. Либерализација треба да подстакне привредни развој, интензивирањем међународне конкуренције, већом специјализацијом учесника у производњи и промету робе и услуга и, као последица тога, већом економском ефикасношћу. Управо је услужни сектор, због снажног привредног раста последњих деценија, с једне стране, и израженог националног протекционизма, с друге стране, погодан тло да процес либерализације покаже све користи које доноси.

Либерализација међународне трговине услугама треба да се остварује прогресивно, кроз рунде мултилатералних преговора, од којих би користи морали да имају сви учесници. Права и обавезе државе чланица морају бити избалансирани, при чему је потребно водити рачуна о особеностима националне политике сваке државе.

Други циљ је повећање учешћа земаља у развоју у међународној трговини услугама, јачањем њихових услужних капацитета, ефикасности и конкурентности. Имајући у виду диспарат између степена развијености услужног сектора у развијеним и земљама у развоју, посебно се признаје потреба земаља у развоју да уређују режим пружања услуга на својој територији, како би оствариле сопствене политичке циљеве.

3.2. Подручје примене

Прво поглавље ГАТС-а одређује подручје примене. ГАТС се примењује на мере држава чланица које утичу на трговину услугама. Појам услуге није дефинисан одредбама ГАТС, иако је то питање било предмет исцрпних дискусија током Уругвајске рунде преговора.⁶⁾ ГАТС се примењује на „све услуге у свим секторима“.⁷⁾ Из контекста Споразума произлази да се појам услуге користи у свом нај-

ширем значењу, тако да обухвати све услуге које се пружају у вези са прометом робе и капитала, као и професионалне услуге физичких лица.⁸⁾ Изузетак су услуге које се пружају у вршењу јавне власти, јер су искључене из сфере примене споразума,⁹⁾ под условом да се не пружају на комерцијалној основи, нити у конкуренцији са другим даваоцима услуга.¹⁰⁾

Одредбе ГАТС се односе на четири различита вида пружања услуга, одређених према критеријумима порекла даваоца и корисника услуге и карактера њиховог присуства на територији државе чланице у време пружања услуге.¹¹⁾

1) пружање услуге са територије једне државе чланице на територију друге државе чланице - прекогранично пружање услуга,¹²⁾

6. Већина земаља у развоју се залагала да се појам трговина услугама односи само на прекогранични промет, када се давалац и корисник услуге налазе у различитим државама. Развијеним земаљама је више одговарало да појам обухвати и услуге чије пружање подразумева комерцијално присуство на територији државе домаћина. *Sauve, op.cit*, стр. 128.
Развијене земље су условиле отварање својих тржишта за увоз робе из неразвијених земаља, прихатањем од стране земаља у развоју обавеза у погледу заштите права интелектуалне својине и отварања националних тржишта услуга.
7. Чл. I, ст. 3(б).
8. У примени ГАТС користи се класификација Уједињених нација, на основу које се разликује 12 сектора услуга: пословне услуге, услуге комуникација, грађевинске и инжењерске услуге, услуге дистрибуције, образовне услуге, услуге заштите животне средине, финансијске услуге (банкарске и услуге осигурања), услуге у области здравства и социјалног старања, туристичке и услуге путовања, рекреативне, културне и спортске услуге, саобраћајне и услуге које не спадају у ниједну од наведених категорија. *WTO Secretariat, An Introduction to the GATS, www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gsintr_e.doc*.
У правној литератури заступа се став да се у тумачењу појма „услуге“ од стране органа СТО надлежних за примену споразума може отићи толико далеко да се њиме обухвате и услуге снабдевања робом. *Dillon, Sara, International Trade and Economic Law*, Оксфорд, Портланд, 2002, стр. 252.
9. Примери таквих услуга су делатност централне банке или монетарних власти и државних установа које пружају услуге социјалног и пензионског осигурања. *An Introduction to the GATS, op.cit*.
10. У пракси тела СТО за решавање спорова није било случајева који би укључивали тумачење појмова „на комерцијалној основи“ и „у конкуренцији са другим даваоцима услуга“. Услуге које нису на комерцијалној основи могу да обухвате само услуге које се пружају бесплатно, или и услуге које се пружају уз накнаду трошкова, али без зараде. Појам „у конкуренцији са другим даваоцима услуга“ захтева да се одреди релевантно тржиште за услугу која се пружа у вршењу јавне власти, на основу критеријума међусобне замењивости са становишта корисника. *Panel Report on Japan-Alcoholic Beverages*, par. 6.22 и 6.28.
11. У неким случајевима није једноставно одредити вид пружања услуге, што је битно, јер државе чланице преузимају различите обавезе зависно од тога. *Chang, P, Karsenty, G, Mattoo, A, Richtering, J, GATS, Modes of Supply and Statistics on Trade in Services*, *Journal of World Trade*, бр. 3/1999, стр. 93-115.
12. Нпр. међународни телефонски разговори, услуге међународног превоза, услуге међународног поштанског саобраћаја.

2) пружање услуге корисницима једне државе чланице на територији друге државе чланице - коришћење услуга од стране корисника у иностранству;¹³⁾

3) пружање услуге од стране давалаца из једне државе чланице у форми трговачког присуства на територији друге државе чланице – оснивање правног лица или представништва без својства правног лица на територији друге државе у циљу пружања услуга;

4) пружање услуге од стране физичког лица које има националност једне државе чланице на територији друге државе чланице – физичко присуство на територији друге државе ради пружања услуга.

Споразум се односи на мере предузете од стране централних, регионалних и локалних органа власти и других тела који врше овлашћења поверена од стране централних, регионалних и локалних органа власти. Мере ће по правилу имати карактер општег или појединачног правног акта или управне радње. Али и свака друга активност органа власти, као на пример, информативна или пропагандна, може доспети под удар ГАТС. Одговарајуће тумачење се даје у погледу пропуштања органа власти да донесу или примене одређену меру. Тако, одбијање надлежног органа да изда лиценцу даваоцу услуга је мера која утиче на трговину услугама.¹⁴⁾

За одређивање подручја примене ГАТС-а неопходно је утврдити узрочно-последични однос између мера држава чланица и трговине услугама. ГАТС се примењује на мере држава чланица које утичу на трговину услугама. Утицај може бити непосредан или посредан. Обухваћене су мере које непосредно регулишу трговину услугама, и које се тичу куповине, плаћања или коришћења услуге, приступа, коришћења и пружања услуга намењених јавности и присуство страних лица на домаћој територији у циљу пружања услуге. Обухваћене су и мере које немају за предмет трговину услугама али посредно утичу на њу. У складу са тим, ниједна мера државе чланице није *a priori* искључена из сфере примене ГАТС. Према тумачењу Панела и Апелационог тела,¹⁵⁾ израз „утиче“ (*affect*), који има шире значење од израза „уређује“ (*regulating*) или „управља“ (*governing*), у чл. I ГАТС намерно је употребљен да би се обезбедила што шира његова примена.¹⁶⁾

13. Нпр. туристичке услуге.

14. Krajewski, Marcus, *National Regulation and Trade Liberalization in Services*, Хар, 2003, стр. 65.

15. Панел и Апелационо тело су тела за решавање спорова у оквиру СТО. Панел се састоји од експерата које именује Генерални савет СТО, на основу консултација држава чланица, одн. Генерални директор, ако се чланице не усагласе око састава Панела. Панел не одлучује о спору, већ сачињава извештај који подноси Генералном савету на усвајање. За одбијање извештаја потребан је консензус свих чланица, што има за последицу да извештај Панела има фактичку снагу одлуке у спору. Свака страна може поднети жалбу на одлуку Панела. Предмет жалбе је ограничен на правна питања. О жалби одлучује стално Апелационо тело, састављено од седам чланова које именује Генерални савет. Апелационо тело може подржати, изменити или укинути одлуку Панела. О усвајању извештаја Апелационог тела одлучује Генерални савет, који га може одбити искључиво консензусом.

У погледу односа ГАТС и других међународних трговинских споразума, а пре свега ГАТТ-а, потребно је указати да се њихове сфере примене могу преклопити. У складу са тим, мера државе чланице која истовремено утиче на трговину робом и трговину услугама мора бити у складу са преузетим обавезама у оба уговора.¹⁷⁾

3.3. Опште обавезе

Други део ГАТС (чланови II-XV) уређује опште обавезе држава чланица. Трговина услугама обавља се у складу са начелима најповлашћеније нације, транспарентности и повећаног учешћа земаља у развоју. Државама чланицама је дозвољено да закључују билатералне и мултилатералне споразуме којима се остварује интеграција тржишта услуга у појединим секторима или тржишта радне снаге, у складу са правилима ГАТС-а. Државе чланице су обавезне да мере које се односе на трговину услугама примењују на разуман, објективан и правичан начин. У погледу признања образовања, искуства, диплома и дозвола стечених у другој чланици не сме се примењивати дискриминаторан поступак. Државе чланице су дужне да обезбеде да се даваоци услуга који имају статус монополисте не понашају супротно преузетим обавезама и не злоупотребљавају монополски положај. Државе чланице не смеју ограничавати међународна плаћања, осим у случају озбиљног поремећаја равнотеже у плаћањима. Одступање од преузетих обавеза је допуштено када је то неопходно у циљу заштите морала или јавног поретка, живота и здравља људи, животиња и биљака и обезбеђења поштовања правних правила. У односу на јавне набавке услуга и државне помоћи даваоцима услуга, државе чланице се обавезују да отпочну преговоре. Иако обавезе садржане у другом делу имају општи карактер, јер се примењују на све чланице, оне бивају конкретизоване тек листама посебних обавеза за сваку државу чланицу, чиме се претварају у условне обавезе.

3.4. Клаузула најповлашћеније нације

Стожер ГАТС-а чини клаузула најповлашћеније нације, садржана у члану II, став 1:

„У односу на сваку меру покривену овим споразумом, свака чланица ће, одмах и безусловно, услугама и даваоцима услуга било које друге чланице, пружити третман који није мање повољан од онога који пружа истим услугама и даваоцима услуга било које друге државе.“

16. *Panel Report on EC-Bananas III*, пар. 7.286, и *Appellate Body Report on EC-Bananas III*, пар. 220.

17. „То су мере које укључују услугу у вези се одређеном робом или услугу која се пружа у вези са одређеном робом. У свим таквим случајевима, мера у питању може се посматрати у светлу ГАТТ 1994. и ГАТС, при чему ће посебни аспекти мере који се преиспитују у светлу оба уговора бити различити. У односу на ГАТТ 1994., тежиште је на томе како мера утиче на односну робу. У односу на ГАТС, тежиште је на томе како мера утиче на пружање услуге или на даваоце услуга.“ *Appellate Body Report on EC-Bananas III*, пар. 221.

Да би се установио стварни домашај клаузуле, неопходно је њену садржину ставити у контекст општих и посебних ограничења, постављених одредбама ГАТС и изузећима држава-чланица.

Клаузула је општег карактера, јер се односи на све мере обухваћене ГАТС-ом. Клаузула се односи како на услуге које потичу из других држава чланица, тако и на даваоце услуга из других држава чланица. Тако ће услуга пружена на територији друге државе чланице од стране даваоца који има националност државе нечланице бити подвргнута режиму клаузуле најповлашћеније нације.

Обавеза пружања повлашћеног третмана важи од тренутка када се одговарајући третман пружи било којој другој држави. Она се примењује *pro futuro*, али и на прошле ситуације, у мери у којој се повластице дате другој држави односе и на прошлост.¹⁸⁾

Клаузула је безусловна, што значи да државе чланице не могу условљавати њену примену пружањем адекватне, или било какве компензације од стране других држава чланица.¹⁹⁾

Једнако поступање подразумева не само формално изједначавање, већ и фактички исто поступање. Такво тумачење је потврђено одлуком Апелационог тела у случају ЕЗ-банане III, супротно тврђењу ЕЗ да члан II ГАТС не обухвата случајеве *de facto* дискриминације.²⁰⁾

Поступање не сме бити неповољније од поступања према било којој другој држави. Одређење се може упоредити се дефиницијом клаузуле најповлашћеније нације садржане у чл. I ГАТТ, којом се државе чланице илустративно обавезују да пруже „све предности, повластице, привилегије или имунитете“.

Адекватност поступања се цени у односу према услугама и даваоцима услуга из држава чланица и држава не-чланица. Ако држава чланица закључи билатерални уговор са државом која није чланица, повластице дате трећој држави важе одмах и без изузетка за све државе чланице. Тиме се, на исти начин као у примеру ГАТТ-а, обезбеђује прогрес у либерализацији утицајем спољних процеса.

Највећу недоумицу изазива израз „исти“ (*like*) који се користи да одреди поље примене клаузуле. Повлашћени третман се може захтевати само у односу на исте, одн. истоврсне услуге и исте, одн. истоврсне даваоце услуга. Утврђивање истоврсности претпоставља анализу услова под којима се одвија конкуренција између давалаца услуга погођених дискриминаторним поступањем.²¹⁾ Пракса решавања спорова у СТО није до сада понудила прецизније тумачење. Констатовано је да идентитет услуга постоји ако су оне по садржини идентичне. Порекло робе у вези

18. Wang, Yi, *Most-Favoured Nation Treatment under the General Agreement on Trade in Services – and Its Application in Financial Services*, Journal of World Trade Law, бр. 1/1996, стр. 96.

19. На безусловности клаузуле су током преговора инсистирале земље у развоју, из страха да би, у супротном, биле приморане да развијеним земљама чине концесије у погледу либерализације сопствених тржишта како би обезбедиле улазак на тржишта развијених земаља. *Sauve, op.cit.*, стр. 130.

20. *Appellate Body Report on EC-Bananas III*, пар. 231-234.

21. *Weiss et al, op.cit.*, стр. 365.

са којом се пружа услуга је небитно за истоветност садржаја услуге. Идентитет давалаца услуга одређује се на основу идентитета услуга које пружају.²²⁾

Домашај клаузуле најповлашћеније нације вишеструко је омеђен. Општи основи искључења примене клаузуле о најповлашћенијој нацији предвиђени одредбама ГАТС су следећи:

1) давање повластица суседним државама у пограничним зонама у циљу подстицања размене услуга које се локално пружају и користе;

2) закључење споразума о економској интеграцији који имају за предмет либерализацију трговине услугама или интеграцију тржишта рада;

3) набавка услуга од стране јавних власти. Наведени изузетак не важи у погледу држава које су приступиле СТО Споразуму о јавним набавкама;

4) разлози заштите здравља људи, животиња и биљака, јавног поретка и јавног морала и примене правних правила којима се обезбеђује заштита од непоштенних и преварних радњи, приватност и безбедност;

5) примена мера која имају за циљ заштиту битних безбедносних државних интереса;

6) ускраћивање повластица у односу према држави која измени или повуче листу својих појединачних обавеза, не постигне сагласност са другим државама чланицама у вези са компензацијама које треба да им обезбеди и не поступи у складу са одлуком арбитраже којој се питање повери на решавање, у складу са процедуром утврђеном чланом XXI ГАТС;

7) изузећа појединих категорија услуга предвиђених основним текстом ГАТС-а или анексима и протоколима.

Државе чланице задржавају право да у односу на поједине државе примењују повољнији третман, применом Анекса I о изузећима.²³⁾ У таквом случају, клаузула најповлашћеније нације се не примењује у погледу повластица датих државама које су наведене на листи изузећа.

Допринос клаузуле најповлашћеније нације либерализацији трговине услугама је ограничен. Држава чланица може примењивати било које мере са циљем или последицом спречавања или ограничавања приступа на тржиште страних давалаца услуга и пружања услуга из иностранства, под условом да их примењује без дискриминације. Ипак, сваки искорак у правцу повољнијег односа према услугама или даваоцима услуга из било које земље, аутоматски повлачи напредак у односу према свим осталим државама чланицама.

22. *Panel Report on EC-Bananas III*, пар. 7.322; *Panel Report on Canada-Autos*, пар. 10.248. Другачији став, у правцу суженог тумачења појмова „исте услуге“ и „исти даваоци“, изражава се у теорији. Тако је могуће услуге разликовати на основу вида пружања (што, уосталом, чини и сам ГАТС), а даваоце услуга разликовати на основу категорије субјективитета и националности (да ли је у питању физичко или правно лице, да ли, и под којим условима сматра лицем домаће или стране националности). Wang, *op.cit.*, стр. 98-99.

23. Види ниже.

3.5. Транспарентност државних мера

Транспарентност мера држава чланица је предуслов либерализације трговине, како у унутрашњим, тако и у међународним оквирима, јер обезбеђује предвидљивост услова под којима се трговина обавља и појачава конкуренцију.²⁴⁾ Отуда транспарентност у систему СТО има снагу основног начела, а у ГАТС-у се наводи већ у преамбули и уређује чланом III. Посредно се начело транспарентности разрађује чланом VI, који прописује обавезу држава чланица да усвојене мере примењују раузмно, објективно и правично.

Обавеза транспарентности постоји у односу на мере држава чланица општег карактера, које могу да утичу на примену ГАТС-а. Државе чланице су дужне да их објаве, најкасније у моменту њиховог ступања на снагу, са изузетком хитних ситуација. Одговарајућа обавеза постоји у односу на међународне уговоре. Друго, државе чланице су дужне да најмање једанпут годишње обавесте Савет за трговину услугама о законима и подзаконским прописима који утичу на трговину услугама у делу покривеном њиховим посебним обавезама. Коначно, на захтев других држава чланица, свака држава чланица је обавезна да пружи обавештење о мерама општег карактера и међународним уговорима. У ту сврху, државе чланице морају установити једно или више места за пружање обавештења другим државама чланицама.

Контролу извршавања обавезе транспарентности врше државе чланице. Оне могу обавестити Савет за трговину услугама о мерама друге државе чланице које могу утицати на примену ГАТС.

Чланом IIIbis изузети су од обавезе објављивања поверљиви подаци, чије би објављивање онемогућило спровођење прописа, или је супротно јавном интересу, или би нанело штету легитимним пословним интересима јавних или приватних предузећа.

3.6. Повећано учешће земаља у развоју

Избалансирана међународна размена услуга у интересу је и развијених и земаља у развоју, јер омогућује пораст укупне трговине услугама. Правилима ГАТС се земаљама у развоју не даје посебан третман, већ се обавезују развијене државе да им омогуће веће учешће у међународној размени, либерализацијом услова за приступ даваоца услуга из земаља у развоју на њихова тржишта.

Услови за повећано учешће земаља у развоју у међународној трговини услугама обезбеђују се кроз преговоре о појединачним обавезама. Друге државе чланице треба да понуде земаљама у развоју услове који ће:

24. „Обелодањивање режима политике услуга ће ојачати квалитет домаће дебате о либерализацији услуга. Са страним даваоцима услуга који имају веће знање о пословним приликама у другим земаљама, обим конкуренције на домаћем тржишту услуга ће порастати.“ Altinger, L, Enders, A, *The Scope and Depth of GATS Commitments*, The World Economy, том 19, бр. 3, стр. 309.

- 1) омогућити јачање њихових домаћих услужних капацитета, између осталог, приступом страном технологији,
- 2) побољшати могућност приступа каналима и мрежама дистрибуције;
- 3) олакшати приступ у секторе и видове пружања услуга других држава чланица који су за земље у развоју од посебног интереса.

Развијене државе имају обавезу да установе места за пружање обавештења даваоцима услуга из земаља у развоју о комерцијалним и техничким аспектима пружања услуга на њиховом тржишту, условима и поступку регистрације и признавања професионалних квалификација и доступности технологија за пружање услуга.

4. Посебне обавезе

Срж трећег дела ГАТС-а чине одредбе о приступу тржишту и националном третману, садржане у члановима XVI и XVII. Обавезе садржане у њима су посебне, јер их државе чланице преузимају специфицирањем сектора и врсте услуга на које се односе, видова пружања и услова, резерви, ограничења под којима се обавезе преузимају. Такав метод обавезивања²⁵⁾ сужава сферу примене ГАТС-а само на области у оквиру којих су државе чланице приправне да отворе тржиште страним даваоцима услуга, безусловно или са одређеним ограничењима. То није случај са ГАТТ-ом, где је обавеза националног третмана робе страног порекла прописана на општи начин.

Сужавање поља примене ГАТС није случајно,²⁶⁾ имајући у виду диверсификованост услужног сектора и националних регулаторних режима, који указују на затвореност тржишта услуга у његовом највећем делу. Поступно отварање тржишта преузимањем обавезе само у односу на поједине секторе и врсте услуга, израз је прогресивног, корак по корак, приступа либерализацији, који провејава кроз све одредбе ГАТС-а. Такав приступ је исказан у Четвртном делу ГАТС-а (чланови XIX-XXI), који предвиђа обавезу даље либерализације трговине услугама, на основу преговора између држава чланица и листе обавеза за сваку државу чланицу која ће проићи из тих преговора.

---

25. У пракси СТО, такав метод обавезивања назива се *bottom up* (од дна навише) или „позитиван“. Држава чланица преузима обавезу само у односу на услуге изричито наведене у листи посебних обавеза. За разлику од њих, опште обавезе важе по принципу *top down* (од врха надоле) или „негативном“ принципу, јер се односе на све услуге осим оних које су изричито изузете одредбама ГАТС или коришћењем права изузећа од стране државе чланице.

26. Mattoo, Aaditya, *National Treatment in the GATS: Coner-Stone or Pandora's Box?*, Journal of World Trade Law, бр. 1/1997, стр. 107.

5. Анекси

ГАТС садржи осам анекса: о изузећима, кретању физичких лица која пружају услуге, услугама ваздушног саобраћаја, финансијским услугама (два анекса), преговорима о услугама поморског саобраћаја, телекомуникацијама и преговорима о базичним телекомуникацијама.

Анекс о изузећима уређује услове под којима државе чланице могу одступити од обавезе примене клаузуле најповлашћеније нације из члана II ГАТС. Одступање може бити позитивно, не и негативно. Држава чланица може именовати само државе према којима ће примењивати повољнији третман. Нова изузећа се одобравају у поступку утврђеном чланом IX Споразума о оснивању СТО, пошто држава чланица образложи зашто даје повољнији третман појединим државама. Савет за трговину услугама, тело које се стара о спровођењу ГАТС-а и остваривању његових циљева, разматра изузећа сваких пет година. Изузећа не могу трајати више од 10 година.²⁷⁾

Анекс о кретању физичких лица која пружају услуге ограничава примену ГАТС-а на мере које се односе на физичка лица даваоце услуга и физичка лица запослена код давалаца услуга држава чланица. Искључује се примена ГАТС-а на мере које се односе на запошљавање, улазак и боравак на територији државе чланице и стицање држављанства. Тако, државе чланице могу да условљавају боравак физичких лица, давалаца услуга стране националности, на својој територији прибављањем визе. Преговори о кретању физичких лица настављени су након окончања Уругвајске рунде, током 1995. године. Обавезе прихваћене током преговора уврштене су у ГАТС Трећим протоколом о обавезама у погледу кретања физичких лица.

Анекс о услугама ваздушног саобраћаја искључује примену одредаба ГАТС-а на право обављања ваздушног превоза и услуге повезане са њим, јер је тај сектор покривен Чикашком конвенцијом о ваздушном саобраћају из 1944. године. Из сфере примене ГАТС-а изузет је линијски и слободан превоз путника, робе и поште, са или на територију државе чланице, у оквиру или преко њене територије, за накнаду или давањем ваздухополова у закуп. Мере држава чланица у погледу права обављања превоза на које се ГАТС не односи укључују одређивање места са којих се обавља превоз, ваздушних рута, врсте и капацитета превоза, тарифа и критеријума за одређивање линија. ГАТС се односи на услуге оправке и одржавања ваздухополова, продају и маркетинг услуга ваздушног превоза и услуге компјутерског система резервација.

Анекс о финансијским услугама искључује примену споразума на мере држава чланица у циљу заштите улагача, депонената, купаца полисе и других лица према којима давалац финансијске услуге има фидуцијарну обавезу, и мере којима се обезбеђује интегритет и стабилност финансијског система. Анекс дефинише фи-

27. У тексту Анекса користи се израз „начелно“, што се тумачи тако да трајање изузећа може да буде продужено и преко 10 година. *Sauve, op.cit.*, стр. 130.

нансијске услуге као услуге осигурања и банкарске и друге финансијске услуге и наводи њихове врсте.

Други анекс о финансијским услугама обезбеђује државама чланицама допунски период за састављање листе изузетака од начела најповлашћеније нације и посебних обавеза у вези са финансијским услугама. То је било неопходно, јер су се преговори о финансијским услугама наставили после окончања Уругвајске рунде преговора. Кончани резултати преговора укључени су у Пети протокол о финансијским услугама.²⁸⁾ У пакету споразума проистеклих из Уругвајске рунде налази се и посебан Споразум о разумевању о обавезама у погледу финансијских услуга²⁹⁾ којим се група развијених земаља (претежно земље ОЕСД) сагласила да у погледу либерализације тржишта финансијских услуга оде корак даље од захтева постављених ГАТС-ом. Оне су се сагласиле да отворе тржиште јавних набавки финансијских услуга, да смање степен монополизације финансијских тржишта и да омогуће прекограничну трговину појединим услугама осигурања, без обавезе трговачког присуства на домаћој територији.

Анекс о преговорима о услугама поморског саобраћаја одлаже примену начела најповлашћеније нације на услуге међународног поморског превоза, помоћне услуге и услуге приступа и коришћења лучких постројења за рок који накнадно треба да буде утврђен у преговорима који се воде у том сектору, или, ако преговори буду неуспешни, на дан усвајања коначног извештаја Групе за услуге поморског саобраћаја.

Анекс о телекомуникацијама се односи на мере које државе чланице примењују у погледу приступа и коришћења јавних телекомуникационих инфраструктурних мрежа и услуга.

Анекс о преговорима о базичним телекомуникацијама одлаже примену начела о најповлашћенијој нацији на телекомуникационе услуге до окончања преговора о базичним телекомуникационим услугама, који су настављени после окончања Уругвајске рунде. Преговори су окончани усвајањем Четвртог протокола уз ГАТС 1997. године, а нови преговори су започели 2000. године.

6. Листе посебних обавеза

Листама посебних обавеза утврђује се област примене ГАТС-а у односу на сваку државу чланицу понаособ. Обавезе државе чланице утврђују се у односу на секторе, подсекторе и врсте услуга и четири вида пружања услуга наведена у члану I ГАТС. За сваки од њих држава чланица назначује услове под којима је спремна да омогући приступ на тржиште даваоцима из других држава чланица (чл. XVI ГАТС) и да им обезбеди национални третман (чл. XVII). Могуће су три варијанте:

28. Krajewski, *op.cit.*, стр. 47.

29. *Understanding on Commitments on Financial Services.*

1) да се уопште не назначе услови и ограничења, што значи да држава чланица неће ограничавати приступ тржишту нити национални третман;

2) да се детаљно опишу мере које ће држава чланица примењивати, у супротности са начелима омогућавања приступа тржишту и националног третмана, чиме се имплицитно преузима обавеза да се не намећу даљи услови и ограничења;

3) да се држава не обавезе, што значи да задржава право да уводи и примењује било које мере у супротности са начелима приступа тржишту и националног третмана.

Конечно, уколико је држава чланица спремна да преузме додатне обавезе у складу са чланом XVIII, оне се посебно назначују. У односу на поједине врсте и видове услуга држава може прихватити да примењује све обавезе из ГАТС-а без ограничења или да потпуно искључи примену ГАТС-а на њих.³⁰⁾

За домен примене ГАТС-а у односу на поједину државу чланицу битна је и листа изузетака стављених у односу на обавезу примене клаузуле најповлашћеније нације. У листи изузетака држава чланица наводи државе којима даје повољнији третман. У билатералним односима између одређене државе и чланица набројаних на листи изузетака, опсег примене ГАТС-а одређује се комбинацијом листе изузетака и листе посебних обавеза.³¹⁾

Конечно, одступања од општих одредби ГАТС настају и приступањем државе чланице мултилатералним или билатералним споразумима који имају за предмет интеграцију тржишта услуга и радне снаге (чл. V посвећен економској интеграцији). За чланице ГАТС које су истовремено чланице посебног споразума, важи режим утврђен посебним споразумом.

Листе посебних обавеза у већини случајева одражавају стварни степен либерализације тржишта услуга у појединим државама, јер су државе чланице прихватиле обавезе у складу са њиховом постојећом регулативом у одговарајућим секторима, а понеке чак и мање од тога.³²⁾ У највећем броју случајева, државе су се обавезале да одрже на снази постојећи режим (тзв. *standstill* клаузула), што је посебно важно када се ради о државама са достигнутим високим степеном либерализације, јер то обезбеђује правну сигурност страним даваоцима услуга.³³⁾

7. Домети ГАТС

ГАТС је по својој правној природи оквирни споразум, што значи да нуди празан простор који је потребно попунити. Потписивање споразума универзалног ка-

30. Техника утврђивања садржине листе посебних обавеза је развијена у пракси. Одредбама ГАТС се не захтева од држава чланица да посебно дефинишу обавезе и услове и ограничења под којима их преузимају, у односу на сваки вид пружања услуга. *Sauve, op.cit.*, стр. 139.

31. Од укупно 91 чланица које су поднеле листе посебних обавеза до краја Уругвајске рунде преговора, њих 61 су доставиле и листу изузетака, међу којима су све припаднице Организације за економску сарадњу и развој, Европска заједница и САД. *Sapir, op. cit.*, стр. 57.

рактера, који по први пут уређује међународну трговину услугама, представља успех, бар на први поглед. На други поглед, реч је о Пировој победи. Иако свеобухватан и прогресиван, мерено у односу на циљеве и основне обавезе које намеће, ГАТС постаје ограничен и кратког домета када се његова правила посматрају у светлу допуштених изузећа и ограничења која свака држава чланица има право да уговори. ГАТС је, свеукупно гледано, тек извештај о постојећем стању на плану либерализације трговине услугама.

Права активности у циљу отварања националних тржишта држава чланица за услуге и даваоце услуга страног порекла тек предстоје. И ту лежи највећи потенцијал ГАТС-а. Он представља полазиште за вођење даљих преговора који треба да допринесу смањивању, ако не и потпуном уклањању препрека међународној трговини услугама.

Полазна основа за вођење преговора за земље у развоју је веома добра, јер ГАТС обавезује државе чланице да се старају о посебним интересима ових земаља. Но, стваран потенцијал те обавезе мора се сагледати у светлу начела *quid pro quo*. Преговарање у оквиру СТО, па самим тим и у примени ГАТС-а, састоји се од уступака на једном пољу, како би се добиле повластице на неком другом. Национални преговарачки тим сваке државе која жели пријем у чланство СТО, мора наведено имати у виду.

-
32. Први показатељи говоре да су земље у развоју преузеле обавезе у односу на свега једну петину целокупног тржишта услуга, док обавезе развијених држава покривају две трећине комерцијалних услуга. Најмањи степен либерализације остварен је у погледу прекограничног пружања услуга *Sauve, op.cit.*, стр. 143. Нешто другачије показатеље, али опет као потврду веће либерализације тржишта развијених земаља, дају студије Хекмана (Hekman) и Примо Браге (Primo Braga). Индекс обавезаности, израчунат као производ броја сектора, подсектора и услужних активности и коефицијента обавезивања, за развијене земље износи 36,5%, док за неразвијене и земље у развоју износи свега 10,7%. Индекс је уједначен када су у питању развијене земље, док веома варира када је реч о неразвијеним и земљама у развоју. Коначно, највећи степен либерализације постоји у сектору пословних и финансијских услуга и услуга телекомуникација са додатом вредношћу, док је веома низак у области водног и ваздушног саобраћаја, поштанских услуга, базичних телекомуникационих услуга, образовања, здравствене заштите и социјалног старања. Наведено према *Sapir, op.cit.*, стр. 38.
  33. Self, Richard, *General Agreement on Trade in Services*, у: Stewart, Terence, *World Trade Organization*, Вашингтон, 1996., стр. 551.

Dijana Marković-Bajalović, Ph.D
Associate Professor, Faculty of Law, Istočno Sarajevo

GENERAL AGREEMENT ON TRADE IN SERVICES

Summary

The General Agreement on Trade in Services was adopted in 1994. GATS represents the first international agreement of the universal nature related to the trade in services, which makes it the agreement of historical importance. The real effect of GATS should be assessed by exhaustive analysis of its complex structure, having in mind especially numerous possibilities of member states to make the GATS provisions much more concrete and to define them according to the desired level of market opening to services and service providers of foreign origin.

Key words: *General agreement on trade in services, liberalization, services*

*Доц. др Наташа Делић,
Правни факултет Универзитета у Београду*

Повреда проналазачког права и неовлашћено коришћење туђег дизајна (чл. 201. и 202. КЗС)

Резиме

У овом раду аутор врши приказ и анализу два кривична дела, повреда проналазачког права (члан 201. КЗС) и неовлашћено коришћење туђег дизајна (члан 202. КЗС), која спадају у групу кривичних дела против интелектуалне својине. Ова група кривичних дела је у нашем законодавству по први пут предвиђена у глави двадесет Кривичног законика Србије из 2005. године. Правни значај и комплексна природа датих инкриминација одредила је садржину и структуру рада у коме су анализирана поједина обележја бића кривичних дела која за објект заштите имају патентно право и право на дизајн.

Кључне речи: *Кривични законик Србије, кривична дела против интелектуалне својине, патентно право, право на дизајн.*

Уводне напомене

Патентно право и право на дизајн по својој природи спадају у права индустријске својине. Осим ова два права у права индустријске својине спадају још и право жига, право географских ознака порекла и право заштите топографија интегрисаних кола.¹⁾ У ширем смислу, права индустријске својине заједно са ауторским и сродним правима чине интелектуалну својину схваћену као сложено субјективно

право које се, поред осталог, штити и на тај начин што се у кривичном законодавству инкриминишу повреде појединих субјективних права која улазе у састав интелектуалне својине.²⁾

Наиме, за разлику од решења из ЗИД КЗ/03 ("Службени гласник РС", бр. 39/03) у коме је било предвиђено само једно кривично дело, неовлашћено коришћење ауторског и другог сродног права (члан 183а) и то у групи кривичних дела против имовине, Кривични законик Србије из 2005. године ("Службени гласник РС", бр. 85/05) у глави двадесет прописује групу кривичних дела против интелектуалне својине коју чине следећа кривична дела: повреда моралних права аутора и интерпретатора (члан 198); неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права (члан 199); неовлашћено уклањање или мењање електронске информације о ауторском и сродним правима (члан 200); повреда проналазачког права (члан 201) и неовлашћено коришћење туђег дизајна (члан 202).

Сходно томе, кривичноправну заштиту ужива најпре ауторско право као субјективно право које настаје неформално, самим фактом настанка одређеног нематеријалног/интелектуалног/духовног добра, ауторског дела, као људске творевине коју карактеришу одређени духовни садржај, форма и оригиналност.

Потом, кривичноправну заштиту уживају и сродна права као субјективна права која у односу на ауторско право имају одређене сличности (сродна су) али и значајне разлике. Сличност се огледа у томе што и сродна права као и ауторско право за предмет имају интелектуална добра и код сродних права то су: интерпретација; фонограм (звучни снимак); видеограм (видео снимак); емисија и база података. Но, сродна права се од ауторског права разликују по томе што субјекти ових права нису њихови духовни ствараоци/творци већ правна или физичка лица која обављају одређену привредну делатност. У сродна права као субјективна права спадају: право интерпретатора; право произвођача фонограма; право произвођача видеограма; право произвођача емисија, право произвођача базе података и нововведено право првог произвођача слободног дела.

Овде се као специфично издваја право интерпретатора које се по својим обележјима налази између ауторског и других сродних права. Право интерпретатора

1. Термин "индустријска својина" води порекло из француског права одакле је преузет и у другим земљама. Овим изразом означава се скуп интелектуалних вредности, производа људског духа, а то су: проналасци, знакови разликовања и сузбијање нелојалне утакмице на тржишту. У новије време сматра се да индустријској својини припада и "know-how" тј. знање и искуство. Спорно је питање да ли индустријска својина обухвата и техничко унапређење. Цит. према: М.Васиљевић: Пословно право, Београд, 1999, стр. 248.
2. У савременим условима живота заштита интелектуалне својине постаје један од значајнијих друштвених задатака. Због све веће актуелности и значаја ове проблематике данас се у циљу заштите интелектуалне својине предузимају разноврсне мере у различитим правним областима. У нашој земљи интелектуална својина, осим грађанскоправне ужива и казненоправну заштиту, те се деликти у вези са повредом интелектуалне својине појављују у све три категорије деликата казненог права, како прекршајима и привредним преступима, тако и кривичним делима.

је слично са ауторским правом по томе што се као субјект права јавља интерпретатор (гумац, певач, музичар, пантомимичар, играч), односно физичко лице које се креативно ангажује на интерпретацији ауторског дела и у том смислу јој даје оригиналност (или група физичких лица, ансамбл).

Најзад, кривичноправну заштиту уживају и права индустријске својине као субјективна права која се по формалном начину свог настанка битно разликују у односу на ауторско и сродна права. При томе, кривична дела која за објект заштите имају патентно право и право на дизајн налазе у групи кривичних дела против интелектуалне својине, док је кривичноправна заштита права жига, права географских ознака порекла и права заштите топографија интегрисаних кола остварена у оквиру кривичног дела неовлашћене употребе туђе фирме (члан 233. КЗС) које спада у групу кривичних дела против привреде, глава двадесет и друга.

На крају треба рећи и то да је за групу кривичних дела против интелектуалне својине од значаја и доношење Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехничког криминала ("Службени гласник РС", бр. 61/05) који се поред осталог, под одређеним условима примењује и ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела против интелектуалне својине код којих се као објект или као средство извршења јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци као и њихови производи у материјалном или електронском облику (члан 3. тачка 2. Закона).

Повреда проналазачког права (члан 201. КЗС)

Заштитини објект овог кривичног дела јесте патент као субјективно и искључиво право које се, уколико су испуњени законом прописани услови, признаје на проналазак из било које области технике и у себи обухвата једно морално и више имовинских права носиоца патента.

Кривично дело из овог члана подразумева четири облика, основни, тежи и два посебна.

Кривично дело је бланкетне природе и за тумачење појединих обележја његовог бића неопходна је примена одговарајућих прописа који су садржани у Закону о патентима ("Службени лист СЦГ", бр. 32/04).

У ставу 1. прописан је основни облик кривичног дела који постоји када неко неовлашћено производи, увози, извози, нуди ради стављања у промет, ставља у промет, складишти или користи у привредном промету производ или поступак који је заштићен патентом.

Радња извршења је алтернативно прописана што значи да кривично дело постоји уколико је предузета нека од следећих делатности: производња, увоз, извоз, нуђење ради стављања у промет, стављање у промет, складиштење или коришћење у привредном промету производа или поступка који је заштићен патентом.

Под производњом се подразумева израда одређених ствари. Појам увоза и извоза у контексту овог кривичног дела треба схватити на уобичајени начин, с тим

што је потребно да се на основу околности датог случаја може утврдити да се увоз, односно извоз врши ради стављања у промет. Нуђење ради стављања у промет представља стављање у изглед неком лицу или лицима могућности прибављања државине на производу или поступку који је заштићен патентом, што може бити остварено нпр. у виду рекламирања. Стављање у промет подразумева промену државине, тј. фактичке власти над производом или поступком који је заштићен патентом, независно од конкретне форме у којој је то учињено нпр. продајом, разменом или поклоном. Под складиштењем треба разумети смештање одређеног броја производа заштићених патентом на одговарајуће место, при чему је за постојање кривичног дела, као и код увоза и извоза, потребно да се на основу околности датог случаја може утврдити да су складиштени производи намењени стављању у промет. Коришћење у привредном промету подразумева сваки вид употребе производа или поступка који је заштићен патентом.³⁾

Постојање кривичног дела претпоставља да се делатност која представља радњу извршења предузима неовлашћено, без дозволе носиоца патента. Носилац патента је по правилу проналазач, дакле физичко лице (свако физичко лице, што значи и малолетно као и душевно болесно лице) које је створило проналазак или његов правни следбеник (наследник, уговорни стицалац или послодавац). Ако је више проналазача дошло до проналаска заједничким радом, њима припада заједничко право на заштиту (супроналасачи). Проналасачем се не сматра лице које је проналазачу пружало техничку помоћ (лаборанти, стручни консултанти или организатори) (члан 12. Закона).

Објект радње код овог кривичног дела јесу производ или поступак заштићен патентом. Другим речима, објект радње су проналасци и то две врсте проналазака: проналасци производа и проналасци поступака.⁴⁾

Наиме, у складу са Законом о патенту (члан 5) предмет проналаска који се штити патентом може бити производ (као нпр. уређај, супстанца, композиција, биолошки материјал) или поступак.

Проналазак производа је проналазак који се односи на спољни облик или/и структуру сачињену од познатих материјалних елемената. Проналазак поступка је проналазак који се односи на одређени след људских радњи које се предузимају уз коришћење познатих предмета, као средстава поступка, или на познатим предметима, као објектима поступка, ради постизања одређеног техничког ефекта. Ови

3. Ако појемо од тога да се под привредним коришћењем патентираног проналаска подразумева пре свега израда производа на основу тог проналаска као и стављање таквих производа у промет, могло би се закључити да је приликом набрајања могућих облика радње извршења дошло до непотребног понављања. Види: С.М.Марковић: Право интелектуалне својине, Београд, 2000, стр. 97.
4. Подела проналазака на проналаске производа и проналаске поступка извршена је према подели физичких појава на оне које су дефинисане у физичком континууму простор (ствари, производи, материје) и оне које су дефинисане у физичком континууму време (поступци, след радњи или фаза). Цит. према: С.М.Марковић: Патентно право, Београд, 1997, стр. 73.

проналасци се деле на проналаске производног поступка и проналаске радног поступка. Проналазак производног поступка је проналазак који се односи на поступак који се састоји у измени полазног материјала ради добијања одређеног производа који се разликује од полазног материјала. Проналазак радног поступка је проналазак који одликује дејство на полазни материјал, при чему не долази до промене у супстрату тог материјала већ само долази до промене спољног стања или положаја тог материјала, нпр. поступак дизања или транспорта одређеног тегета.

Одређени значај има и подела проналазака на зависне и независне, при чему је независни проналазак онај који се може користити без истовременог коришћења још неког, претходног проналаска, а зависни чије коришћење подразумева и истовремено коришћење одређеног, ранијег проналаска, нпр. ако се проналазак вакцине против одређене болести може користити без коришћења неког ранијег проналаска, онда је то независан проналазак, међутим, проналазак којим се тој истој вакцини продужује дејство у људском организму, не може се користити без коришћења проналаска саме вакцине и то је проналазак који је зависан у односу на онај први.⁵⁾

Такође, говори се и о проналасцима комбинације и проналасцима агрегације. Под проналасцима комбинације подразумевају се проналасци који се састоје од више елемената при чему се функције тих елемената стапају и уклапају тако да дају јединствени технички ефекат. Највећи број проналазака су проналасци комбинације, као нпр. проналасци хемијских једињења и легура. Проналасци агрегације су проналасци код којих је реч о повезивању два или више елемената, с тим да сваки од тих елемената задржава своју функцију, тако да целину одликује збир тих функција. Пример агрегација је оловка, мешавина супстанци, увеличавајуће стакло са уграђеном лампом и слично. У теорији се још спомињу и проналасци функције, проналасци избора и проналасци преношења.⁶⁾

Предмет проналаска који се штити патентом може се односити на: производ који се састоји од биолошког материјала или који садржи биолошки материјал; поступак којим је биолошки материјал произведен, обрађен или коришћен; биолошки материјал који је изолован из природне средине или је произведен техничким поступком, чак иако је претходно постојао у природи. У законском смислу, биолошки материјал је материјал који садржи генетску информацију и који је способан да се сам репродукује или да буде репродукован у биолошком систему (нпр. микроорганизам, биљна или животињска ћелијска култура, секвенца гена).

При томе, не сматрају се проналасцима, нарочито: открића, научне теорије и математичке методе; естетске креације; планови, правила и поступци за обављање интелектуалних делатности, за играње игара или за обављање послова; програми рачунара и приказивање информација. Надаље, људско тело, у било ком стадијуму његовог формирања и развоја и откриће неког од његових елемената, укључу-

5. Ор. cit. С.М.Марковић: Право интелектуалне својине, стр. 98-99.

6. Види: С.М.Марковић: Патентно право, стр. 77-80.

јући секвенце или делимичне секвенце гена, такође, се не сматра проналаском. Међутим, елемент изолован из људског тела или произведен техничким поступком, укључујући секвенце или делимичне секвенце гена, може бити патентбилан, чак иако је структура тог елемента идентична структури природног елемента (члан 6. Закона).⁷⁾ Најзад, патентом се не могу штитити: проналасци чија би комерцијална употреба била противна јавном поретку или моралу (с тим да се комерцијална употреба неће сматрати противном јавном поретку или моралу само зато што је забрањена законом или другим прописом),⁸⁾ а нарочито следеће: поступци клонирања других људских бића, поступци за промену генетског идентитета гермитивних ћелија људских бића, коришћење људског ембриона у индустријске или комерцијалне сврхе, поступци измене генетског идентитета животиња, ако је вероватно да ти поступци изазивају патњу животињама, без постизања значајне медицинске користи за човека или животињу, као и животиње које су резултат таквих поступака; проналасци који се односе на хирушке или дијагностичке поступке или поступке лечења који се примењују непосредно на људском или животињском телу, осим производа, односно супстанци и композиција које се примењују у том поступку; биљна сорта или животињска раса или битно биолошки поступак за добијање биљке или животиње (то је поступак који се у потпуности састоји од природних појава као што су укрштање или селекција), осим: биотехнолошког поступка који се односи на биљку или животињу, ако техничка изводљивост проналаска није ограничена на одређену биљну сорту или животињску расу, микробиолошког (то је поступак који обухвата или се изводи на микробиолошком материјалу или чији је производ такав материјал) или другог техничког поступка или производа добијеног тим поступком (члан 7. Закона).⁹⁾

Надаље, да би се проналазак, одговарајући производ или поступак могао патентирати, односно да би могао бити заштићен патентом мора да испуњава следеће услове: а) новост проналаска – проналазак се сматра новим ако није садржан у стању технике, под којим се у смислу закона подразумева: све што је доступно јав-

7. Ова одредба закона је непосредна последица усклађивања националног законодавства са Биотехнолошком директивом ЕУ из 1998. године. На међународном плану у области правне заштите дизајна од значаја су и: Уговор о сарадњи у области патента (РСТ) закључен 1970. године у Вашингтону, Стразбуршки аранжман о међународној класификацији патената закључен 1971. године и Конвенција о европском патенту из 1973. године (КЕР). Види: В.Бесаровић: Интелектуална својина-индустријска својина и ауторско право, Београд, 2005. стр. 219-223. и 230.

8. Ускраћивање или поништај заштите проналаска из разлога што је његово објављивање или употреба противна закону или моралу може се рећи да је веома ретка и изузетна појава у упоредном праву. Познати су случајеви забране заштите контрацептивних средстава у државама Латинске Америке, с позивом на законске или моралне норме утемељене на католичком канону. Америчка пракса (ранија) познаје више примера ускраћивања патентне заштите проналасцима који су се односили на апарате за коцку. Хипотетички пример проналаска који се не би могао заштитити зато што је његова употреба противна закону и моралу било би писмо-бомба. Оп. cit.: С.М.Марковић: Патентно право, стр. 82-83.

ности пре датума подношења пријаве патента, писменим или усменим описом, употребом или на било који други начин и садржај свих пријава проналазака поднетих у Србији и Црној Гори, онаквих какве су поднете, који имају ранији датум подношења од датума подношења пријаве патента, а које су објављене тог датума или касније на начин предвиђен законом (члан 8. Закона); б) откривање проналаска без штетних последица – сматра се новим и проналазак који је био садржан у стању технике у периоду до шест месеци пре подношења пријаве патента, због или као последица: очигледне злоупотребе у односу на подносиоца пријаве или његовог правног претходника или излагања проналаска, од стране подносиоца пријаве или његовог правног претходника, на изложби која је званично призната у смислу Конвенције о међународним изложбама закључене 22.11.1928. године у Паризу, под условом да подносилац пријаве, приликом подношења пријаве патента, наведе да је проналазак био изложен и да у року од четири месеца од дана подношења пријаве поднесе о томе одговарајућу потврду (члан 9. Закона); в) инвентивни ниво проналаска¹⁰⁾ - проналазак има инвентивни ниво ако за стручњака из одговарајуће области не произлази, на очигледан начин, из стања технике¹¹⁾ и г) индустријска применљивост – проналазак је индустријски применљив ако се предмет проналаска може произвести или употребити у било којој грани индустрије или пољопривреди (члан 11. Закона).

Треба рећи и то да осим патента постоји и "мали патент" као право којим се штити нов, индустријски примењив проналазак, који има инвентивни ниво који је резултат рада који превазилази рутинско коришћење стања технике од стране стручњака, али нема инвентивни ниво који се тражи за патент. Предмет проналаска који се штити малим патентом може бити само решење које се односи на кон-

9. Интересантан је међутим, тренд у Америчком патентном бироу и Европском патентном бироу да се одобрени патентна заштита за биотехнолошке проналаске који се односе на генетски инжињеринг биљака и животиња. Тако је Европски патентни биро 1991. године одобрио патент за животињу која је постала позната као "харвардски онко миш" тј. први пут је призната патентбилност за генетски измењену животињу. Почетком 1993. године у САД се почиње са признавањем патената за животиње измењене генетским инжињерингом. У В.Британији је 1996. године патентирана клонирана овца Доли, а 1998. године у Јапану је заштићено клонирано теле. Ор. cit.: В.Бесаровић: Интелектуална својина, стр. 70-71.
10. Разлози за постојање овог услова леже у бити основног правнополитичког циља патентне заштите, а то је подстицај технолошког напретка. Ор. cit.: С.М.Марковић: Патентно право, стр. 118.
11. Како се наводи, кључни појам за тумачење инвентивног нивоа проналаска јесте стандард стручњака, при чему се мисли на просечног стручњака у техничкој области којој припада проналазак чији се инвентивни ниво утврђује. Реч је о имагинарној личности чије образовање, интелигенција и креативне способности одговарају просечном стручњаку који се при уобичајеном току ствари бави техничким проблемима на које се проналазак односи, што значи да ће зависно од врсте проналаска, просечан стручњак бити различито лице, нпр. за проналазак који се односи на заштиту васионских летилица од ултравиолетног зрачења просечан стручњак ће бити доктор техничких наука који се бави свемирском технологијом. Ор. cit.: С.М.Марковић: Право интелектуалне својине, стр. 105.

фигурацију или конструкцију неког производа или распоред његових саставних делова (члан 134. Закона). Мали патент се признаје у поступку који је знатно краћи и једноставнији од поступка за признање патента (чл. 135-137. Закона).

Последица кривичног дела састоји се у повреди имовинских права носиоца патента тј. права на економско искоришћавање производа или поступка заштићеног патентом, односно патентираниг/заштићеног проналаска.

Наиме, носилац патента има искључиво право: да користи у производњи заштићени проналазак; да ставља у промет проналазак заштићен патентом и да располаже патентом. Такође, у остваривању свог искључивог права на економско искоришћавање заштићеног проналаска, носилац патента има право да спречи свако треће лице које нема његову сагласност: да производи, нуди, ставља у промет или употребљава производ који је израђен према заштићеном проналаску или да увози, или складишти тај производ у наведне сврхе; да примењује поступак који је заштићен патентом; да нуди поступак који је заштићен патентом; да производи, нуди, ставља у промет, употребљава, складишти, за те сврхе производ добијен поступком који је заштићен патентом и да нуди и испоручује производе који чине битне елементе проналаска лицима која нису овлашћена за коришћење тог проналаска (члан 52. Закона).

Учинилац кривичног дела може бити свако лице.

За кривицу је неопходан умишљај учиниоца.

Предвиђена казна за овај облик кривичног дела је новчана казна или затвор до три године.

У ставу 2. предвиђен је тежи облик кривичног дела који постоји ако је делом из става 1. овог члана прибављена имовинска корист или проузрокована штета у износу који прелази милион динара. Реч је о кривичном делу квалификованом тежом последицом, те је складу са одредбом члана 27. КЗС за одговорност учиноца потребно је да је у односу на тежу последицу поступао из нехата.

Предвиђена казна је затвор у трајању од једне до осам година.

У ставу 3. предвиђен је посебни облик овог кривичног дела који постоји ако неко неовлашћено објави или на други начин учини доступним суштину туђег пријављеног проналаска пре него што је овај проналазак објављен на начин утврђен законом.

Сходно законској формулацији, радња извршења може се остварити на два начина, први, тако што се неовлашћено објави суштина туђег пријављеног проналаска и други, тако што се суштина туђег пријављеног проналаска на други начин учини доступним.

Да би кривично дело постојало потребно је да се делатност која представља радњу извршења предузме неовлашћено, без дозволе подносиоца пријаве (члан 15. Закона). Дакле, без дозволе аутора или физичког, односно правног лица на које је аутор пренео своје право на патент, а које, уколико су испуњени законом прописани услови, постаје носилац права и у том својству је овлашћено да поднесе пријаву.

Осим тога, за постојање кривичног дела потребно је да је радња извршења предузета пре него што је проналазак објављен на начин утврђен законом.

Правна заштита проналазака остварује се у управном поступку који води надлежни орган, који обавља и друге управне и стручне послове у вези са заштитом проналазака (члан 14. Закона). Током поступка за заштиту проналазака надлежни орган неће дозволити било ком лицу или органу увид у пријаву пре њене објаве, изузев на захтев подносиоца пријаве или његово овлашћење (члан 15. Закона). Сам поступак за признавање патента покреће се подношењем пријаве за признање патента надлежном органу (члан 20. Закона). По пријему пријаве за признање патента надлежни орган испитује да ли су испуњени законом прописани услови за признање датума подношења пријаве (члан 38. Закона). Ако су услови испуњени или ако је подносилац пријаве отклонио недостатке у прописаном року, надлежни орган доноси закључак којим се признаје датум подношења пријаве патента и пријава патента којој је признат датум подношења уписује се у Регистар пријаве патента (члан 38. Закона). Потом, надлежни орган испитује да ли пријава испуњава законом предвиђене услове за објаву. Пријава патента која испуњава услове у законом прописаном року објављује се у службеном гласилу надлежног органа. Након тога следи поступак суштинског испитивања пријаве патента, тј. испитивање суштинске патентбилности које се спроводи у границама постављених патентних захтева и које не подразумева испитивање корисности проналазка. Ако надлежни орган на основу спроведеног поступка суштинског испитивања пријаве патента утврди да су испуњени сви услови за признање патента предвиђени законом, доставиће подносиоцу пријаве предлог коначног текста патентних захтева које намерава да усвоји, са којим подносилац пријаве треба да се сагласи у року од 30 дана. Уколико до тога дође, решење о признању патента надлежни орган доноси под условом да су плаћене прописане таксе и трошкови. Прописани подаци о признатом патенту уписују се у Регистар патената, а носиоцу патента издаје се исправа о признатом праву, прописане садржине. Прописани подаци о признатом патенту објављују се у првом наредном броју службеног гласила које издаје надлежни орган, рачунајући од датума доношња решења о признавању патента. Решење о признању патента има правно дејство од датума објаве признатог права (чл. 40-50. Закона).

Сходно наведеном, ово кривично дело постоји када се суштина туђег пријављеног проналазка неовлашћено објави или на други начин учини доступним након подношења пријаве за признање патента надлежном органу, а пре него што је решење о признању патента објављено у службеном гласилу надлежног органа.

Учинилац кривичног дела може бити свако лице.

Субјективна страна кривичног дела подразумева умишљај који поред осталих обележја бића кривичног дела треба да обухвати и свест о две околности, првој, да се радња извршења предузима неовлашћено и другој, да се радња извршења предузима пре него што је проналазак објављен на начин утврђен законом.

За овај облик кривичног дела алтернативно су прописане новчана казна или затвор до две године.

У ставу 4. прописан је још један посебан облик овог кривичног дела који постоји када неко неовлашћено поднесе пријаву патента или у пријави не наведе или лажно наведе проналазача.

Радња извршења кривичног дела може се оставарити на неки од следећих начина: а) неовлашћеним подношењем пријаве патента; б) ненавођењем имена проналазача приликом подношења пријаве патента или ц) лажним навођењем проналазача приликом подношења пријаве патента.

Као што је код претходног облика кривичног дела наведено, поступак за признање патента покреће се подношењем пријаве надлежном органу.

За сваки проналазак подноси се по правилу посебна пријава за признање патента. Једном пријавом може се тражити признање патента за више проналазака само ако су ти проналасци међусобно повезани тако да остварују јединствену проналазачку замисао (члан 22. Закона).

У складу са законом, пријава за признање патента (пријава патента) мора да садржи: захтев за признање патента; опис проналаска; један или више захтева за заштиту проналаска патентом (патентни захтеви); нацрт на који се позивају опис и захтеви, у одговарајућем случају и апстракт (члан 23. Закона).

Захтев за признавање патента садржи изричито назначење да се тражи признање патента, податке о подносиоцу пријаве, податке о проналазачу, односно напомену о изјави да проналазач не жели да буде наведен у пријави и назив проналаска који одражава његову суштину. Надлежни орган не проверава да ли подносилац пријаве има право на заштиту. Ако подносилац пријаве није проналазач, или није једини проналазач, дужан је да у пријави наведе имена свих проналазача и да у року од три месеца од дана подношења пријаве поднесе изјаву о основу стицања права на подношење пријаве. Ако проналазач не жели да његово име буде наведено у захтеву за признање патента, као ни у другим исправама предвиђеним законом, подносилац пријаве је дужан да, најкасније у року од три месеца од датума подношења пријаве, достави надлежном органу писану изјаву проналазача о томе. Проналазач може током поступка заштите, као и током целог рока трајања патента повући своју изјаву да не жели да му име буде наведено у пријави, регистрама, као ни у другим законом предвиђеним исправама (члан 24. Закона).

Проналазак мора бити описан потпуно и јасно, тако да га стручњак из одговарајуће области може извести. Ако се проналазак односи на билошки материјал и ако га није могуће извести на основу описа проналаска, сматраће се да опис проналаска испуњава законски услов ако је узорак природно обновљеног биолошког материјала депонован у надлежној установи најкасније на датум подношења пријаве патента. Под надлежном установом подразумева се установа која је одређена на основу Будимпештанског споразума о признању депозита микроорганизама ради поступка патентирања, закљученог 28.4.1977. године (члан 25. Закона).

Патентним захтевима одређује се предмет чија се заштита тражи. Они морају бити јасни, сажети и у потпуности подржани описом проналаска. Апстракт је кратак садржај суштине проналаска, који служи искључиво за техничко информисање (чл. 26. и 27. Закона).

Кривично дело се у суштини остварује фалсификовањем пријаве за признање патента (патентне пријаве), прецизније речено, фалсификовањем захтева за признање патента (који је обавезни део пријаве) и то тако што се пријава, односно захтев подноси од неовлашћеног лица или се у пријави, односно захтеву не наведе име проналазача или се лажно наведе име проналазача.

Последица кривичног дела је повреда одговарајућег моралног права проналазача, које за разлику од имовинског права носиоца патента, чија је заштита обезбеђена основним обликом овог кривичног дела, не произлази из патента, већ из права на патентну заштиту, а настаје самим чином настанка проналаска и независно је од патента. Другим речима, последица кривичног дела је повреда права проналазача да у том својству буде наведен у пријави за признање патента, списима, регистрима, исправама и публикацијама о његовом проналаску, на начин предвиђен законом (члан 13. Закона).

Учинилац кривичног дела може бити свако лице, а кривица претпоставља умишљај.

Предвиђена казна је затвор од шест месеци до пет година.

У ставу 5. прописано је да ће се предмети из ст. 1. и 2. одузети и уништити.

Неовлашћено коришћење туђег дизајна (члан 202. КЗС)

Заштитни објект овог кривичног дела јесте право на дизајн као субјективно и искључиво право на спољашњи изглед производа, под којим се подразумева укупан визуелни утисак који производ оставља на информисаног потрошача или корисника, односно физичко лице које се редовно сусреће са производом који је у питању.¹²⁾

Кривично дело има два облика, основни и посебни.

Бланкетна природа овог кривичног дела упућује на примену одговарајућих прописа који су садржани у Закону о правној заштити дизајна ("Службени лист СЦГ", бр. 61/04) чије је доношење резултат усаглашавања са правом ЕУ где посебан значај у области правне заштите дизајна имају Директива о правној заштити дизајна која је донета 1998. година и Правилник о комунитарном дизајну из 2001. године.¹³⁾

Основни облик кривичног дела који је предвиђен у ставу 1. постоји када неко на свом производу у промету неовлашћено употреби, у целости или делимично, туђи пријављени, односно заштићени дизајн производа.

12. По питању садржине овог права упореди С.М.Марковић: Право интелектуалне својине, стр. 176. и 179. и В.Бесаровић: Интелектуална својина, стр. 138-139.

Радња извршења је неовлашћена употреба у промету туђег пријављеног, односно заштићеног дизајна производа. Под неовлашћеном употребом у промету туђег дизајна треба разумети индустријску и занатску израду производа за тржиште, на основу примене заштићеног дизајна, као и: употребу таквог производа у привредној делатности; складиштење таквог производа ради његовог стављања у промет; понуда таквог производа ради стављања у промет; стављање у промет таквог производа; увоз таквог производа и извоз таквог производа (члан 38. Закона). При томе, туђ пријављен или заштићени дизајн може бити употребљен у целисти или делимично.

Да би кривично дело постојало радња извршења треба да буде предузета неовлашћено, без дозволе носиоца права на дизајн. Носилац права на дизајн је аутор дизајна, што значи физичко лице (једно или више), али то може бити и његов правни следбеник, физичко или правно лице на које је аутор у складу са законом пренео своје право на дизајн.

Објект радње је дизајн, који је: а) туђ и б) пријављен, односно заштићен.

Дизајн је тродимензионални или дводимензионални изглед целог производа, или његовог дела, који је одређен његовим визуелним карактеристикама, посебно линијама, контурама, бојама, обликом, текстуром и материјалима од којих је производ сачињен, или којима је украшен, као и њиховом комбинацијом. Производ је индустријски или занатски предмет, укључујући, између осталог, и делове који су намењени за спајање у сложени производ, паковање производа, графичке симболе и типографске знаке, искључујући компјутерске програме, а сложени производ је састављен од више делова који могу да буду замењени и који омогућавају састављање и растављање производа (члан 2. Закона).

Дизајн се штити искључивим правом (правом на дизајн) ако је: а) нов и б) ако има индивидуални карактер (члан 3. Закона).

а) Дизајн се сматра новим ако идентичан дизајн није постао доступан јавности пре дана подношења пријаве за признање тог дизајна, или ако не постоји раније поднета пријава за признање идентичног дизајна. При томе, дизајни се сматрају идентичним ако се разликују само у небитним детаљима, а разлика у небитним де-

13. Директива одређује појам дизајна и на који производ се може применити, затим, као услове за заштиту предвиђа новост и индивидуалност, што значи да се комбинују услови из права индустријске својине и ауторског права, при чему је новост дефинисана као апсолутна, а индивидуалност као укупни утисак који дизајн оставља на обавештеног корисника, обимом заштите обухваћен је сваки дизајн који на обавештеног корисника не оставља различит утисак од утиска који оставља заштићени дизајн (негативна дефиниција), најзад, рок трајања заштите је 25 година. Разлог за доношење Правилника била је интенција стварања јединственог, наднационалног права на дизајн на тај начин што је предвиђено да се једном пријавом односно регистрацијом стиче право на дизајн на целој територији ЕУ које ће имати једнако дејство у свим земљама. На међународном плану у области правне заштите дизајна од значаја су и: Хашки споразум о међународном пријављивању узорака и модела донет 1925. године и Локарнски аранжман о установљењу међународне класификације индустријских узорака и модела донет 1968. године. Види више о томе: В.Бесаровић: Интелектуална својина, стр. 223-224. и 236-237.

таљима постоји ако информисани корисник, на први поглед, не разликује дизајне (члан 4. Закона).¹⁴⁾

б) Дизајн има индивидуални карактер ако се укупан утисак који оставља на информисаног корисника, разликује од укупног утиска који на тог корисника оставља било који други дизајн, а који је постао доступан јавности пре дана подношења пријаве за признање, или дана признатог првенства супротстављеног дизајна. Приликом утврђивања индивидуалног карактера дизајна узима се у обзир степен слободе и објективно ограничење аутора приликом стварања дизајна конкретног производа, проузроковано технолошким и функционалним карактеристикама тог производа (члан 5. Закона).

Дизајн примењен на производу, или садржан у производу који чини саставни део сложеног производа, сматра се да је нов и да има индивидуални карактер: ако саставни део који је уграђен у сложени производ остаје видљив током редовне употребе сложеног производа и ако видљиве карактеристике саставног дела испуњавају услове новости и индивидуалног карактера. Под редовном употребом подразумева се употреба од стране крајњег корисника, искључујући одржавање, сервисирање или поправке производа (члан 6. Закона).

Правом на дизајн не може се заштити спољашњи изглед производа који је искључиво одређен техничком функцијом производа. Такође, правом на дизајн не може се заштити спољашњи изглед производа који мора да буде репродукован у свом тачном облику и димензијама, како би се омогућило да буде механички повезан са, или постављен у, око или уз други производ, тако да сваки производ може да обавља своју функцију. Но, уколико су испуњени законом прописани услови, може се заштити дизајн који омогућава вишеструко састављање, или повезивање међусобно замењивих производа у модуларном систему (члан 8. Закона).

Најзад, не може се заштити дизајн: чије је објављивање или употреба противно јавном поретку или моралу; који повређује ауторско право или право индустријске својине другог лица; који садржи државни или други јавни грб, заставу или симбол, назив или скраћеницу назива неке земље или међународне организације, религиозне и националне симболе, као и њихово подражавање, осим по одобрењу надлежног органа и који представља лик неког лица, осим уз изричиту сагласност тог лица. Дизајн који представља лик умрлог лица може се заштити само по престанку његових родитеља, брачног друга и деце. Дизајн који представља лик историјске или друге умрле знамените личности може се заштити уз дозволу надлежног органа и престанак њених сродника до трећег степена сродства (члан 9. Закона).

Право на заштиту дизајна припада аутору или његовом правном следбенику, односно у законом прописаним случајевима, послодавцу. Страна и физичка и

14. Како се наводи, приликом оцењивања новости полази се од дистинктивности спољних обележја, што значи да предмет заштите не мора да буде у целини нов, већ може да се састоји и од елемената који су познати под условом да их је аутор комбиновао и спојио на нов начин тако да се постиже утисак новог дизајна. *Ibid.*, стр. 133.

правна лица у погледу заштите дизајна уживају иста права као и домаћа физичка и правна лица, ако то произлази из међународних уговора или из начела узајамности (члан 10. Закона).

Право на дизајн стиче се уписом у Регистар дизајна и траје 25 година од дана подношења пријаве, под условом да се плаћају прописане таксе за одржавање права. Право на дизајн важи од дана подношења пријаве дизајна органу управе Савета министара надлежном за послове интелектуалне својине (надлежни орган) (члан 11. Закона).

Последица кривичног дела састоји се у повреди имовинских права носиоца дизајна тј. у повреди права на економско искоришћавање заштићеног дизајна. Наиме, носилац права на дизајн (аутор дизајна или његов правни следбеник који може бити физичко или правно лице) има искључиво право на економско искоришћавање заштићеног дизајна као и могућност да то право ускрати сваком трећем лицу (члан 38. Закона).

Извршилац кривичног дела може бити свако лице.

Кривица подразумева умишљај, који обухвата и свест о томе да се радња извршења предузима неовлашћено у односу на туђ дизајн производа.

За овај облик кривичног дела алтернативно су прописане новчана казна и казна затвора до три године.

Посебни облик кривичног дела предвиђен у ставу 2. постоји када неко неовлашћено објави или на други начин учини доступним јавности предмет пријаве туђег дизајна пре него што је објављен на начин предвиђен законом.

Радња извршења се може остварити на два начина: а) тако што се неовлашћено објави, односно по први пут саопшти предмет пријаве туђег дизајна или б) тако што се предмет пријаве туђег дизајна на други начин учини доступан јавности, нпр. његовим излагањем или коришћењем у промету робе и услуга.

Да би кривично дело постојало потребно је да се делатност која представља радњу извршења предузме неовлашћено, без дозволе подносица пријаве за признање права на дизајн.

Такође, постојање кривичног дела претпоставља испуњење још једног услова, а то је да је радња предузета пре него што је предмет пријаве дизајна објављен на начин утврђен законом.

Правна заштита дизајна остварује се у управном поступку који води надлежни орган (члан 12. Закона). Поступак за признање права на дизајн покреће се подношењем пријаве за признање права на дизајн, која мора да садржи: захтев за признање права на дизајн; опис дизајна и дводимензионални приказ дизајна (члан 18. Закона). Ако је пријава уредна, на пријаву се уписује њен број и дан и час њеног пријема надлежном органу и о томе се подносиоцу пријаве издаје потврда. Пријава којој је признат датум подношења уписује се у одговарајући регистар пријава. Подносилац пријаве од датума подношења пријаве ужива право првенства у односу на сва друга лица која су за исти дизајн касније поднела пријаву (право приоритета). Након тога, надлежни орган испитује да ли су испуњени услови за признање

права на дизајн. Ако пријава испуњава услове за признање права на дизајн, надлежни орган закључком позива подносиоца пријаве да плати таксу за првих пет година заштите и трошкове објаве дизајна и да достави доказе о извршеним уплатама. Када подносилац пријаве достави доказе о извршеним уплатама надлежни орган признато право на дизајн, са прописаним подацима, уписује у Регистар дизајна, а носиоцу дизајна издаје исправу о дизајну. Исправа о дизајну има карактер решења у управном поступку. Признато право на дизајн објављује се у службеном гласилу надлежног органа (чл. 23-37. Закона).

Сходно наведеном, ово кривично дело постоји када се предмет пријаве туђег дизајна неовлашћено објави или на други начин учини доступним јавности након подношења пријаве за признање права на дизајн надлежном органу, а пре него што је предмет пријаве дизајна у контексту признатог права на дизајн објављен у службеном гласилу надлежног органа.

Учинилац кривичног дела може бити свако лице.

За кривицу је неопходан умишљај који поред других битних обележја бића кривичног дела треба да обухвати и свест о томе да се радња извршења предузима неовлашћено и пре него што је предмет пријаве туђег дизајна објављен на начин предвиђен законом.

За овај облик кривичног дела алтернативно су прописане новчана казна и казна затвора до једне године.

У ставу 3. прописано је обавезно одузимање производа из става 1. овог члана.

Nataša Delić, Ph.D.
Faculty of Law, University of Belgrade

INFRINGEMENT OF PATENT RIGHT AND UNAUTHORIZED UTILIZATION OF DESIGN (ART. 201. i 202. CRIMINAL CODE OF SERBIA)

Summary

In this piece of work the following felonies were reviewed and analyzed by the author infringement of patent right article 201. Criminal Code of Serbia and unauthorized utilization of design right article 202. Criminal Code of Serbia, which are ranked in a group of felonies against intellectual property. This group of felonies is been stipulated for the first time in chapter twenty of the Criminal Code of Serbia from year 2005. The legal importance and complex nature of the given felonies determined the content and structure of the work where the felonies whose object of protection are patent right and right on design.

Key words: *Criminal Code of Serbia, group of felonies against intellectual property, patent right, right on design.*

ПРИЛОЗИ

*Др Пејтар Милутиновић,
адвокат, Ваљево*

О непримерености конформне методе за обрачун затезне камате

Резиме

Конформна метода није прихватљива за обрачун затезне камате, односно за облигационо право са формалноправног и материјалноправног аспекта, те се предлаже њено елиминисање из правног поретка, односно примена пропорционалне методе.

У формалном смислу не постоји законски основ у чл. 277 ст. 1 ЗОО да се затезна камата обрачунава конформном методом, јер је прописано да се законом, односно Законом о висини стопе затезне камате може уредити само стопа затезне камате, а не и метод њеног обрачуна.

Обзиром на својства и учинке, конформна метода је у очигледној колизији са начелом монетарног номинализма, начелом забране инфлационизма и другим начелима облигационог права. Посебно је неприхватљиво то што, у хипотези вишегодишње доцње дужника, затезна камата обрачунава применом конформне методе добија карактер накнаде штеђе, па чак може досићи и већи износ од штеђе коју поверилац може доказати према правилима облигационог права, тако да је означена метода сувройна и основним поставкама одговорног права. Такође треба имати у виду да код кредитних послова банака, код којих је иначе дозвољен обрачун камате на камату, примена конформне методе условљава двоструки обрачун камате на камату и то, најпре при обрачуна камате, а затим приликом обрачуна камате на камату.

Кључне речи: камата, затезна камата, метод обрачуна камате, конформни метод

І Увод

Закон о висини стопе затезне камате, који прописује конформни метод за обрачун затезне камате, донет је 1989. године¹⁾ и то на основу измене одредби чл. 277 Закона о облигационим односима. До тада, а почев од 17.04.1982 године, стопу затезне камате из уговора о привреди је својим одлукама одређивало Савезно извршно веће, с тим што је стопа камате била фиксна до 17.04.1987. године и кретала се од 25% до 66% годишње, а од 17.04.1987. године стопа затезне камате из уговора о привреди била је одређена увећањем есконтне стопе Народне банке Југославије за 40 %, а касније за 50%. За новчане обавезе које нису произашле из уговора у привреди важила је каматна стопа коју плаћа банка на штедне улоге орочене преко једне године без утврђене намене.²⁾

Међутим, и пре доношења Закона о висини стопе затезне камате, конформна метода је масовно коришћена у нашој пословној пракси за обрачун затезних камата и то применом тзв. привредно - финансијских прописа. Наиме, Законом о укупном приходу и дохотку и Законом о рачуноводству из 1986. године,³⁾ који су регулисали вођење књиговодствених евиденција и исказивање финансијских резултата пословања привредних и других субјеката у завршним рачунима и периодичним обрачунима, била је прописана обавеза ревалоризације камата путем конформне методе и то по стопи раста цена произвођача индустријских производа, а у циљу реалног исказивања резултата пословања привредних субјеката, обзиром да је већ у том периоду почела већа инфлација,⁴⁾ Привредни субјекти су, на основу означених привредно - финансијских прописа, преузели конформни метод и за обрачун затезних камата у домену облигација, те се већ тада поставило питање прихватљивости овог метода за обрачун затезних камата. Примера ради, наводимо обрачун једног стручњака који је израчунао да је, на основу података за новембар 1988. године, стопа затезне камате из уговора о привреди износила 2.073% годишње, што је у очигледној колизији и са стварном инфлацијом у означеном периоду.⁵⁾

1. Закон о висини стопе затезне камате („Сл.лист СФРЈ“ бр. 57/89) ступио је на снагу 07.10.1978. године, пошто је у истом службено гласилу објављена измена члана 277. став 1. и став 2. ЗОО, којом се управо предвиђа да се затезна камата дугује по стопи утврђеној посебним савезним законом.
Иначе, до тада, а према члану 277. став 1. и став 2. основног текста ЗОО, затезна камата се дуговала по стопи која се у месту испуњења плаћала на штедне улоге по виђењу, а за новчане обавезе произишле из уговора у привреди, стопу затезне камате прописивао је СИБ.
2. О стопама затезне камате видети шире: Љиљана Поповић „Затезна камата на износ неисплаћене камате“, Правни живот бр. 4/1988, Правна пракса стр. 73-82.
3. Тако: члан 28-40. Закона о укупном приходу и дохотку („Сл. лист СФРЈ“ бр. 72/86) и члан 3. Правилника о начину обрачунавања ревалоризације средстава („Сл. лист СФРЈ“ бр. 13/87)
4. О материјално – финансијском аспекту и облигационо – правном аспекту ревалоризације камата видети шире: П. Милутиновић, „Правни аспекти ревалоризације камата“, Правни живот бр. 1/1988, Београд, стр. 123-136.

Напомињемо да је судска пракса из привредно - финансијских прописа, поред конформне методе за обрачун камата, преузела и појмове „корисник друштвених средстава“, „дужничко – поверилачки однос“, који не означава закључење уговора, већ његово извршење у смислу предаје роба или извршења услуге, и рок од 15 дана за испуњење обавеза из уговора о промету роба и услуга, а што је на Саветовању правника на Копаоника 1988. године (Копаоничка школа природног права), оцењено као правно неприхватљиво.⁶⁾

У вези преузимања конформне методе за обрачун камата, тадашњи привредни судови су, на састанку представника привредног судства република и покрајина СРЈ, а који је одржан у Београду 26. - 27. 01.1989. године, донели закључак да камате треба обрачунавати пропорционалном методом, а конформном методом само ако је такав начин обрачуна предвиђен самоуправним споразумом или уговором. Дакле, тадашњи привредни судови су очигледно заузели компромисан став у односу на конформни метод предвиђен привредно - финансијским прописом, јер га нису искључили за обрачун камата, а приоритет су дали пропорционалном методу, што није имало посебног учинка, обзиром да је конформни метод постао општеприхваћени метод за обрачун камата у пословној пракси.

Виши привредни суд у Београду је 23.01.1990. заузео правно схватање да ће „у вези са применом метода у обрачуну затезне камате, од дана ступања на снагу Закона о рачуноводству (од 04.03.1989. године па надаље) увек примењивати конформни метод. Ово из разлога што у Закону о изменама и допунама Закона о рачуноводству, којим је укинута ревалоризација, није промењена одредба о примени конформне методе.“⁷⁾ Исти суд је 15.01.1991. године заузео правно схватање да се затезна камата обрачунава конформном методом пре и после ступања на снагу Закона о висини стопе затезне камате.⁸⁾

Поводом горе означеног правног става тадашњег привредног судства, аутор овог чланка је 1989. године, у свом чланку „АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ КАМАТЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРАВУ“ дао детаљну и суштинску анализу конформне методе и указао на њену непримерност за обрачун затезних камата, а пре свега из разлога што се ради о валористичкој методи која подразумева обрачун камате на камату.⁹⁾ После тога, проблематика конформне методе није дуго коментарисана у стручној правној литератури, осим што је било појединачних дискусија, пре свега одређених вештака, а који су истицали, превасходно, одређене рачунске проблеме у примени

5. Тако: Милан Поткоњак, „Обрачун ревалоризације, камата и затезних камата“, ИНГ информације, Загреб, бр. 3/1979 стр. 207.

6. У том смислу проф. С. Перовић, „Десет година примене и непримене ЗОО“ (уводно излагање), Књига о десетогодишњици, Правни живот 1988 године, I том, стр. XL. Видети: „П. Милутиновић, Утицај привредно – финансијских прописа на облигационо право, оп.цит. II том, стр. 477-490.

7. Ј. Митровић – М. Голубовић, „Правна схватања Вишег привредног суда у Београду“, Београд, 1997. година, стр. 34.

8. Ј. Митровић – М. Голубовић, оп.цит. стр. 35-36.

9. Правни живот, Београд, бр. 8-10/1989, стр. 1289-1308. Видети посебно: стр. 1301 – 1303.

конформне методе. Разматрана правна проблематика нарочито је актуелизована чланцима судија Врховног суда Србије Драгише Слијепчевића „Допуштеност анатоцизма у обрачуна законске затезне камате“ из 2003. године¹⁰⁾ и Предрага Трифуновића „Затезна камата – нека спорна питања“ из 2004. године,¹¹⁾ у којима се на један продубљен и правно утемељен начин указује на суштинска спорна питања у вези примене конформне методе и њених учинака, те предлажу одговарајућа решења. Тим поводом, и овај чланак треба схватити као допринос означеној конструктивној правној расправи у циљу изналагања одговарајућег метода за обрачун затезне камате.

Разлоге или основе који указују на неприхватљивост конформне методе за обрачун затезне камате можемо поделити на формалне и суштинске. Формални разлози су они који говоре о незаконитости конформне методе у формалном смислу, дакле, да је увођење означене методе директно супротно закону. Суштински разлози су они који указују да конформна метода, по својој природи и учинцима, није прихватљива са гледишта Закона о облигационим односима, као основног и претпостављеног закона у материји облигација.

У вези незаконитости конформне методе у формалном смислу, мишљења смо да не постоји уставни, односно законски основ за увођење конформне методе за обрачун затезних камата. У вези са наведеним је и питање да ли је Закон о висини стопе затезне камате посебан закон или тзв. допунски закон у односу на Закон о облигационим односима, а што је веома битно за правилну примену материјалног права у материји камата.

Основни елемент конформне методе, који одређује остале њене елементе и опредељује суштину методе у целини, јесте перманентно приписивање камате главном дугу. Приписивање камате или тзв. капиталисање главнице се врши у току обрачунског периода, али и по његовом истеку. Мишљења смо да означено приписивање камате главном дугу код обрачуна затезне камате није у складу са ЗОО, с тим да разликујемо две врсте несагласности, односно повреда ЗОО. Прва, повреде основних начела ЗОО из материје камата. Друга, повреде конкретних одредби ЗОО које регулишу камате.

Мишљења смо да приписивање камате главном дугу није у складу са следећим начелима ЗОО: монетарног номинализма, забране анатоцизма, поштења и савесности, те забране злоупотребе права, начела о лимиту камата и начела о природи затезне камате, као паушалне накнаде штете коју оштећено лице – поверилац није дужно да доказује, и начелима оштетног права. Поред тога, чињеница је да конформна метода производи одређене учинке који су супротни одредбама чл. 400 ст. 1, чл. 399 ст. 1 и ст 3 и чл. 400 ст. 2 ЗОО, што ће бити детаљно анализирано и објашњено у даљем излагању.

Сваки метод обрачуна камата, па и конформни метод, има, поред правног аспекта, и свој економски, рачунски и морални аспект. Сви означени аспекти

10. Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 3/2003, стр. 144-153.

11. Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 3/2004, стр. 276-287.

обрачуна затезне камате су битни и чине једну недељиву целину, али се у оквиру њих мора поставити питање приоритета. Конкретно говорећи, поставља се питање о којим питањима и у којој мери су код методе обрачуна затезне камате битни економска логика, рачунске операције и моралне норме, са једне стране, у односу на начела и императивне норме облигационог права, односно ЗОО са друге стране, јер се само на тај начин може обезбедити законитост и правна сигурност у примени права.

Имајући у виду наведено, у даљем излагању ће, после излагања о суштини конформне методе, бити речи о незаконитости конформне методе, допунском карактеру Закона о висини стопе затезне камате у односу на ЗОО, о елементима конформне методе којима се повређују начела и конкретне одредбе ЗОО и о утицају економизма, математизма и моралних норми на обрачун затезних камата, с тим што ће на крају бити дато закључно разматрање са конкретним предлогом у погледу метода обрачуна затезне камате.

II Суштина конформне методе

Конформном методом се добија исти износ камата као и пропорционалном методом за исти обрачуна период (месец, година), а разлике се појављују у динамици прилива камате у оквиру обрачуна периода. Применом пропорционалне методе (прост интересни рачун) дужник новчане обавезе, који касни са испуњењем ове обавезе за сваки део обрачуна периода (месец, дан) дугује исти износ камате, тако да је камата једнака на почетку, у средини и на крају обрачуна периода. Супротно томе, код конформне методе камата је на почетку обрачуна периода несразмерно мала, у току обрачуна периода се сразмерно повећава и на крају обрачуна периода постаје несразмерно велика у односу на почетне износе. На крају обрачуна периода добија се просечна камата која је иста као и камата добијена пропорционалном методом. Пошто се у току обрачуна периода камата перманентно обрачунава и на „доспелу камату“, то су износи камате сразмерно већи што је ближи истек обрачуна периода.

Напомињемо да се и у литератури наводи да обрачун камате конформном методом на годишњем нивоу даје исти резултат као и прост интересни рачун (пропорционални метод).¹²⁾

Иначе, у вези разматране методе за обрачун камате треба посебно обратити пажњу на тачан назив методе, јер се не ради о **комфорној методи**, што упућује на значење удобности и лагодности живота, већ се ради о **конформној методи** која својим значењем упућује на прилагодљивост, примереност и складност методе, свакако у односу на економске промене.¹³⁾ Означено термилошко питање је битно за оцену да ли је конформна метода прихватљива за обрачун затезне кама-

12. Видети: П. Трифуновић, „Затезна камата – нека спорна питања“, Билтен судске праксе Врховног суда Србије бр. 3/2004, стр. 280.

те, обзиром да она по свом називу не подразумева било какву погодност за дужника, како се то иначе неправилно тумачи у пракси.

Према томе, суштина конформне методе је у томе што се свакодневно, односно перманентно повећава главни дуг дужника и то за износ „доспеле камате“ за претходни дан, односно за претходни период. Пошто се основица за обрачун камате стално повећава, то су износи камате за сваки дан задоцњења различити и они се перманентно повећавају што је дужник дуже у доцњи. Наведено важи за обрачун затезне камате и камате на камату.

Супротно наведеном, код пропорционалног метода основица за обрачун затезне камате, коју чини главни дуг дужника, у току целог периода доцње остаје непромењена, а повериоцу припада једнаки и непромењен износ камате за сваки дан задоцњења, свакако под претпоставком да се ради о примени исте каматне стопе, те се укупан износ дужне камате добија сабирањем обрачунатих затезних камата за период доцње. Наведено важи за обрачун затезне камате и камате на камату.

III О незаконитости конформне методе

На први поглед може изгледати нелогично то што се поставља питање законитости конформне методе, обзиром да је овај метод обрачуна затезне камате прописан Законом о висини стопе затезне камате. Међутим, треба имати у виду да у погледу регулисања затезне камате Закон о висини стопе затезне камате није основни и целовит закон, обзиром да је донет на основу ЗОО, тј. на основу изричитог овлашћења из чл. 277 ст. 1 ЗОО.

У чл. 277 ст. 1 ЗОО је предвиђено да „**дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује, поред главнице и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом**“, с тим да Закон о висини стопе затезне камате управо представља закон којим се утврђује **стопа** затезне камате. Проблем је у томе што у цитираној одредбом ЗОО није предвиђено да Закон о висини стопе затезне камате регулише **метод** обрачуна затезне камате. Доследно томе, конформни метод за обрачун затезне камате је очигледно незаконито, односно непрописно предвиђен означеним законом. Да метод обрачуна затезне камате није могао бити предмет законског регулисања, види се из самог назива закона, који гласи: „**Закон о висини стопе затезне камате**“.

Треба имати у виду да камату опредељују три битна елемента: **основица, стопа и метод** обрачуна. У том смислу постоји јасна разлика између означена три елемента камате, тако да је евидентно то да каматна стопа не подразумева, односно да не конзумира и метод обрачуна камате.

13. О различитом пореклу и значењу појмова **комфоран** и **конформан** видети: Б. Клаић, „Речник страних ријечи“, Накладни завод Матице Хрватске, Загреб, 1988. година, стр. 712 и 723, као и М. Вујаклија, „Речник страних речи и израза“, Просвета, Београд, 2003. година, стр. 448.

Из наведеног се види да је законодавац прекорачио своја овлашћења када је у Закону о висини стопе затезне камате прописао конформни метод за обрачун затезне камате, а што је битно, не само за сагледавање односа између означених закона, већ и за правилну примену материјалног права у материји затезних камата, јер не постоји правни основ, нити је логично то да се уведе и примењује конформни метод без изричитог овлашћења прописаног у ЗОО.

IV Допунски карактер Закона о висини стопе затезне камате

Врховни суд Србије је у своје две одлуке из 1998. године заузео став да, у погледу конформне методе, Закон о висини стопе затезне камате преставља специјални закон (*lex specialis*) који дерогира примену ЗОО. Цитирамо део образложења Врховног суда Србије:

„Одредба чл. 279. ст. 1 ЗОО, осим забране обрачуна камата на камату, оставља могућност да се камата на камату обрачунава у случајевима када је то другим законом одређено. Такав је случај прописан Законом о висини стопе затезне камате... Овај метод за израчунавање камате подразумева приписивање доспеле камате неисплаћеној главници, чиме се увећава главница која након тога служи као основица за обрачун затезне камате у наредном месецу. **То значи да је оваквим начином израчунавања затезне камате у складу са наведеним посебним законом суспендовано генерално правило о забрани анатоцизма из чл. 279. ст. 1 ЗОО**“.¹⁴⁾

Означеном правном ставу Врховног суда Србије се могу истаћи четири битна приговора.

Први, како је могуће да се Закон о висини стопе затезне камате третира као посебан закон када ЗОО упућује на његово доношење у циљу регулисања стопе затезне камате, као једног битног елемента неопходног за утврђивање износа затезне камате. Овлашћење, односно упућивање ЗОО да се питање стопе затезне камате уреди Законом о висини стопе затезне камате очигледно нема за циљ да се не примени ЗОО, већ да се овај закон **допуни у означеном делу**, при чему, правно и логички, није прихватљиво то да воља законодавца може бити да ЗОО сам себе искључи у примени на описани начин.

Други, обзиром на примењену правну технику, садржину и стилизацију чл. 277 ст. 1 ЗОО и циљ Закона о висини стопе затезне камате, чињеница је да они представљају **јединствену нормативну целину**, којом се регулишу облигациони односи поводом обавезе плаћања затезних камата, те се они као такви морају и тумачити. Конкретно говорећи, чл. 277 ст. 1 ЗОО и Закон о висини стопе затезне камате се морају тумачити у складу са начелом допуне, односно међусобне сагласности, а не сходно начелу о односу општег правила и изузетка, односно сходно начелу међусобне несагласности.

14. Пзз 22/98 од 08.07.1998. године и. Прев. 230/98 од 11.11.1998. године

Треће, посебан закон (*lex specialis*) се увек доноси за одређене **посебне и специфичне случајеве** за које није адекватна примена општег правног правила, већ правила изузетка. У разматраном случају описани услов за примену посебног закона очигледно није испуњен, јер чл. 277 ст. 1 ЗОО и Закон о висини стопе затезне камате регулишу исте правне односе поводом обавеза плаћања затезних камата, с тим што је специфично једино то што Закон о висини стопе затезне камате регулише само један сегмент затезне камате у смислу утврђивања висине њене стопе. Јасно је да би Закон о висини стопе затезне камате могао имати статус посебног или специјалног закона само ако би се он примењивао за одређену врсту или групу облигационо - правних односа, а што очигледно није испуњено у разматраном случају.

Четврти, по себи је логично и јасно да Закон о висини стопе затезне камате, који по својој природи и предмету регулисања, **није самосталан и целовит**, не може имати статус посебног закона.

Мишљења смо да се језичким, систематским и циљним тумачењем чл. 277. ЗОО и Закона о висини стопе затезне камате може закључити да Закон о висини стопе затезне камате представља **допунски закон** у односу на ЗОО, јер регулише висину каматне стопе, као битног елемената за обрачун затезне камате. Допунски карактер означеног закона је битан због тога што додатно поткрепљује раније наведени закључак да су увођење и примена конформне методе за обрачун затезних камата незаконити.

V Повреда начела Закона облигационих односа

A) Повреда начела монетарног номинализма

Економска криза са високом инфлацијом условљава опадање куповне моћи новца и ствара велики несклад између његове номиналне и унутрашње вредности. Динар, као законско средство плаћања у унутрашњем промету, перманентно и осетно губи своју вредност у односу на робе (тзв. депресијација новца). Због тога новчане обавезе временом постају знатно мање економско оптерећење дужника, а нарочито уколико је дужи временски интервал између настанка и испуњења новчане обавезе. Тим поводом се са основом поставља питање да ли је друштвено оправдано и правично да дужник новчане обавезе исплати повериоцу суму новца на коју се обавезао, ако је она у међувремену знатно изгубила у својој куповној моћи, односно ако је очигледно смањена њена вредност на тржишту.

У погледу испуњења новчаних обавеза наше право је прихватило теорију монетарног номинализма. У члану 394. Закона о облигационим односима је предвиђено да је „**дужник дужан исплатити онај број новчаних јединица на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго**“. Дакле, дужник је дужан исплатити суму новца на коју се обавезао и на износ његове обавезе не утиче смањење или повећање куповне моћи новца, који могу настати у периоду од настанка до доспе-

лости новчане обавезе. Изузетно, дужник може бити обавезан да исплати већу или мању суму новца од оне на коју се обавезао само ако је то предвиђено посебним законом.¹⁵⁾

С обзиром да је Закон о облигационим односима усвојио начело монетарног номинализма, као основно и претпостављено начело за испуњење новчаних обавеза, произилази да камата према нашем облигационом праву представља принос на номинални износ дуга, тј. износ који дужник новчане обавезе дугује повериоцу преко номиналног износа дуга. Такође, из наведеног произилази да се висина главног дуга (главница или основица за обрачун затезне камате) не може мењати за целокупан период док дужник касни са плаћањем, односно за период за који се обрачунава затезна камата, и то без обзира на повећање или смањење цена производа и услуга, односно без обзира на инфлацију, односно дефлацију.

Међутим, проблем је у томе што се применом конформне методе перманентно повећава главница или основица за обрачун затезне камате и то приписивањем „доспеле затезне камате“. Описано повећање главнице је свакодневно, јер затезну камату дужник дугује за сваки дан задоцњења у испуњењу новчане обавезе. Дакле, главница или основица за обрачун затезне камате је за сваки следећи дан закашњења већа него за претходни дан, односно за претходни период, јер се дужна камата свакодневно приписује главном дугу. У пракси се за обрачун затезне камате, а ради бржег утврђивања висине затезне камате, за одређени број дана у кашњењу плаћања, користе тзв. прерачунати **дневни конформни коефицијенти**.

Стопа затезне камате се прописује на месечном нивоу, тако да је месец – месец дана обрачунски период за утврђивање висине затезне камате. Међутим, чињеница је да означени обрачунски период није од утицаја на приписивање камата, јер се, применом конформне методе, главница дуга перманентно увећава за дужну камату у току обрачунског периода, али и после њеног истека, што представља битну карактеристику конформне методе, која додатно потврђује да се затезна камата обрачунава на дане.

Означене карактеристике конформне методе указују да се ради о **валористичкој методи** за обрачун камата тј. о методи која се заснива на начелу (ре) валоризма, јер се висина главнице за обрачун затезне камате свакодневно увећава. Како стопа затезне камате у себи садржи стопу раста цена на мало, којом се одржава реална вредност главног дуга (ревалоризација или ревалоризациона камата) и фиксног дела од 0,5 %, што представља стварни економски учинак или принос на главницу (реална камата), то произилази да описано приписивање затезне камате

15. О начелу монетарног номинализма и правним институтима који представљају корекцију овог начела (клаузула „*rebus sic stantibus*“, клизна скала, индексне клаузуле и др.) видети шире: С. Перовић, „Облигационо право I“, Београд, 1980. година, стр. 104 и 105, затим, В. Круљ, „Енциклопедија имовинског права“, редактори Б. Благојевић и В. Круљ, Савремена администрација, Београд, 1980. година, стр. 869-883, као и V. Meichsner, „Основе монетарног права“, Информатор, Загреб, 1981. година, стр. 85-100.

и увећање главног дуга представља стварну и ефективну ревалоризацију у инфлаторним условима и са економског гледишта.¹⁶⁾

Дакле, конформна метода је у суштинском смислу типично валористичка метода која је у директној супротности са начелом монетарног номинализма, као основном поставком, односно као основним начелом Закона о облигационим односима у материји новчаних облигација, те као таква није правно прихватљива ни за обрачун затезне камате. Јасно је да се, без постојања посебног закона, који има административно правни карактер, не може вршити (ре) валоризација новчаних обавеза у материји облигација.¹⁷⁾ Посебно није прихватљиво то што се начело валоризма у облигационо право уводи на посредан и мање видљив начин, као што је то путем метода обрачуна затезне камате. Мишљења смо да и стилизација члана 277. став 1. Закона о облигационим односима говори да **непроменљиву основицу** за обрачун затезне камате може чинити само главница тј. износ главног дуга, али не и увећани - (ре) валоризовани главни дуг.

Б) Повреда начела забране анатоцизма

Из претходног излагања се види да се дужна затезна камата свакодневно приписује главном дугу, тако да се за сваки следећи дан затезна камата обрачунава на увећану основицу и то за износ дужне затезне камате, тако да је евидентно да конформна метода подразумева обрачун камате на камату, а што је супротно начелу забране анатоцизма из члана 400. став 1. Закона о облигационим односима. Посебно треба имати у виду то да у цитираној законској одредби начело о забрани анатоцизма није прописано за затезну камату, већ за уговорну камату, која подразумева и заснива се на уговору странака, али је евидентно да се ради о општем начелу облигационог права у материји новчаних облигација. Наиме, и у правној теорији није спорно то да у нашем праву, у принципу, није дозвољена камата на камату. Мишљења смо да примарни основ за забрану анатоцизма у материји затезних камата није одредба члана 400. став 1. Закона о облигационим односима, која регулише уговорну камату, већ одредба члана 394. Закона о облигационим односима која утврђује начело монетарног номинализма, а ово из разлога који су наведени у претходном излагању.

Наведено је битно због тога што нам објашњава суштину и **примарни основ** за неприхватљивост конформне методе за обрачун затезне камате у смислу да се не ради о повреди начела о забрани анатоцизма, већ о повреди начела монетарног номинализма у описаном смислу, при чему је видљиво то да приписивање камате, односно (ре) валоризација главног дуга има стварни и логички приоритет у односу на обрачун камате на камату, јер таквом обрачуну евидентно претходи (ре) валоризација главног дуга.

16. О ревалоризацији и ревалоризационој камати видети шире: П. Милутиновић, „Правни аспекти ревалоризације камата“, Правни живот бр. 1/1988, стр. 129-132.

17. Правила о (ре)валоризацији су административне природе и спадају у домен јавно – правног регулисања облигационих односа. Тако: С. Перовић, „Облигационо право I“ оп.цит. стр. 96-98.

ризација главног дуга, односно приписивање камате. Дакле, можемо закључити да код конформне методе повреда начела забране анатоцизма није примарна, јер је она правна и рачунска последица примене начела (ре) валоризма, односно последица повреде начела монетарног номинализма, као основног начела Закона облигационих односа у материји новчаних облигација.

Ц) Повреде начела поштења и савесности, те забране злоупотребе права

Речено је да се износ затезне камате израчунава конформном методом применом прописане стопе за одређени месец. Сама висина стопе затезне камате за одређени месец није изражена у фиксном или апсолутном износу, већ је одређива на основу прописане рачунске операције која обухвата два елемента: стопу раста цена на мало за претходни месец и фиксни део од 0,5%. На тај начин се израчунава стопа затезне камате за сваки месец.

Међутим, проблем је то што је прописана стопа затезне камате истинита само за први месец обрачуна. Наиме, по истеку првог месеца конформном методом се за сваки следећи месец затезна камата практично обрачунава по стопи **већој од прописане за те месеце**, јер се по истеку сваког месеца дужна камата приписује главници и обрачунава на увећану главницу, односно на (ре) валоризовани дуг дужника. То је последица општег својства конформне методе о свакодневном приписивању затезне камате главници, па и после истека обрачунског периода (месец дана).

Наведено практично значи да прописана стопа затезне камате за други и сваки следећи месец у доцњи плаћања новчане обавезе, није истинита, јер је фактички мања од стварне месечне стопе, што је очигледно неприхватљиво са гледишта начела поштења и савесности, те забране злоупотребе права из члана 12. и 13. Закона о облигационим односима. Дакле, конформном методом дужник се доводи у заблуду да за други и сваки следећи месец плаћа повериоцу затезну камату према предвиђеној стопи за тај месец, а евидентно је да исту плаћа по већој стопи.

Тим поводом је нарочито битно то да се стварна месечна стопа затезне камате несразмерно увећава ако је дужник више месеци или преко једне године у застоју са испуњењем новчане обавезе, будући да се главница перманентно увећава за дужну затезну камату за претходни период доцње, те се у апсолутним износима добијају месечни износи затезне камате који су несразмерно велики у односу на прописане стопе затезне камате за те месеце. Доследно томе, може се закључити да су прописане месечне стопе затезне камате **привидне** и да су **симулиране** конформном методом, чијом се применом, осим за први месец доцње, фактички примењују веће каматне стопе од прописаних, с тим да су одступања на штету дужника несразмерно већа уколико је дужник дуже у доцњи са испуњењем новчане обавезе, а што се може лако рачунски и проверити.

Јасно је то да се сложеним рачунским операцијама може утврдити тачна – стварна стопа затезне камате за сваки месец дужникове доцње, али са гледишта општих правних начела поштења и савесности, те забране злоупотребе права, није

прихватљиво означено двојство стопа затезних камата тј. постојање прописаних и стварних стопа затезних камата за исте месеце. Такође, наведено је неприхватљиво и због тога што се на описани начин замагљује суштински елемент од којег зависи стварна висина обавезе дужника, те се фактички онемогућавају дужници да сазнају стварну стопу затезне камате и износ дуга по овом основу, тако да се тиме не обезбеђује ни законитост ни потребна правна сигурност у промету и примени права.

Јасно је да се, у оквиру конформне методе, приписивање камате главници може ограничити на одређене временске периоде (нпр. једна година), а што и предлажу и одређани аутори.¹⁸⁾ али је проблем у томе што природи означене методе обрачуна камате није примерено такво ограничење, јер се дужна камата свакодневно приписује главници за претходни период доцње. Поред тога, таква метода обрачуна камате би имала хибридни карактер у смислу комбинације начела валоризма и начела монетарног номинализма, а што се практично не може објаснити, нити би такво решење било у складу са основним поставкама Закона о облигационим односима у материји новчаних облигација.

Са гледишта повреде разматраних начела, битно је то да је конформна метода **неуједначена** и **неправична** у приливу затезне камате. Тачно је то да је конформна метода повољнија за дужника од пропорционалне методе ако је дужник краћи период у доцњи са испуњењем новчане обавезе. Међутим, ако је дужник у доцњи за дужи период, а нарочито ако касни са плаћањем једну или више година, што је случај када се ради о сложенијим споровима које воде надлежни парнични судови, тада затезна камата по својој висини достиже велике износе и представља несразмерно и неоправдано велико оптерећење за дужника. Тим поводом, мишљења смо да затезна камата, по својој висини и месечном приливу, не сме бити ни повољна ни неповољна за дужника, већ да треба бити сведена на **праву меру**, дакле, на јединствену и правичну меру сходно критеријумима одређеним законом.

Д) Повреда начела о лимиту камате

Лимит камате је одређен путем утврђивања највише каматне стопе. У члану 399. став 1. и став 2. Закона о облигационим односима регулисана је највиша стопа **уговорне камате** између физичких, односно правних лица, али у судској пракси није спорно то да се највиша стопа камате односи и на затезну камату.¹⁹⁾ Прописано је да између физичких лица уговорна камата не може бити већа од каматне стопе

18. Тако: П. Трифуновић, „Затезна камата – нека спорна питања“ оп.цит., стр. 283.

19. Пошто се према императивној одредби члана 277. став 2. ЗОО, у доцњи корисника кредита примењује стопа затезне камате у висини уговорене стопе за враћање кредита, јер је она већа од прописане стопе затезне камате, то се правило о умеровању камате на правичан износ примењује и на затезну камату, дакле, и на камату која би текла и после дужникове доцње.

Тако: пресуда Врховног суда Србије Прев. 41/99 од 24.05.2000. године, Судска пракса привредних судова бр. 2/2001, стр. 116-118.

која се у месту испуњења плаћа на штедне улоге по виђењу, а да се у погледу највише уговорне каматне стопе између правних лица примењују одредбе посебног закона. Проблем је то што означени посебан закон није донет, па судска пракса лимит камате утврђује сходно **начелу умеровања** тј. свођењем на просечне каматне стопе на тржишту за односну врсту посла.²⁰⁾ Иначе, изменама Закона о облигационим односима из 1989. године брисана је одредба члана 401., која је предвиђала да уговорна камата престаје тећи када достигне износ главног дуга.

Суштина је то да се применом конформне методе, а због перманентног приписивање камате главном дугу, за дужи период доцње, добијају енормни износи затезних камата, који нису друштвено оправдани. Повреду лимита камате можемо утврђивати по три основа: преко апсолутних износа, преко стопе тзв. реалне камате и преко девизне клаузуле. Евидентно је да се обрачуном затезне камате за период доцње преко једне године увек добијају износи затезне камате којим се знатно увећава главница, а код вишегодишњих кашњења у плаћањима, затезна камата је вишеструко већа од износа главног дуга. Ако се има у виду тзв. реална камата, која се рачуна преко стопе раста цена на мало на годишњем нивоу, дакле преко годишње стопе (ре) валоризације (инфлације), израчунато је да је стопа реалне камате у периоду 1995 – 2000. година премашује (ре) валоризацију – инфлацију и до 50%, те да је стопа реалне камате увек била већа од 25 процентних поена од стопе инфлације, што је очигледно неприхваљиво са правног и сваког другог аспекта.²¹⁾ Такође је израчунато да се, за разлику од пропорционалне методе, применом конформне методе може добити троструко већи износ девиза у односу на прерачунати износ динарског дуга.²²⁾

Пошто судска пракса **умеровање камата** своди на то да се обрачуната камата смањи на просечну уговорну камату на тржишту, које су такође енормне, то је јасно да се питање лимита камате, па и затезне камате, не може решити на описани начин.

20. Тако: решење Врховног суда Србије Прев. 459/99 од 12.01.2000. године, Судска пракса привредних судова бр. 3/2000, стр. 80-82, као и решење Вишег привредног суда Пж. 4847/99 од 22.12.1999. године, Судска пракса привредних судова бр. 3/2000, стр. 38-39.

Иначе, суд је овлашћен да утврђује лимит камате тј. да се директно меша у уговорене односе странака у описаном смислу, јер се ради о одређивању границе слободе уговарања (аутономија воље), будући да су уговори којима се повређује лимит камате забрањени, тј. апсолутно ништави у смислу члана 103. ЗОО. Супротно: Е. Здравковић, „Уговор о кредиту као банкарски посао – предлог за измену ставова судске праксе“, Приватизација и стечај, Привредни саветник, Београд, 2005. године, стр. 124 (материјал са Саветовања „Вршац 2005“).

Међутим, мишљења смо да је проблем у томе што се лимит камате не може утврђивати према просечним каматама на тржишту за одређену врсту кредита, јер лимит камате, по природи ствари, мора бити већи од просечне камате.

21. Цитирано према: П. Трифуновић „Затезна камата – нека спорна питања“ *op.cit.* стр. 281-282.

22. Цитирано према: Д. Слијепчевић, „Допуштеност анатоцизма у обрачуну законске затезне камате“, Билтен судске праксе Врховног суда Србије бр. 3/2003, стр. 149.

На основу изнетог се може закључити да конформна метода није примерена за обрачун затезних камата када је дужник у доцњи преко једне године, а посебно ако је у вишегодишњој доцњи са плаћањима, јер се обрачуном добијају друштвено неприхватљиви износи камата и тиме повређује сваки разумни лимит камате.

Е) Повреда начела о природи затезне камате и начела одштетног права

По својој правној природи затезна камата представља прописану паушалну накнаду штете. Специфично је то што поверилац није у обавези да доказује постојање штете и њену висину. Повериоцу припада право на затезну камату ако дужник касни са испуњењем новчане обавезе, иако не би претрпео штету у висини затезне камате или ако исту не би могао доказати. Иначе, сама висина затезне камате, која се прописује законом, зависи од одређених економских параметара, те правних и моралних начела, а што у целини спада у домен правне политике. Међутим, поверилац има право да тражи и разлику између износа претрпљене штете и затезне камате, ако докаже да је претрпљена штета последица задоцњења дужника у испуњењу своје обавезе, а што је изричито прописано у члану 278. став 2. Закона о облигационим односима.

Из предњег излагања се види да се износ затезне камате, после једне године доцње дужника, несразмерно увећава, а да је код вишегодишње доцње износ затезне камате вишеструко већи од главног дуга. На основу тога се може закључити да примена конформне методе у оваквим случајевима даје затезној камати практично функцију пуне накнаде штете. Шта више, на основу горе изнетих података, са основом се може тврдити да, код вишегодишње доцње дужника у плаћању, затезна камата и превазилази штету коју би поверилац могао претрпети, а што је у супротности са основним начелом одштетног права о тзв. интегралности накнаде штете, тј. да накнада материјалне штете може износити највише до висине претрпљене штете, односно да накнада штете не може имати казни карактер за дужника.²³⁾

Ако поверилац у описаним случајевима, путем обрачуна затезне камате конформном методом, оствари износ у висини претрпљене штете или пак већи износ од тога, јасно је да се тиме повређују основне поставке и начела Закона о облигационим односима у материји накнаде штете. Конкретно говорећи, право повериоца из члана 278. став 2. Закона о облигационим односима у смислу овлашћења да од дужника може тражити разлику између претрпљене штете и затезне камате, практично губи свој смисао, с тим што је очигледно правно непримерено и то да поверилац оствари пуну накнаду штете без доказивања њеног постојања и висине. Такође, правно није прихватљиво да камата и сваки други облик накнаде штете буду већи од саме штете, јер на тај начин они очигледно добијају казни карактер, а што не може бити циљ, нити је таква санкција дозвољена у области имовинског права.

23. Видети члан 190. ЗОО,

VI Повреде појединачних одредби Закона о облигационим односима

Пошто је материја затезних камата регулисана одредбама члана 277. – 279. Закона о облигационим односима, то, у принципу, није правилно да се, у погледу повреда одредби означеног закона, позива на одредбе члана 399. – 402. Закона о облигационим односима, јер ове одредбе уређују материју уговорних камата, дакле, битно различиту врсту камате у односу на затезну камату. Међутим, треба имати у виду да се део означених одредби о уговорној камати примењују и на затезну камату и то као општи правни принципи, нпр., забрана анатоцизма из члана 400. став 1. Закона или лимит камате из члана 399. став 2. Закона. Из тог разлога само условно можемо говорити да се применом конформне методе повређују одредбе Закона о облигационим односима које уређују уговорну камату.

Према члану 400. став 3. Закона о облигационим односима, право камате на камату имају искључиво банке и друге банкарске организације. Банкарске организације су, поред банака, правна лица која у свом називу немају ознаку банке, али су основани и послују по Закону о банкама и другим финансијским организацијама, штедно – кредитне задруге и друге финансијске организације. Према томе, право камате на камату не могу имати повериоци - физичка и правна лица, јер не поседују статус банкарске организације.

Посебно треба имати у виду да је у члану 399. став 1. Закона о облигационим односима прописан лимит камате за физичка лица, у смислу да каматна стопа не може бити већа од оне која се у месту испуњења плаћа на штедне улоге по виђењу, што очигледно важи и за обрачун затезне камате конформном методом. Међутим, како се обрачуном затезне камате, односно применом коформне методе између физичких лица примењују и веће стопе камате од горе прописаних, то је јасно да се конформном методом повређује одредба члана 399. став 1. Закона о облигационим односима, односно да се повређује основно начело о лимиту камата када су у питању облигациони односи између физичких лица.

Конформном методом се повређује и одредба члана 400. став 3. Закона о облигационим односима. Наиме, означена законска одредба дозвољава анатоцизам, односно обрачун камате на камату када су повериоци банке и друге банкарске организације. Међутим, треба имати у виду да је примена начела анатоцизма ограничена и према банкама и другим банкарским организацијама, јер је изричито прописано да се анатоцизам односи само на **кредитно пословање**, односно на кредитне послове банкарских организација. Дакле, право камате на камату немају ни банке ни друге банкарске организације на своја потраживања ако се она не заснивају на уговорима о кредитима и другим банкарским пословима који немају кредитни карактер. Ово је битно због тога што нам указује да је конформна метода прихватљива само за део прописаних делатности банака и других банкарских организација.

Посебно је битно то да конформна метода није у целини прихватљива ни за обрачун камата на потраживања банка и других банкарских организација по осно-

ву њихових кредитних послова. Наиме, примена конформне методе за обрачун камата на означена потраживања банкарских организација подразумева **двоструки** обрачун камате на камату. Најпре се камата приписује главном дугу и даља затезна камата обрачунава на увећану основицу која у себи садржи обрачунате затезне камате за претходни период. Затим се затезна камата приписује на исти начин обрачунава на износ дужне затезне камате, као споредног потраживања. Дакле, у разматраним случајевима постоји двострук обрачун камате на камату и то, најпре при обрачуну камате, а затим приликом обрачуна камате на камату. Јасно је да описани двоструки обрачун камате на камату није у складу са начелима у разматраној материји, односно да је исти супротан чл. 400 ст. 3 Закона о облигационим односима.

VII Утицај економизма, математизма и моралних норми на обрачун затезне камате

Треба поћи од тога да (ре)валоризација потраживања и обрачун камате на камату имају своје економско оправдање у инфлаторним условима, јер се на тај начин одржава реална вредност потраживања повериоца и обезбеђује стварни економски принос (реална камата) на његово потраживање. Међутим, поставља се питање у којим случајевима, на који начин и до које мере је друштвено прихватљива валоризација потраживања и обрачун камате на камату. Јасно је да се најпре морају регулисати означена правна питања из домена правне политике, тако да описани правни аспект затезних камата очигледно има примарно место у односу на горе наведени економски аспект затезних камата.

Затезна камата је прописана на одредив начин који подразумева примену прописаних елемената и одређене рачунске операције. Рачунски део утврђивања висине затезне камате је нарочито наглашен и битан управо због примене конформне методе, јер њена примена није у целини регулисана Законом о висини стопе затезне камате. Међутим, јасно је да треба преиспитати комплетан рачунски део обрачуна затезне камате ако он по својој садржини и учинцима није, у начелу, правно прихватљив. У том смислу је евидентно да целокупан обрачун затезне камате мора бити у складу са Законом о облигационим односима и са његовим основним начелима и императивним одредбама, а правно није прихватљиво да се Закон о облигационим односима и поједина питања из домена затезних камата тумаче на основу технике – метода обрачуна затезне камате. Из тог разлога јасно је да решење питања метода обрачуна затезне камате не треба тражити у оквиру конформне методе и корекције њених елемената, већ у избору целовите методе обрачуна која је по својим суштинским карактеристикама примерена Закону о облигационим односима.

Затезна камата није приход од рада, већ приход од капитала и то превасходно од новчаног капитала. Због тога, са моралног и општедруштвеног гледишта, затезна камата не сме бити висока. Енормне затезне камате, не само да доводе до не-

оправданог богаћења појединаца и група и производе даље негативне последице по економију, већ и елиминишу или доводе у питање друге битне делове правног система. Тако нпр. кривична дела уговарања несразмерне имовинске користи или зеленаштво не могу фактички постојати ако су стопе затезне камате високе и ако зеленаши своја новчана средства пласирају по истим или мањим каматним стопама од затезне или уговорне камате. Постоји и други суштински разлог да стопа затезне камате мора бити релативно мала а то је постојање лимита камате. Ограничење уговорне, односно ограничење камате уопште има смисла само ако постоји осетнија разлика између највише дозвољене камате и стопе затезне камате.

Из наведеног се може закључити да су код обрачуна затезне камате битни и економски, рачунски и морални аспекти, али да је основни и примарни правни аспект и захтеви који произилазе из начела и одредби Закона о облигационим односима и захтева одређене правне политике.

VII Закључно разматрање

Из наведеног се може закључити да конформна метода није прихватљива за обрачун затезне камате из суштинских или материјално – правних разлога, јер је у супротности са основним поставкама и начелима Закона о облигационим односима у материји новчаних облигација и накнаде штете. О непримерености конформне методе у означеном смислу посебно говори чињеница да она није адекватна ни за обрачун уговорних камата на потраживања банака и других банкарских организација, где је иначе анатоцизам, односно обрачун камате на камату дозвољен, јер подразумева двоструку (ре) валоризацију и двоструки обрачун камате на камату.

Такође, увођење и примена конформне методе је незаконита, односно неправилна и у формално – правном смислу, јер законодавац није имао овлашћење да у Закону о висини стопе затезне камате исту пропише за обрачун затезне камате. Обзиром на садржину, стилизацију и циљ члана 277. став 1. Закона о облигационим односима, евидентно је то да Закон о висини стопе затезне камате има допунски карактер, што је битно из два разлога. Први, уверава нас да постоји основ да Уставни суд Србије, по службеној дужности, покрене поступак и оцени уставност, односно законитост Закона о висини стопе затезне камате у погледу конформне методе. Друго, да Врховни суд Србије о (не) примени конформне методе заузме одговарајући правни став. Наиме, ако одредба члана 277. став 1. Закона о облигационим односима и Закон о висини стопе затезне камате представљају **јединствену** и органски **повезану нормативну целину** са супротним садржајем и то у погледу основних поставки и начела исте правне материје које регулишу, то је јасно да се описана колизија мора отклонити, јер је то услов за обезбеђење законитости и правне сигурности у примени права. Јасно је да се делови исте нормативне целине, који се међусобно искључују, не могу истовремено примењивати, нити је то логично и правно прихватљиво.

Дакле, мишљења смо да су испуњени суштински и формални услови да Врховни суд Србије заузме правни став о неприхватљивости конформне методе за обрачун затезне камате, па и за обрачун камата уопште. Ради се о методи обрачуна, која је примерена и која се користи у области привредно – финансијског пословања, а која је преузета у облигационо право у време велике инфлације када је било оправдано то да се, путем обрачуна, дакле, на посредан начин, повећају уговорене стопе камата банака, обзиром да су оне биле мање од стопе инфлације, тако да је конформни метод очигледно имао функцију (ре) валоризације потраживања банака, односно имао функцију очувања реалне вредности њиховог основног капитала. Како прописана важећа затезна камата у себи садржи (ре) валоризацију у смислу стопе раста цена на мало и реалну камату, која се исказује у фиксном проценту од 0,5% месечно, то више не постоје економски и други разлози за примену конформне методе.

Супротно наведеном, пропорционална метода (прост интересни рачун), је у целини прихватљива за обрачун камата, јер није валористичка, по себи подразумева обрачун камате на камату, обезбеђује **једнаки принос** за сваки дан закашњења, стопа месечне камате није привидна у описаном смислу, односно она се не повећава за вишемесечна задоцњења у плаћањима и омогућава плаћање камате на главни дуг и камату у свему како је то прописано Законом о облигационим односима. Због тога што је пропорционални метод претпостављени метод за обрачун камата и због тога што је у целини у складу са начелима и одредбама Закона о облигационим односима, предлажемо да Врховни суд Србије прихвати овај метод за обрачун затезне камате.

Што се тиче стопе затезне камате, мишљења смо да треба задржати важећу формулу према којој се затезна камата састоји од (ре) валоризације и реалне камате на горе описани начин. Међутим, најпре треба законом или правним ставом утврдити лимит камате, а мишљења смо да је то 11% реалне камате на годишњем нивоу, тако да би, по нашем мишљењу, затезна камата могла износити половину од означеног лимита тј. она би се израчунавала на годишњем нивоу и чинила би збир стопе раста цена на мало увећане за 5,5 индексних поена. Каматна стопа би се и даље утврђивала месечно и то према стопи раста цена на мало за претходни месец и увећавала за месечну реалну камату која на годишњем нивоу износи 5,5% у горе означеном смислу.

Дакле, суштина овог предлога је у томе да се примена пропорционалног метода не везује за било какву ревалоризацију тј. да она подразумева приписивање камате главници, да су стопе затезне камате заиста истините и реалне на месечном и годишњем нивоу, уз економски принос од 5,5% на главни дуг на годишњем нивоу, а за сваки месец би се добијао сразмерно мањи износ. Јасно је да се ради о предлогу који је лак за примену у пракси и да, не само одговара економској логици, већ и да даје друштвено прихватљиве приходе по основу капитала, те да је примерен правној природи камате, као претпостављање штете коју поверилац не мора доказивати.

У вези горњих предлога за елиминисање конформне методе за обрачун затезних камата, посебно треба имати у виду да је Гувернер Народне банке Србије својим подзаконским актом од 05.06.2004. године прописао пропорционални метод за обрачун камата на потраживања Народне банке Србије, што свакако сматрамо правилним, али разумемо и као интенцију монетарне власти, којом се очигледно потврђује непримерност конформне методе за обрачун камата.²⁴⁾

Petar Milutinović, Ph.D.
Lawyer, Valjevo

ABOUT THE UNSUITABILITY OF CONFORMITY METHOD FOR THE CALCULATION OF DEFAULT INTEREST

Summary

The conformity method is not acceptable for the calculation of the default interest, i.e. for the obligation law in the formal-legal and materially-legal aspect and it is suggested that there should be its elimination from the juridical system, i.e. the application of the proportional method.

In the formal sense, there is not the legal basis in article 277 paragraph 1 in the Law of obligation to calculate the default interest by the conformity method as it is set that the law, i.e. the Law about the level of the default interest rate may regulate only the default interest rate and not the method of the calculation.

Regarding the characteristics and effects, the conformity method is in the obvious collision with the principle of monetary nominalism, the principle of the prohibition of anatocism and other principles of the obligation law. It is especially unacceptable that in the hypothesis of a several—year default of the debtor, the default interest calculated by the application of the conformity method acquires the character of the damage compensation and it may even reach the higher level than the damage which may be justified by the creditor according to the rules of the obligation law, so that the marked method is opposite to the basic assumptions of the law of torts. One should also bear in mind that in credit business banks, where they permit the calculation of the interest on the interest, the application of the conformity method conditions the double calculation of the interest on the interest, first at the calculation of the interest and then at the calculation of the interest on the interest.

Key words: *interest, default interest, method of the interest calculation, conformity method*

24. Одлука о начину обрачуна, наплате и плаћања камате Народној банци Србије („Сл.гласник РС“ бр. 63/2004 и бр. 29/2005).

**Наташа Петровић,
асистент-приправник,
Правни факултет Универзитета у Београду**

Међународно осигурање од аутоодговорности

**(са посебним освртом на директиве ЕУ о усклађивању законодавстава држава чланица
о обавезном осигурању од одговорности за штете од употребе моторних возила)**

Резиме

Осигурање од одговорности за штете од употребе моторних возила представља једну од области осигурања на чијем усавршавању се континуирано ради. Активност усмерена ка сиварању система осигурања који ће бити у најбољем интересу првенствено жртва невоља, али и возача и других актера савременог саобраћаја, обележавају период двадесетог века. Међутим, и поред континуиране акције, одређена питања од чијег регулисања зависи степен ефективне заштите учесника саобраћаја остају различито решена у оквиру законодавства различитих држава што чини актуелним питање сукоба закона у овој материји. Због њеног значаја за одговор на сва питања која се јављају у вези са одређивањем меродавног права, Хашка конвенција о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде основни је извор који се у раду обрађује. Чињеница да у Европској унији постоје одређени број директива, које се *rationae materiae* односе на осигурање од одговорности услед употребе моторних возила, чини незаобилазним њихово узимање у обзир како би се са сигурношћу утврдио њихов утицај на даље постојање сукоба закона у поменутој области.

Кључне речи: осигурање од одговорности за штете од употребе моторних возила, меродавно право, Хашка конвенција, Директиве ЕУ о усклађивању законодавства држава чланица о обавезном осигурању од одговорности за штете од употребе моторних возила.

1. Уводна разматрања

Опасности које са собом доноси савремено доба (развој технологије, коришћење опасних ствари, обављање опасних делатности) стварају потребу изналажења друштвеног одбрамбеног механизма. Потреба за таквим механизмом у виду осигурања од одговорности можда у највећој мери долази до изражаја када се ради о саобраћају и заштити потенцијалних жртава саобраћаја. Незгоде су, изгледа, ризик који друштво мора сносити као цену за све предности које пружа употреба моторних возила. Ако је већ тако, намеће се питање ко ће у крајњој линији сносити штетне последице? Одговори могу бити различити у зависности од ступња развоја сваког појединачног друштва и економске снаге организованих друштвених заједница. Оно са чиме се сви слажу је да не би било праведно да последице сноси жртва незгоде.¹⁾

Предности обавезног осигурања од одговорности за штете услед употребе моторних возила због којих је оно постало *незаобилазни фактор сигурности* у савременом друштву и саобраћају су следеће:

1. Иако увођење обавезе да се закључи уговор представља изванредан облик принуде и ограничења аутономије воље странака, она је у потпуности оправдана заштитом коју добијају лица обухваћена овом обавезом, али и значајем који за друштво има обавезно осигурање од аутоодговорности. Осигурање у први план ставља питање накнаде штете, а тек касније у односу између осигураваача, који је накнадио штету, и осигураника, који је одговоран за њено наступање, решава се питање санкционисања онога ко је проузроковао штету. *Темељ накнаде постоји одговорности онога ко је преузео сносиће ризика*, а не кривица.²⁾ Уз то, не постоји могућност екскулпације или доказивања некривице штетника³⁾ што је често водило томе да велики број жртава остане у целости или делимично без накнаде претрпљене штете.

2. На основу обавезног осигурања долази до заснивања непосредног правног односа између осигураваача и оштећеног лица. Наиме, оштећеном лицу признаје се право подношења директне тужбе против осигураваача штетника (*actio directa*) чиме се његов положај знатно побољшава.⁴⁾ С обзиром на то да је осигураваач професионалац и да је једно од основних начела у његовом пословању начело обезбеђења перманентне ликвидности и солвентности, он је у највећем броју случајева у могућности да испуњава обавезе по основу закључених уговора о осигурању (што

1. В. М. Ђурковић, Међународна карта осигурања моторног возила, друго измењено и допуњено издање, Загреб, Croatia осигурање, 1990, стр. 16.
2. В. М. Ђурковић, нав. дело, стр. 33; R. E. Keeton, A. I. Widiss, Insurance Law: A Guide to Fundamental Principles, Legal Doctrines and Commercial Practices, West Publishing Co, 1988, стр. 407-409.
3. В. М. Ђурковић, нав. дело, стр. 33.
4. Детаљније о погодностима осигураника у случају коришћења директне тужбе: Y. Lambert-Faivre, L. Leveneur, Droit des assurances, Dalloz, Paris, 2005, стр. 526-542; C. J. Berr, H. Groutel, Droit des assurances, Dalloz, Paris, 2004, стр. 116-117.

знатно повећава шансе за обештећење оштећеног лица и успостављање нарушене равнотеже у његовој имовини у односу на случај када је само штетник у обавези да накнади проузроковану штету).

3. Осигурање од одговорности услед употребе моторног возила израз је права свих учесника у саобраћају да очекују сигурност у промету, без опасности по свој живот, здравље и имовину.⁵⁾ Али, сигурност саобраћаја не значи само то. Она значи и сигурност да ће штета настала у промету недозвољеним делом штетника оштећеном бити заиста накнађена.⁶⁾ Из ових разлога се истиче да је данас осигурање од одговорности услов легалне употребе моторног возила.

Уважавајући ове разлоге, законодавства свих држава познају прописе о обавезном осигурању од одговорности за штете услед употребе моторних возила, у облику *lex specialis*-а или у оквиру општег закона о осигурању.⁷⁾ Будући да нацио-

5. Ово зато што пракса показује да је током XX века број жртава саобраћајних незгода знатно порастао. Заправо, статистички подаци показују да је један од најчешћих узрока смртности управо употреба моторних возила (В. R. E. Keeton, A. I. Widiss, нав. дело, стр. 413). Из поменутих разлога, у земљама Европске уније спроводи се организована акција борбе против најчешћих узрока саобраћајних незгода. Као основни фактори превенције саобраћајних незгода наводе се следећи: 1) инфраструктура путева; 2) ограничење брзине; 3) забрана вожње у алкохолисаном стању, као и под утицајем средстава за умирење; 4) карактеристике аутомобила, 5) кривично законодавство. Детаљније: Y. Lambert-Faivre, L. Leveneu, нав. дело, стр. 545-550.

6. В. М. Ђурковић, нав. дело, стр. 16.

7. Транзиторним одредбама новог Закона о осигурању („Сл. гласник РС“, бр. 55/2004) предвиђено је да су одредбе чл. 73 до чл. 108 и чл. 143 до чл. 146 до тада важећег Закона о осигурању имовине и лица („Сл. лист СРЈ“, бр. 30/96, 57/98, 53/99, 55/99, даље ЗОИЛ) остале на снази. Од значаја за проблематику коју третирамо су чл. 6 и чл. 11 новог закона. У чл. 6 прокламован је један од основних принципа права осигурања - принцип доброволности заснивања односа из уговора о осигурању, који трпи изузетке у виду обавезног осигурања имовине или лица у случајевима када је то законом предвиђено. Цитираном члану кореспондира чл. 11 којим се предвиђа да се обавезно осигурање у саобраћају утврђује и уређује посебним законом. Будући да посебни закон још није донет, иако Нацрт постоји, релевантне су одредбе ЗОИЛ-а. Према ЗОИЛ-у: "Власници односно корисници превозних средства на које се односе одредбе овог закона о обавезним осигурањима дужни су да закључе уговор о обавезном осигурању са организацијом за осигурање." Али, иста обавеза постоји и за возила иностране регистрације. Наиме, моторно возило иностране регистрације не може прећи границу ако не пружи доказ да је сопственик закључио осигурање од одговорности или, ако то није случај, ако не закључи осигурање на граници.

Војводство Луксембург донело је нови закон о обавезном осигурању од одговорности услед употребе моторних возила (Loi du 16 avril 2003 relative à l'assurance obligatoire de la responsabilité en matière de véhicules automoteurs, Journal Officiel du Grand-Duché Luxembourg, N. 62, 8 mai 2003). Према чл. 2 овог закона: "Моторна возила могу саобраћати јавним путевима, теренима отвореним за јавност и теренима на којима приступ има ограничени круг лица само ако је њихова грађанска одговорност која може настати употребом возила покривена уговором о осигурању закљученим у складу са одредбама овог закона и под условом да дејства уговора нису престала." Возила за која се сматра да не представљају опасност могу бити ослобођена обавезе закључења уговора. Обавеза закључења уговора је на власнику возила. Али, ако је нека друга...

(наставак фусноће на следећој страни)

нални прописи нису изгубили на значају и поред постојања међународног осигурања, корисно је познавати разлике између њих како би се могло рачунати са степеном заштите потенцијалних жртава.

7. ...особа закључила уговор, власник је ослобођен обавезе за време трајања тог уговора. У складу са одредбама Директиве 2000-26-ЕЕС, моторна возила уобичајено стационарирана на територији трећих држава могу саобраћати на територији Луксембурга ако Биро у складу са чл. 24 преузме обавезу накнаде штете проузроковане тим возилима.
- Измењени Закон о обавезном осигурању моторних возила САД (Act concerning Compulsory Liability Insurance for Registered Motor Vehicles, General Assembly, 2001) предвиђа обавезу власника моторних возила да закључе уговор о осигурању. Ако је реч о власнику возила стационараног изван САД и Канаде, захтева се попуњавање посебне исправе при уласку у неку од ових земаља. Ако је возило узето на лизинг на период дужи од годину дана, довољно је постојање полисе осигурања која гласи на даваоца лизинга.
- Законом о изменама Закона о обавезном осигурању у саобраћају Републике Словеније (Uredni List Republike Slovenije, 2002) предвиђено је у чл. 2 обавезно осигурање власника моторних возила од одговорности за штету проузроковане трећим лицима. Чл. 5 предвиђа да је осигурањем покривена и одговорност услед употребе моторог возила од стране лица које возило употребљава уз сагласност власника. Ради испуњења обавеза преузетих четвртном Директивом, закон садржи посебно поглавље којим регулише оснивање и функционисање повереништава за регулисање одштетних захтева, информacionих центара и службе за накнаду штете (чл. 42а до чл. 42 н).
- Белгијски Закон о обавезном осигурању од одговорности за штету од моторних возила (Loi du 22 août 2002 relative à l'assurance obligatoire de responsabilité en matière de véhicules automoteurs) предвиђа у чл. 2. ст. 2 да возила уобичајено стационарирана у иностранству могу саобраћати у Белгији под условом да биро белгијских осигураваача преузме према оштећеним лицима обавезу накнаде штете проузроковане овим возилима.
- Француска је још 1985. године донела Закон о побољшању положаја жртава саобраћајних незгода и о убрзања поступка обештећења (Loi du 5 juillet 1985 tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation)". Овај закон предвиђа да се возач или држалац возила не могу позвати на вишу силу или радњу трећег лица како би избегли обавезу накнаде штете жртви незгоде. Поменути закон обавезује осигураваача да оштећеном или његовим наследницима понуди накнаду у року од осам месеци од дана настанка незгоде. И у Француској постоји Фонд за заштиту жртава саобраћаја коме се може обратити жртва непознатог или неосигураног возила (Fond de garantie).
- Грчка је 1976. године увела обавезно осигурање за штете од моторних возила и увела заштиту жртава неосигураних и непознатих возила, украдених возила и возила осигураних код осигураваача који је пао под стечај. Закон предвиђа оснивање Гарантног фонда који је дужан да изврши исплату накнаде штете до висине минималних сума на које се осигурање мора закључити.
- Аустрија поседује поред Закона о осигурању од одговорности моторних возила (Kraftfahrzeug-haftpflichtversicherungsgesetz 1994, BGBl, Nr. 651/1994, измењен BGBl Nr. 31/2004) и Закон о проширеној заштити жртава саобраћаја (Bundesgesetz über den erweiterten Schutz der Verkehrssphäre, BGBl Nr. 322/1977, измењен BGBl, Nr. 11/2002) који уводи право жртава неосигураних и непознатих возила на накнаду штете. У најновијим општим условима осигурања моторних возила од одговорности (Allgemeine Bedingungen für die Kraftfahrzeug-Haftpflichtversicherung, Allianz Elementar, Versicherungsaktiengesellschaft, 17. 08. 2004) предвиђено је да заштиту ужива сопственик моторног возила, држалац и лице које је његовом вољом стекло право на употребу моторног возила (чл. 2). Општи услови регулишу територијално важење уговора о осигурању тако што предвиђају да он пружа заштиту на територији свих држава које су са националним бироима држава чланица ЕУ закључиле интер-биро споразуме (чл. 4).
- Немачка је обавезно осигурање од одговорности за штете од моторних возила увела законом из 1987. године (Kraftfahrzeug-Haftpflichtversicherungsgesetz, BGBl, Nr. 296/1987). Закон о обавезном осигурању од одговорности уређује заштиту жртава од непознатих и неосигураних моторних возила уводећи посебан фонд - Фонд за за накнаду штета (Entschädigungsfond). Општи услови осигурања (Allgemeine Bedingungen für die Kraftfahrzeug-Haftpflichtversicherung, Victoria-Volksbanken, Versicherungsaktiengesellschaft, 31. 08. 2004) регулишу дејство уговора о осигурању у иностранству тако што предвиђају да возило које је осигурано у Немачкој има покриће и у другим државама са којима је закључен интер-биро споразум, биле оне чланице ЕУ или не (чл. 5).

2. Сукоб закона у области осигурања од аутоодговорности - одређивање меродавног права по коме се решава одштетни захтев

Увођење зелене карте⁸⁾ (или неког другог средства које има за циљ омогућавање транснационалног дејства закљученог уговора о осигурању од одговорности услед употребе моторног возила) не дира у право оштећеног лица да се за накнаду штете обрати штетнику или његовом осигуравачу. У том случају примењују се правила међународног приватног права. Одређивање обима заштите која ће бити пружена жртвама саобраћајних незгода имплицира одређивање права по коме ће бити решен одштетни захтев. Одређивање меродавног права чијом применом ће бити одлучено о одштетном захтеву у несумњивом је интересу оштећеног (оштећених) лица (јер од тога које ће право бити одређено као меродавно зависи и обим правне заштите која ће бити обезбеђена оштећеном лицу), али и осигуравача од одговорности (јер од тога зависи да ли ће бити у обавези да на основу директне тужбе обештети оштећено лице). Наиме, познато је да између позитивних права држава постоје знатне разлике у погледу начина регулисања вануговорне одговорности тј. конкретно области грађанскоправних деликата. Разлике које постоје између држава у погледу нормирања одговорности за деликте и које, у зависности од тога које ће право бити одређено као меродавно, утичу и на исход постављеног захтева и спора, крећу се од разлика у погледу основа одговорности (нека права полазе од субјективне, нека од објективне одговорности, а има и прелазних решења) до разлика у погледу врста штета које оштећеном могу бити досуђене.⁹⁾ Ако се имају у виду ове "концепцијске" разлике између позитивних права различитих држава која, када се ради о чињеничном склопу са елементом иностраности, могу конкурисати за примену на конкретни случај, с једне стране, и чињеница да су међу деликтима са елементом иностраности најчешћи управо они који произлазе из друмских саобраћајних незгода, с друге стране, јасно је зашто овој проблематици треба посветити толики значај. Пре него се пређе на разматрање најважнијег међународног извора који третира поменути проблематику,¹⁰⁾ ваља подсетити на решење система зелене карте према коме се сва питања која се постављају поводом саобраћајне незгоде до које је дошло возилом иностране регистрације решавају применом права државе у којој је до незгоде дошло. Сходно томе, основаност и висина одштетног захтева зависиће од права државе у којој је до незгоде дошло.¹¹⁾ Исто решење било је предвиђено и за државе чланице система тзв. плаве карте.

8. Детаљније о систему зелене карте *Y. Lambert-Faivre, L. Leveneur*, нав. дело, стр. 707-709.

9. В. *Варади, Бордаш, Кнежевић*, Међународно приватно право, Пето издање, Форум, Нови Сад, 2001, стр. 421 и след.

10. Примена Хашке конвенције намеће се пре примене националног права, јер чл. 16 Уставне повеље (Сл. лист СЦГ, бр. 1/03) изричито говори о примату мађународног над унутрашњим правом.

11. В. М. *Ђурковић*, нав. дело, стр. 58-59.

3. Хашка конвенција о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде

Реч је о *Хашкој конвенцији о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде*, коју је наша земља ратификовала 1975. године.¹²⁾ Поменутом конвенцијом извршена је унификација колизионих норми о грађанској одговорности за штете настале употребом моторних возила. Домен примене Конвенције *rationae materiae* одређен је тако да се Конвенција примењује на "грађанску вануговорну одговорност која проистекне из саобраћајне незгоде, без обзира на врсту суда који је надлежан да решава".¹³⁾ Јасно је да је намера твораца Конвенције била да се искључи њена примена у погледу уговорне или неке друге одговорности, осим деликтне, и да се резервише њена примена за све случајеве одлучивања о деликтној одговорности која је настала као последица саобраћајне незгоде, без обзира на врсту поступка.¹⁴⁾ Конвенцијом је одређен и појам "саобраћајна незгода". То је свака незгода у којој је учествовало једно или више моторних или немоторних возила, а која се догодила на јавним друмовима или другим површинама отвореним за јавност или на приватним површинама на којима одређена лица имају приступ.¹⁵⁾

Конвенција се примењује без обзира на реципроцитет.¹⁶⁾ Право на које она упути примењује се без обзира на то да ли је реч о праву државе чланице или нечланице.¹⁷⁾ То значи да се на основу одредаба Конвенције примењује као меродавно и право оних држава које нису чланице Конвенције. Из тога произлази да је Хашка конвенција постала део нашег општег колизионог права тј. међународног приватног права и примењује се увек када је реч о саобраћајној незгоди са елементом иностраности. Изузетно, примена меродавног права на које упућују одредбе Конвенције може бити одбијена позивом на јавни поредак државе форума ("ordre public").¹⁸⁾ Уколико је право на које упуте одлучујуће чињенице колизионих нор-

12. Сл. лист СФРЈ, бр. 26/76.

13. Чл. 1 Конвенције.

14. В. Р. Mayer, V. Heuzé, Droit international privé, Montchrestien, Paris, 2004, стр. 502. О томе како у пракси функционише одређивање меродавног права и које спорне ситуације изазива В: *La convention de la Haye sur la loi applicable en matière d'accidents de la circulation routière*, Revue critique du droit international privé, 2002, стр. 541.

15. О томе како се на практичним примерима одређује да ли се у конкретном случају ради о саобраћајној незгоди у смислу Конвенције В: Revue trimestrielle du droit civil, 4/2002, стр. 827 и след.

16. Чл. 11 Конвенције.

17. Имајући у виду поделу међународних уговора према дејству и садржини норми, Хашка конвенција би спадала у категорију *уговора закона* који се примењују без обзира на реципроцитет. В. Р. Mayer, V. Heuzé, нав. дело, стр. 502.

18. Чл. 10 Конвенције. Наш превод Конвенције садржи термин "јавни ред" што није пандан енглеском термину "public policy" или француском "ordre public". Такав превод сугерише одређење за рестриктивније схватање института јавног поретка тј. омогућава одступање од права меродавног по одредбама Конвенције само уколико би његово дејство *in concreto* било у супротности са фундаменталним принципима домаћег права.

ми Конвенције право државе са нејединственим поретком, одлучујуће чињенице Конвенције непосредно локализују правно подручје унутар државе са нејединственим поретком чије ће право бити примењено на решавање одштетног захтева. Овакво решење Конвенције искључује примену “Renvoi“ (*Rückverweisung*) што не треба да чуди јер је реч о међународном уговору који има за циљ унификацију колизионих норми која би била изиграна колизионим упућивањем.

Одређивање меродавног права у државама које су прихватиле Хаашку конвенцију врши се комбинацијом принципа *lex loci delicti commissi* и принципа *locus delicti commissi*.¹⁹⁾ То значи да ће се на саобраћајну незгоду са елементом иностраности применити унутрашње право државе у којој се незгода догодила ако околности конкретног случаја не дају повода примени права државе регистрације возила.²⁰⁾ Услови под којима се примењује законодавство државе регистрације возила су:²¹⁾

а) ако је само једно возило учествовало у незгоди и ако је регистровано у некој другој држави, а не оној у којој се незгода догодила, домаће право државе регистрације примењује се на одговорност:

- према возачу, држаоцу, власнику или било којој другој особи која полаже право на возило, без обзира на њихово уобичајено боравиште;
- према оштећеној особи која је била путник, ако се њено уобичајено боравиште налази у некој другој држави, а не оној у којој се незгода догодила;
- према оштећеној особи која се налазила ван возила, ако има уобичајено боравиште у држави регистрације возила.

Ако је било више оштећених лица, меродавно право одређује се посебно за свако од њих;

б) када је више возила учествовало у саобраћајној незгоди, одредбе наведене под а) примењују се само ако су сва возила регистрована у истој држави;

ц) ако су особе које су се налазиле изван једног или више возила на месту незгоде учествовале у незгоди, одредбе наведене под а) и б) примењују се само ако су те особе имале уобичајено боравиште у држави регистрације. Те одредбе ће се примењивати и ако су те особе оштећене у саобраћајној незгоди.

За возила која нису регистрована или су регистрована у више држава примењује се право државе у којој је возило уобичајено стационарано.²²⁾ Исто важи и ако власник, држалац или возач у часу незгоде немају уобичајено боравиште у држави регистрације возила.

19. Као што се може видети, Конвенцијом је избегнуто увођење принципа најтешње везе као одлучујуће чињенице, иако има доста заговорника његове примене (нарочито у англосаксонском подручју, где је и судска пракса у низу случајева прихватала поменути принцип). Детаљније: *P. Mayer, V. Heuzé*, нав. дело, стр. 500-501. С друге стране, решен је и проблем дислокације деликта тако што је Конвенцијом предвиђено да се под местом деликта подразумева место радње, а не место где је последица наступила.

20. *V. Y. Lambert-Faivre, L. Leveneur*, нав. дело, стр. 552-553.

21. Чл. 4 Конвенције.

22. В. чл. 6 Конвенције.

Одступање од права на које упућује принцип *lex loci delicti commissi* у корист примене права државе регистрације или државе у којој је возило уобичајено стационирано оправдава чињеница да је у тим случајевима место незгоде само једна случајност и да је целисходније применити право које је ближе повезано са догађајем, а то је право државе регистрације возила. Наиме, принцип најтешње повезаности говори у прилог примене права државе регистрације возила.²³⁾ Имајући у виду савремене тенденције у одређивању меродавног права за област деликтне одговорности, могло би се рећи да поменуто право државе регистрације возила, водећи рачуна о условима под којима се примењује, представља конкретизацију принципа најближе везе. Осим тога, у прилог примене права државе регистрације говоре и практични разлози: регистрацију није тешко доказати, а она упућује и на осигурање од одговорности власника возила.

Право које је одређено као меродавно даје одговор на следећа питања: услови и обим одговорности; разлози за ослобођење, као и свако ограничење и поделу одговорности; постојање и врсте штета подобних за накнаду; висина и обим накнаде; преносивост права на накнаду; особе које имају право на накнаду штете коју су претрпеле; одговорност послодавца за поступке запосленог; застарелост и губитак права на основу протекла рока, укључујући почетак, прекид и обуставу рокова. Али, независно од тога које је право меродавно за регулисање одштетног захтева, приликом утврђивања одговорности за штету увек се примењују сигурносно-саобраћајни прописи *lex loci delicti commissi*.²⁴⁾

Конвенција регулише и право оштећених лица на *actio directa* према осигуравачу оштећеног лица.²⁵⁾ Подношење директне тужбе против осигуравача могуће је ако то допушта меродавно право које се примењује на саобраћајну незгоду или, ако оно не допушта, право државе у којој се десила саобраћајна незгода или, ако ни оно не допушта директну тужбу, право меродавно за уговор о осигурању.

4. Како изгледа примена Хашке конвенције на конкретним примерима?

Лицу које је претрпело штету у саобраћајној несрећи у посећеној земљи на располагању стоји тужба за накнаду штете против одговорног лица. Да ли ће оштећени моћи да захтева обештећење од осигуравача од одговорности штетника зависи од тога да ли право које суд државе форума примењује признаје оштећенима право на директну тужбу против осигуравајућих организација. Овде је битно направити разлику између надлежности (директне међународне надлежности) за одлучивање о одштетном захтеву насталом као последица саобраћајне незгоде са елементом иностраности и меродавног права по коме ће исти бити регулисан.

23. В. Р. Мајер, V. Неузé, нав. дело, стр. 501.

24. В. чл. 7 Конвенције.

25. В. чл. 9 Конвенције.

Оштећено лице би тужбу за накнаду штете могло да поднесе и у држави у којој се незгода није догодила, под условом да то допуштају прописи о надлежности који су на снази у тој држави. То је случај са немачким правом: ако немачки држављанин претрпи штету у некој другој држави и поднесе тужбу пред немачким судом, овај се може огласити надлежним ако осигуравач према коме оштећени има право на директну тужбу има имовину на територији Немачке (тзв. форум имовине).²⁶⁾ Немачко право интересантно је и зато што се за њега везују одступања од примене принципа *lex loci delicti commissi* (Das Recht des Tatortes) у корист примене домаћег права. Тако, уместо права државе у којој се незгода догодила, примењује се немачко право ако је персонални статут штетника и оштећеног исти, ако су се штетне последице саобраћајне незгоде која се догодила у другој држави манифестовале у Немачкој и у другим случајевима када је, по мишљењу судске праксе, примена немачког права примеренија.²⁷⁾

Што се тиче примене чл. 4 Конвенције и права државе регистрације возила, оно би дошло у обзир ако је пред судом државе потписнице конвенције покренут спор за накнаду штете из незгоде која је изазвана возилом иностране регистрације. Право државе регистрације тог возила применило би се у погледу одговорности према власнику, возачу, држаоцу или било ком другом лицу које полаже право на возило, без обзира на њихово боравиште. Ако је у незгоди учествовало једно возило у коме је повређен путник, право државе регистрације тог возила примениће се ако је боравиште путника у некој другој држави, а не у држави у којој се незгода десила. Тако ако је у незгоди која је на нашој територији изазвана возилом аустријске регистрације повређено лице које је наш држављанин, али је на "привременом раду" у Белгији (где има и боравиште), наш суд би, поштујући одредбе конвенције, требало да примени право Аустрије. Ако је возилом иностране регистрације оштећено лице које је било ван возила, право државе регистрације возила биће примењено ако то лице има боравиште у некој другој држави, а не у држави места незгоде. Право државе регистрације возила биће примењено и ако је у незгоди учествовало више возила ако су сва регистрована у истој држави. Полазећи од правила из чл. 4 Конвенције, право СЦГ могло би бити примењено ако је у незгоди учествовало више возила са разним регистарским ознакама, ако је лице оштећено у страном возилу наш држављанин са боравиштем у СЦГ или страни држављанин са боравиштем у СЦГ или ако страном лице које је претрпело штету ван возила има боравиште у СЦГ.

Приликом решавања о одштетном захтеву из саобраћајне незгоде са елементом иностраности, суд државе форума може, према околностима случаја, бити дужан да примени страном или домаће право. Ако је страном право меродавно за решавање о одштетном захтеву, домаћи суд ће посебно водити рачуна о прописима

26. В. Ј. Пак: "Накнада штете из саобраћајних незгода коју су претрпела страна лица" у Савремени проблеми у осигурању имовине и лица, Удружење за право осигурања Југославије, Палић, 2001, стр. 83.

27. Исто.

тог права који се односе на основ одговорности, разлоге за ослобођење од одговорности, ограничења и поделе одговорности, постојање и врсту штете која се може досудити, висину и обим накнаде.²⁸⁾ Исто тако, ако суд на захтев из саобраћајне незгоде са елементом иностраности примењује домаће право, дужан је да води рачуна не само о правилима о одговорности и осигурању, већ и о висини и обиму накнаде штете који треба да одговарају стандардима који су прихваћени у домаћој земљи.²⁹⁾ То је питање које заслужује да буде посебно елаборирано како би се у највећој могућој мери скренула пажња судској пракси, како би се утицало на промену њеног поступања које карактерише различито третирање захтева у зависности од тога да ли је оштећено лице домаћи или страни држављанин. То што је оштећено лице из неке од држава чланица Европске уније и што би у истој ситуацији у својој држави добило већу накнаду, не треба да служи као оправдање судској пракси да досуђује накнаде које су вишеструко веће од оних које би биле досуђене домаћем оштећеном лицу. Такво поступање значи стављање сопствених грађана у неравноправан положај са страним лицима, тј. повреду начела да се страним лицима не могу признати већа права од оних која се признају домаћим лицима. Штавише, досуђивање накнаде у износима који варирају у зависности од тога ко је у позицији оштећеног лица, да ли домаће или страног лице, противно је не само основним принципима домаћег правног поретка који чине установу јавног поретка, већ и основним принципима међународног јавног поретка. Друга је ствар настојање да се успоставе стандарди заштите жртава незгода који би били што ближи онима успостављеним у развијеним државама. Такво настојање изражено је у свим државама које су у транзицији, али оно не може пренебрегнути чињеницу да је за постизање одређеног нивоа заштите жртава потребно и постојање одговарајућих привредних тј. економских прилика у земљи. Стога, када се успостављају односи једне економски неразвијене или недовољно развијене земље са другом економски развијеном земљом, ради спречавања продубљивања иницијалне неравноправности, оправдано је заузети став да се иностране штете у свему уподобљавају домаћим штетама и да оштећено страног лице не може *in concreto* добити више него што би у том случају добило оштећено лице које је домаћи држављанин.³⁰⁾

5. Утицај Директива Европске уније на међународно осигурање од аутоодговорности

У оквиру активности Европске уније на стварању јединственог тржишта и усклађивању привреда држава чланица, посебно место припада интервенцији у области осигурања. С обзиром на значај осигурања за привреду једне земље, не чуди што је та нормативна интервенција изузетно изражена баш у овој области. Када је

28. В. чл. 8 Конвенције.

29. В. Ј. Пак, нав. чланак, стр. 86.

30. Такав став заузеле су неке државе (Турска, на пр.).

реч о обавезном осигурању од одговорности за штете услед употребе моторног возила, до сада је донето пет директива, због чега се може говорити о посебном праву осигурања Европске уније.³¹⁾

Пре него се приступи анализи поменутих директива, ваља нагласити да директиве садрже тзв. *обавезу постојања* за државу чланицу. Оне имају у виду резултат који треба постићи препуштајући националним властима избор у погледу форме и начина постизања. Државе су, при том, дужне да националним нормама у потпуности примене одредбе директиве, не улазећи у њихову оправданост и правну заснованост.

5. 1. Прва Директива о усклађивању законодавстава држава чланица која се односе на осигурање од одговорности услед употребе моторних возила и контроли обавезе да се то осигурање закључи³²⁾

Најзначајнија одредба ове директиве је *укидање контроле зелене карте на унутрашњим границама заједнице и увођење регистарске таблице као прелиминарног доказа о постојању осигурања*. Управо постојање контроле зелене карте (која је била узрокована разликама националних законодавстава у погледу обавезног осигурања од аутоодговорности и која је имала за циљ осигурање интереса потенцијалних жртава) била је сметња слободном кретању људи и роба унутар заједнице, а тиме и стварању јединственог тржишта. Уместо контроле зелене карте, сва возила уобичајено стационирана на територији друге државе уговорнице или када долазе из друге државе уговорнице, а уобичајено су стационирана у трећој држави, ослобођена су контроле постојања уговора о осигурању од аутоодговорности. Предуслов за то је да се између националних бироа осигурања закључи споразум према коме се сваки биро сматра гарантом за штете од возила која су редовно стационирана у другој држави чланици, без обзира на то да ли су осигурана.

Свака држава чланица дужна је да предузме све потребне мере како би обезбедила да возила која су редовно стационирана на њеном подручју буду покривена осигурањем од грађанске одговорности за штету и да то осигурање буде важеће за све државе чланице.³³⁾ Свака држава чланица одређује начин на који се врши осигурање, шта подразумева, висину суме осигурања, као и које су штете покривене осигурањем. Али, свака држава чланица обавезна је да предузме све мере како би, за случај проузроковања незгоде на подручју друге државе чланице, уговором о

31. В. П. Шулејих, Усклађивање права осигурања Србије и Црне Горе са правом Европске Уније, Правни живот, бр. 5-6/2004, стр. 75-81.

32. *Directive du Conseil du 24 avril 1972 concernant le rapprochement des législations des Etats membres relative à l'assurance de la responsabilité civile résultant de la circulation des véhicules automoteurs, et au contrôle de l'obligation d'assurer cette responsabilité*, О. J. L. 103 од 2. маја 1972.

33. В. чл. 3 Директиве 72/166.

осигурању биле покривене штете у складу са законодавством државе у којој је дошло до незгоде.

Али, Директива познаје случајеве изузимања од обавезе закључења обавезног осигурања од аутоодговорности.³⁴⁾ Наиме, свака држава може ослободити ове обавезе извесна лица (јавна или приватна, физичка или правна) или власнике одређених типова возила или возила са одређеним регистарским таблицама. Држава је дужна да списак тих изузетака достави Европској комисији и другим државама чланицама и да предузме све неопходне мере како би обезбедила да, за случај да таква возила проузрокују незгоду на територији друге државе чланице, оштећени буду обештећени. Држава је у овом случају дужна да одреди службу или организацију у земљи незгоде која ће имати задатак да регулише одштетне захтеве, у складу са прописима државе места несреће.³⁵⁾

Државе чланице вршиће контролу постојања пуноважног осигурања за возила редовно стационирана на територији држава нечланица када улазе на територију заједнице. За таква возила доказ о постојању осигурања и даље је ваљана зелена карта или полиса граничног осигурања.³⁶⁾

5.2. Друга Директива о усклађивању законодавстава држава чланица о осигурању од одговорности услед употребе моторних возила³⁷⁾

Иако је првом директивом направљен први корак ка унификацији у овој области, разлике у погледу ширине осигурања, обима осигуравајућег покрића, лица која имају право на накнаду штете и даље су постојале. Циљ друге директиве био је да се *осигуравајућа заштитија ујврди на приближно истом нивоу на подручју целе заједнице* - увођењем минималних сума осигурања, проширењем осигуравајућег покрића у погледу видова штете и лица на које се односи и формирањем Гарантног фонда. Први пут је наглашено да се обавезно осигурање односи како на штете на лицима, тако и на штете на стварима. Најзначајнија новина је *ујврђивање минималне суме осигурања*. Директивом се утврђују минималне суме осигурања, а државама се оставља да пропишу и веће суме осигурања.

Ради што ефикасније заштите жртава саобраћајних незгода, потребно је било предвидети обавезу држава чланица да формирају организацију која ће јамчити да жртве неће остати без накнаде ако је возило којим је проузрокована незгода неосигурано или непознато.³⁸⁾ *Изричито је предвиђено право жртве на директну службу иј. директно обраћање фонду и обавеза фонда да да образложено изаш-*

34. В. чл. 4 Директиве 72/166.

35. Ratio увођења изузимања из обавезног осигурања од аутоодговорности није привилегисање круга изузетих лица, већ њихово издвајање због њихове способности да самостално накнаде штету жртвама.

36. В. чл. 6, 7 Директиве 72/166.

37. *Deuxième Directive du Conseil du 30 décembre 1983 concernant le rapprochement des législations des Etats membres relative à l'assurance de la responsabilité civile résultant de la circulation des véhicules automoteurs*, O. J. L. 8 од 11. јануара 1984.

њење у вези са својом интервенцијом *in concreto*. Лимит обавезе ове организације је бар лимит предвиђен прописима о обавезном осигурању, а може бити и већи. Остаје право државе да овој интервенцији да супсидијерни карактер тј. да услови добијање накнаде од стране фонда доказивањем немогућности остварења исте од штетника и да предвиди право организације на регрес према одговорном лицу и начин регулisaња односа према установама социјалног осигурања.

Није дозвољено искључење или ограничење права трећих лица уговорним клаузулама. Ограничења се могу односити само на релацију осигуравач-осигураник. Али, ако осигуравач докаже да је оштећени својевољно сео у возило којим је проузрокована штета и да је знао да је возило украдено, право на одштету може бити ограничено или искључено. Право трећих може се искључити и ако жртве могу добити накнаду од установа социјалног осигурања. Државе могу предвидети, за случај да је штета настала украденим возилом, одговорност фонда за обештећење.

Право на накнаду штете имају и чланови породице осигураника, возача или било које друге особе чија одговорност за штету постоји, а покривена је осигурањем. Ово проширење односи се само на штету на лицима.

5.3. Трећа Директива о усклађивању законодавстава држава чланица о осигурању од одговорности услед употребе моторних возила³⁹⁾

По трећој Директиви право на одштету имају сва лица која су претрпела неку штету, осим возача. То значи да право на одштету имају сви путници тј. сва лица која нису возачи, укључујући и власника уколико у моменту несреће није управљао моторним возилом.⁴⁰⁾ Али, и трећа Директива искључује из осигуравајуће заштите лица која су свесно и својевољно ушла у украдено возило.⁴¹⁾

38. Иако су неке државе и пре доношења директиве имале Гарантни фонд, његова улога била је различито нормирана тако да је требало ускладити обим покрића који се пружа кроз делатност фонда.

39. *Troisième Directive du Conseil du 14 mai 1990 concernant le rapprochement des législations des Etats membres relative à l'assurance de la responsabilité civile résultant de la circulation des véhicules automoteurs*, О. J. L. 129 од 19. маја 1990.

40. Ово је корак даље у односу на дотадашња законодавства држава чланица која су, по правилу, изузимала из заштите сва лица која су путници у осигураном возилу.

41. Индикативна је судска пракса држава чланица ЕУ која не признаје оштећеном лицу право на накнаду штете од бироа државе у којој се незгода догодила ако је возило украдено ("*Lorsqu' un accident est causé au Belgique par un vehicule ayant son stationnement habituel sur le territoire d' un autre Etat membre de l' Union européenne, le Bureau belge des assureurs automobiles n'est pas, plus qu'un autre assureur, tenu à réparer le dommage*", Cass. 31. octobre 1997, *Larcire*, Cass., 1998, p. 38, n. 196, J. T. , 1998, p. 233; J. L. M. B. , 1998, p. 1816, DCJ, n. 98/66) или неидентификовано ("*Lorsqu'un dommage est causé en Belgique par un véhicule ayant son stationnement habituel dans un autre Etat membre, mais qui n'a pas identifié, le Bureau belge n'est pas tenu d'indemniser les personnes lésées de leur dommage*", Cass.13 septembre 1991, Pas 1992, I, 36, R. W. 1991-92, p. 612, J. T., 1992, p. 155, DJC, n 92/28).

Новина коју доноси трећа Директива је да уговори о осигурању пружају заштиту на територији целе Уније на основу јединствене премије. За одлазак у другу државу чланицу не може се тражити доплатна премија. Минимална сума осигурања мора бити најмање до износа који постоји као лимит у посећеној земљи. Ако је лимит земље у којој је возило уобичајено стационирано већи, изричито је прописано да се примењује тај већи лимит.

Даље усавршавање заштите жртва саобраћајних незгода остварено је немогућношћу државе да овласти Гарантни фонд да исплати претрпљене штете условљава обавезом жртве да у сваком конкретном случају доказује да штетник није у стању да плати или да није вољан да плати. Тако је знатно ојачана позиција жртве према Гарантном фонду, смањен број доказа које треба да поднесе како би доказала постојање обавезе фонда.⁴²⁾ Разлог ових измена треба видети у повољнијем положају фонда у погледу остваривања права према штетнику. Систем ове заштите комплетиран је одредбом која решава сукоб надлежности између Гарантног фонда и осигураваача према којој су државе дужне да предвиде на коме је првенствена обавеза да регулише одштетни захтев, на Гарантном фонду или осигураваачу за случај да између њих постоји спор о томе на коме је обавеза накнаде штете, уз право на регрес од оне стране која је стварно дужна да накнади штету.

Државе чланице преузеле су обавезу да предузму све потребне мере које ће гарантовати да ће учесници незгоде моћи брзо и без одлагања да утврде ко је осигураваач који је преузео покриће ризика за свако возило које је учествовало у незгоди.

5.4. Четврта Директива о усклађивању законодавстава држава чланица о осигурању од одговорности услед употребе моторних возила и којом се мењају Директиве бр. 73/239 и 88/367⁴³⁾

Четврта Директива утврђује прописе који се примењује на лица оштећена у саобраћајној незгоди која се догоди у некој од држава чланица у којој оштећени нема место становања, а коју проузрокује возило које је осигурано и уобичајено стационирано у некој од држава чланица, али не у оној у којој оштећени има бора-виште.⁴⁴⁾ Директивом се утврђује да се она примењује, без уишцаја на прописе других држава, а пре свега на међународно приватно право, и на оштећене који имају место становања у некој од држава чланица, за материјалне и нематеријалне штете које настану у некој трећој држави под условом да се национални бирои тих држава налазе у систему зелене карте осигурања и да штета настане из употребе

42. Осим тога, тиме је превазиђен проблем у вези са супсидијерном природом интервенције Гарантног фонда где су жртве биле принуђене да у судском поступку покушају да остваре своје право према штетнику.

43. *Quatrième Directive du Conseil du 16 mai 2000 concernant le rapprochement des législations des Etats membres relative à l'assurance de la responsabilité civile résultant de la circulation des véhicules automoteurs*, O. J. L. 181/65 од 20. јула 2000, примењује се од 20. јануара 2003.

44. V. A. Tomadini, La IVème Directive et commentaires, Peopil Conference, Rome, 24-25 mai 2002.

возила које је било осигурано и регистровано у некој од држава чланица. С обзиром на област примене Директиве, разликују се три категорије случајева у којима ће се она примењивати:

1. *случајеви поштом примене Директиве*: за то је потребно кумулативно испуњење следећих услова: да постоји оштећени са правом на накнаду штете на лицима и (или) стварима настале у саобраћајној незгоди; да се незгода догоди на подручју државе која је покривена системом зелене карте осигурања, али ван подручја државе у којој оштећени има место становања; да је возило чијом употребом је проузрокована незгода уобичајено стационирано изван државе у којој оштећени станује, али да је то у некој од држава европског економског простора; да је возило чијом употребом је незгода проузрокована осигурано код осигураваача изван државе у којој оштећени станује;

2. *случајеви делимичне примене Директиве*: да незгоду проузрокује возило регистровано или осигурано код осигураваача у држави у којој оштећени има место становања; да оштећени има право на директан захтев за обештећење према осигураваачу, али да се заштита односи на коришћење услуга информационе службе ради прибављања потребних података за реализацију одштетног захтева;

3. *случајеви на које се Директива неће односити*: да је незгоду проузроковало непознато или неосигурано возило или возило чији се осигураваач не може пронаћи у року од 2 месеца од подношења одштетног захтева; да је штету проузроковало возило из неке треће државе.

Државе чланице обавезне су да предузму мере ради именовања органа спровођења поменуте директиве. Ти органи су следећи:

1. *Повереници за регулисање шипта*: њихов задатак је обрада и регулисање одштетних захтева у случајевима покривеним овом Директивом. Повереници се именују у свим државама чланицама осим у државама у којима те организације имају званичну дозволу за рад и то тако што повереништва морају имати своја седишта у државама чланицама за које су именована, а избор повереника је у надлежности организација за осигурање. Повереници морају познавати одштетно право држава чланица, али и право трећих држава које су у систему зелене карте.

2. *Информациони центри*: њихов задатак је вођење регистара возила (регистри садрже информације о регистрацији возила за територију државе у којој је центар основан, бројеве полиса осигурања које покривају ризике из обавезног осигурања моторних возила, као и податке о истеку периода осигурања, бројеве зелених карата и полиса граничног осигурања, списак организација за осигурање које се баве обавезним осигурањем од аутоодговорности и списак повереника које су ангажовале) и организовање прикупљања и дистрибуције података (сам организација прикупљање и дистрибуцију у складу са прописима државе чланице за чију територију је основан). Све прикупљене податке и информације информациони центар чува у периоду од 7 година по истеку регистрације возила или важности уговора о осигурању.

3. *Служба за накнаду штете*: оштећени се може обратити служби у држави места становања у два случаја: а) ако у року од 3 месеца од подношења одштетног захтева директно осигуравачу или поверенику осигуравача не добије ни понуду нити образложено изјашњење; б) ако осигуравач возила не именује повереника за регулисање штета у земљи становања оштећеног. Служба за накнаду штете у обавези је да, након пријема одштетног захтева, о овоме обавести организацију за осигурање (која је у обавези да исплати одштету) или њеног повереника или службу за накнаду штете у држави чланици на чијој територији се налази седиште организације за осигурање која је издала полису и лица које је изазвало незгоду (уз информацију да је поднет одштетни захтев и да ће се приступити његовој обради у року од 2 месеца). Служба која је обештетила оштећено лице у држави његовог становања има право регреса исплаћеног износа штете према служби за накнаду у држави чланици у којој се налази седиште осигуравача који је издао полису.

Полазећи од одредаба четврте Директиве, СЦГ спада у ред тзв. трећих држава. Овом Директивом врши се у односу на треће државе измештање обраде штета из тих земаља у случајевима када је штета проузрокована на подручју тих земаља, а испуњени су услови за примену директиве (оштећени станује у Европској унији, а штета је проузрокована возилом из ЕУ). Иако би полазећи од правила система зелене карте, штета могла бити регулисана од стране бироа државе у којој се незгода догодила, ако је у њој оштећено лице са територије ЕУ (и ако су испуњени и остали услови), биро државе незгоде није овлашћен да обради такав случај и неће моћи да оствари приходе на које би иначе имао право. Али, организације за осигурање "трећих држава" које су део система зелене карте могу именовати поверенике закључењем одговарајућих уговора с обзиром да за то постоји заједнички интерес.

5.5. Пета Директива о усклађивању законодавстава држава чланица о осигурању од одговорности услед употребе моторних возила⁴⁵⁾

Пета Директива донета је са циљем даљег повећања степена заштите жртава саобраћајних незгода које су се догодиле у иностранству. Основни допринос ове директиве је повећање минималних осигураних свота које ће се почети примењивати у прелазном периоду од тридесет месеци након ступања на снагу Директиве у износу од 50 %, а тек од 2011. године у пуном износу.⁴⁶⁾ Друга значајна одредба пете Директиве је *проширење примене одредби четврте директиве о праву на акцију директа и одредби о процесу решавња одштетних захтева* (рок од 3 месеца за

45. *Directive 2005/14/CE du Parlement Européen et du Conseil du 11 mai 2005 modifiant les directives 72/166/CEE, 84/5/CEE, 88/357/CEE et 90/232/CEE du Conseil et la directive 2000/26/CE du Parlement européen et du Conseil sur l'assurance de la responsabilité civile résultant de la circulation des véhicules automoteurs*, О. J. L. 149/14.

46. Минималне своте одређене су тако да износе 5 милиона евра за штете на особама по једном штетном догађају, односно милион евра за штете на стварима. В. чл. 2 Директиве 2005/14.

одговор или понуду, санкције осигуравачима за непоштовање тог рока, итд.) *на све случајеве ишћења, без обзира на то где су настале*. Тиме су створени предуслови за успостављање јединственог поступка решавања одштетних захтева у случају када је оштећени са територије ЕУ што је у директној вези са обезбеђењем равноправног третмана свих оштећених лица са територије ЕУ.

Петом Директивом оштећеним лицима *признао је право на накнаду материјалне штете, под условом да су у истој незгоди прејтели и значне телесне повреде*.⁴⁷⁾ Противници увођења права на накнаду материјалне штете успели су да у Директиву уђе одредба која државама даје право да у овом случају предвиде примену франшизе у износу од пет стотина евра.

Право осигураника на добијање информације и поврде о томе да ли је за време важења уговора о осигурању било одштетних захтева за које је он одговоран изричито је предвиђено Директивом. То право важи за све време трајања уговора о осигурању од одговорности за штете услед употребе моторних возила. Али, ако је уговор закључен за период дужи од пет година, ова обавеза осигурача може се ограничити на задњих пет година. Уношење одредбе о перманентној обавези осигураваача да осигураника обавештава о броју одштетних захтева поднетих по основу уговора који је он закључио доприноси бољој заштити осигураника будући да му се омогућава да промени осигураваача и закључи уговор са другим осигураваачем коришћењем већ стеченог права на бонус.

После дуготрајне расправе, у пету директиву унета је *одредба о посебној заштити пешака, бициклиста и других учесника у саобраћају који не управљају моторним возилима*.⁴⁸⁾ Њима је признато право на накнаду како телесне, тако и материјалне штете претрпљене услед саобраћајне незгоде.

6. Закључна разматрања

Када је реч о обавезном осигурању од одговорности услед употребе моторног возила, за њега се с правом може рећи да представља *фактор сигурности и стабилности*. Задатак и улога осигурања од одговорности услед употребе моторног возила је заштита двоструких интереса - интереса штетника и интереса оштећеног. Заштита која се овим путем пружа део је имовинске сигурности учесника саобраћаја, домаћег и међународног. Имајући у виду велики социјални значај обавезног осигурања од аутоодговорности,⁴⁹⁾ потребно је указати на неусклађености нашег права са правом осигурања Европске Уније. С обзиром на настојање да поставимо део "европске породице" биће неопходне фундаменталне промене у овом

47. Ово је корак напред у односу на све досадашње директиве које, у циљу спречавања превара и фингираних штета, искључују право оштећених лица на накнаду штете на стварима. В. чл. 2 Директиве 2005/14.

48. В. чл. 4 Директиве 2005/14.

49. В. К. S. Abraham, Insurance Law and Regulation, Third edition, Foundation Press, New York, 2000, стр. 556; R. E. Keeton, A. S. Widiss, нав. дело, стр. 386.

домену. Али, мера у којој се наше право може усагласити са правом осигурања ЕУ зависи од економских прилика у земљи. Примена европских стандарда у области заштите жртава саобраћајних незгода биће могућа када економске и социјалне прилике не буду битно другачије од истих у развијеним земљама.

Када је реч о међународном осигурању од аутоодговорности, оно показује све карактеристике које се могу уочити у области сукоба закона. Прво, какво ће дејство бити признато уговору о осигурању од одговорности услед употребе моторног возила и какву ће заштиту уживати осигураник који је проузроковао штету својим возилом у иностранству зависиће првенствено од тога које ће право бити одређено као меродавно за вануговорну одговорност из употребе моторног возила. Будући да је материја одговорности услед саобраћајних деликата колизионо-правно унификована и да се Конвенција о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде примењује без обзира на то да ли је право на које је упутила право државе чланице или нечланице, могло би се рећи да је постигнут одређени ниво међународне хармонизације одлучивања. У таквим околностима, без обзира на то суд које државе поступа крајњи материјалноправни резултат ће бити исти (када је реч о државама потписницама Конвенције). У регулисању одштетних захтева из саобраћајних незгода које укључују елемент иностраности и који се постављају пред судовима држава нечланица конвенције, биће примењено међународно приватно право државе форума и, сходно томе, не може се очекивати толики степен хармонизације решења као када је реч о примени Хашке конвенције.

Имајући у виду ниво достигнуте хармонизације права осигурања држава чланица Европске уније, може се говорити о својеврсном праву осигурања. То право (које је још у развоју) карактерише настојање да се изнађу решења која ће бити у функцији што квалитетније и ефикасније заштите како жртава саобраћајних незгода изазваних на територији Уније, тако и возача-штетника. Али, то право још увек није у тој мери хармонизовано да би се за њега могло рећи да сукоб закона у овој области чини непотребним. Уосталом, и четврта Директива познаје услове под којима се не примењује (чак и када је оштећени лице са територије ЕУ) што значи да се у таквим случајевима примењује међународно приватно право државе чији је суд надлежан.

In ultima linea, евидентан је интерес свих држава које себе сматрају цивилизованим и заинтересованим за даљи прогрес, без обзира на ступањ економског развојта, да раде на усавршавању норми о одговорности за штету изазвану саобраћајним незгодама и да, колико је то могуће, допринесу својим ангажманом материјалноправној унификацији у овом домену права.

**Nataša Petrović,
Junior Faculty Member,
University of Belgrade, School of Law**

**INTERNATIONAL MOTOR VEHICLES LIABILITY INSURANCE
(with regard to the EU directives on the approximation of the laws of the
Member States relating to compulsory insurance against civil liability in respect
of the use of motor vehicles)**

Summary

Insurance against civil liability in respect of the use of motor vehicles represents one of the insurance fields towards which improvement is worked continuously. Activities towards creating of insurance system in the best interest not only of victims, but also the drivers and the other actors of modern traffic feature XX century. Notwithstanding that continuous action, some questions on whose regulation depend effective protection degree of traffic participants remain regulate differently in different regulations. That situation makes actual conflict of law in this area. Because of his importance to all questions arising out of applicable law determination, Hague convention on applicable law to accidents is the fundamental source. But, the fact that in EU exist several directives relating to civil liability insurance in respect of the use of motor vehicles entails to take account of them. Directives of EU have to be payed regard with objective to determine their influence to the existence of conflict of law in motor vehicles liability insurance area.

Key words: *insurance against civil liability in respect of the use of motor vehicles, applicable law, Hague convention, EU Directives on the approximation of the laws of the Member States relating to compulsory insurance against civil liability in respect of the use of motor vehicles.*

*Агнеса Селмонај
студент последњомских студија
смера за међународно привредно право*

Сметње за признање стране арбитражне одлуке - компарација између Њујоршке конвенције и српског права

Резиме

Признање и извршење стране арбитражне одлуке регулисано је бројним правним прописима. То и не чуди уколико се узме у обзир чињеница да је управо сам поступак признања од суштинског значаја за остварење права поводом кога је и покренут арбитражни поступак. Питање признања и извршења као и поништења арбитражне одлуке решава се у изв. међуарбитражном поступку, где више нема воље странака, него је њихов арбитражни споразум оквир унутар кога ће се крећати они који ће одлучивати о признању и извршењу или поништењу арбитражне одлуке. Признање и извршење арбитражне одлуке регулисано је бројним међународним конвенцијама као и домаћим законом, те с тим у вези овај рад представља покушај аутора да уоређујући претпоставке за признање које су предвиђене Њујоршком конвенцијом и ЗМПП-ом изведе закључак о сличностима и разликама између Њујоршке конвенције и ЗМПП-а, а указано је и на повољне ефекте примене Њујоршке конвенције у односу на ЗМПП. Исто тако даје и крајак осврт на утврђење порекла арбитражне одлуке, с обзиром да оно представља неку врсту „преходног питања“ у поступку признања и извршења арбитражних одлука.

Кључне речи: међуарбитражни поступак, порекло арбитражне одлуке, претпоставке за признање, арбитрабилност, јавни поредак.

Мало подсећање на нека општа питања

Након вишегодишње успешне пословне сарадње између једне немачке и једне српске фирме, дошло је до спора који је окончан пред Међународном трговинском арбитражом у Паризу, у корист фирме из Немачке.

Понесен успехом и жељом да своју имовину увећа за још који милион евра, без претходних консултација са својим адвокатом, власник ове немачке фирме долази у Србију, желећи да од некадашњег партнера намири своје потраживање.

Али, упркос „срдачној љубазности“ судског особља којима се обратио за помоћ, схвата да у земљи Србији неће тако лако намирити своје потраживање и да ће његов адвокат ипак, морати да допутује из Немачке.

Да ли ће власник ове успешне немачке фирме успети да оствари своје право неће зависити само од добре обучености његовог адвоката, већ и од испуњења претпоставки које су предвиђене законом, а што ће се пре свега утврђивати у *иситуику признања и извршења странних арбитражних одлука*.

Иако у арбитражном поступку воља странака и воља арбитра заузима централно место, он се окончава доношењем одлуке коју ће странка која је изгубила спор морати да изврши. Арбитража није концилијација или медијација у којој ће интереси обе стране бити задовољени, већ поступак који је уместо државном поверен изабраном суду ради бржег и ефикаснијег решавања спора, па с тим у вези увек подразумева и постојање „победника“ и „губитника“. Стога се и сматра, да је тест за добру арбитражну одлуку осећање разочараности обе стране које су учествовале у поступку.¹⁾ Честа је истина такође, да ће увек једна страна у поступку бити незадовољна постигнутим резултатом.

Међутим, иако се ради о изабраном суду постоје ситуације у којима ће одређена улога припасти и државном судству.

Када су у питању домаће арбитражне одлуке до ангажовања државног судства долази у ситуацијама када страна која је спор изгубила не жели добровољно да изврши своју обавезу. Тада ће суд под претњом државне принуде наложити странци да испуни своју обавезу или ће он то сам учинити.

До ангажовања државног правосуђа долази и у поступку *контроле арбитражних одлука*.

Када је реч о домаћим арбитражним одлукама поступак пред судом ће бити покренут тужбом за поништај, а када говоримо о страним арбитражним одлукама онда је улога државног правосуђа незаменљива, с обзиром да се крајња контрола арбитражних одлука поверава судовима земље у којој се њено признање и извршење тражи.

1. Alan Redfren and Martin Hunter, Law and Practice of international commercial arbitration, стр. 444

Признање и извршење страних арбитражних одлука

Питање признања и извршења као и поништаја арбитражних одлука биће решавано у тзв. *посијарбијиражном посијуйку*, где више нема воље странака, нити је њихов арбитражни споразум оквир унутар кога ће се кретати они који ће одлучивати о признању и извршењу или поништају арбитражних одлука, више нема арбитражног суда, јер његову улогу преузима државни орган – суд, који ће примењивати норме националног права, са процедуром различитом од арбитражне.²⁾

Да би арбитражна одлука која је донета у једној држави могла бити реализована на територији друге државе, неопходно је да поступак признања у земљи у којој се извршење тражи буде успешно окончан. Ово правило произлази из сувереног права сваке државе да на својој територији неприкосновено врши судску власт, што значи да се акти једне државе не могу примењивати на територији друге државе. Међутим, све већа економска повезаност између држава, напредак технологије, „брисање граница“ међу државама и стварање јединственог тржишта, довели су до знатне релативизације овог права које су државе сматрале неприкосновеним.

Да би арбитражна одлука могла да произведе процесноправна дејства и ван правног система коме припада, неопходно је да буде *инијеџрисана у њравни сисџем друџе државе*. Поступак признања је начин на који ће се стране арбитражне одлуке интегрисати у правни систем државе признања и када је реч о нашем праву изједначиће се у дејству са домаћом одлуком у односу на њену формалну и материјалну правноснажност.

У теорији су установљена *два криџеријума инијеџрисања страних правних аката у домаћи правни поредак*:

1. према *начину џреисџиџивања* стране одлуке:
  - систем преиспитивања из основа,
  - систем ограничене контроле,
2. према *форми њене инијеџраџије* у домаћи правни поредак:
  - системи у којима се признањем страној одлуци непосредно омогућује да правно делује у држави признања и извршења,
  - системи у којима страна одлука преузима улогу домаћег акта, који онда непосредно делује у земљи признања.

Србија и Црна Гора прихвата систем *оџраничене конџироле* страних одлука, а што се тиче дејства страну одлуку изједначава са домаћом, тзв. *сисџем уџодобљавања*.³⁾

О признању се може одлучивати као о главном питању или прејудицијелно.

Егзекватури подлежу само коначне, делимичне и међуарбитражне одлуке којима је одлучено у меритуму, под условом да им својство коначности признаје пра-

2. М. Трајковић, Међународна трговинска арбитража, стр. 532.

3. „Страна судска одлука изједначава се са одлуком суда СЦГ и производи правно дејство у СЦГ само ако је призна суд СЦГ“ (члан 86/1 ЗМПП).

во државе порекла одлуке, односно да оне по овом праву подлежу самосталној судској контроли у земљи порекла.⁴⁾

Признање арбитражних одлука по правилу ће се тражити од суда државе *на чијој територији се налази имовина странке*, која је арбитражни спор изгубила. Управо из тих разлога је наш власник успешне немачке фирме са почетка приче, морао да допутује у Србију, како би намирио своје потраживање.

Поступак признања подразумева постојање правила по којима ће се поступак водити. *Извори* којима је регулисана ова материја се могу поделити на:

- међународне и
- домаће

Први међународни документ који је регулисао питање признања и извршења страних арбитражних одлука била је *Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука* из 1927. године, коју је касније заменила *Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука* из 1958. године, а на одређени начин тим питањем се позабавила и *Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи* из 1961. године и *Модел – закон UNCITRAL-а* из 1985. године, као и бројни билатерални споразуми између држава.

Питање признања и извршења страних арбитражних одлука у домаћем праву регулисано је *Законом о решавању сукоба закона са прописима других земаља*.⁵⁾

Међутим, без обзира на постојање великог броја прописа којима је регулисана ова материја, с правом се може рећи да централно место по свом значају заузима *Њујоршка конвенција*, како по броју држава потписница ове Конвенције, тако много више и по вредности норми које су њоме прописане.

С обзиром да о признању и извршењу страних арбитражних одлука говорим са аспекта српског права, не смеју се ни у ком случају занемарити норме ЗМПП-а којима је регулисано ово питање.

Да би на најбољи начин могли да уочимо све предности али и неке недостатке оба извора (*Њујоршка конвенција* и ЗМПП) који регулишу питање признања и извршења страних арбитражних одлука, биће дат упоредни преглед решења која су предвиђена и *Њујоршком конвенцијом* и ЗМПП-ом.

Порекло арбитражне одлуке

Пре него што се приступи утврђивању постојања претпоставки које воде признању страних арбитражних одлука, неопходно је претходно утврдити *постојање одређених услова* без којих поступак признања не би било могуће отпочети, а који се односе на:

- постојање стране арбитражне одлуке,
- подношење захтева за признање.⁶⁾

4. Александар Јакшић, Међународна трговинска арбитража, стр. 407.

5. ЗМПП, Службени лист СРФЈ, бр. 43/82 и 72/82 – испр. и Службени лист СРЈ, бр. 46/96.

6. Чл. 87. ЗМПП.

О подношењу захтева за признање не би требало детаљније говорити, с обзиром да не постоје тешкоће у његовом остваривању и ситуација је у том погледу сасвим јасна.

Међутим, питање порекла арбитражне одлуке је од суштинског значаја за поступак признања, с обзиром на чињеницу да предмет поступка могу бити само *стране арбитражне одлуке*. Њујоршка конвенција се односи на признање страних арбитражних одлука, чиме постаје незаобилазно питање порекла *арбитражне одлуке*, тј. питање да ли је одлука домаћа или страна.⁷⁾

Постоје два основна критеријума за одређивање порекла арбитражне одлуке:

- на основу седишта арбитраже или
- на основу процесног права које је на решавање спора примењено.

Појам стране арбитражне одлуке одређен је чланом 97. ЗМПП-а:

„Страном арбитражном одлуком сматра се арбитражна одлука која није донесена у СЦГ.

Страна арбитражна одлука има припадност државе у којој је донесена.

Страном арбитражном одлуком сматра се и арбитражна одлука која је донесена у СЦГ, при чијем је доношењу примењено право стране државе у погледу поступка, ако то није у супротности са принудним прописима СЦГ.

Страна арбитражна одлука из става 3. овог члана има припадност државе чије је право у погледу поступка примењено.“⁸⁾

ЗМПП прихвата *територијални критеријум*, на тај начин што предвиђа да се страном арбитражном одлуком сматра одлука која није донета у СЦГ. Таква арбитражна одлука има припадност државе у којој је донета. Закон, такође, предвиђа да се страном арбитражном одлуком сматра и одлука која је донета у СЦГ, али када је приликом њеног доношења било примењено право стране државе у погледу поступка, ако то није у супротности са принудним прописима СЦГ.

Из свега наведеног произлази да ЗМПП порекло арбитражне одлуке одређује применом *оба критеријума*, и *места доношења одлуке* и *права примењеног на арбитражни поступак*, с тим што се у првом реду колизионоправно везивање врши применом територијалног критеријума.⁹⁾ ЗМПП, такође, арбитражну одлуку сматра страном или домаћом с обзиром на њену подложност процесноправном, а не супстанцијалноправном режиму одређеног правног поретка.

Међутим, и поред општеусвојеног става да се порекло арбитражних одлука утврђује применом територијалног принципа, детаљнијом анализом ових чланова закона као и сагледавањем суштине арбитражног поступка и арбитраже уопште, може се са довољно аргумената бранити став да је у одређивању порекла арбитражне одлуке предност дата *аутономији воље странака*.

Територијални критеријум (став 1-2) не би био релевантан ако би странке, под одређеним претпоставкама, одлучиле другачије (став 3-4).¹⁰⁾

7. Варади, Бордаш, Кнежевић, Међународно приватно право, стр. 586.

8. ЗМПП, Службени лист СРФЈ, бр. 43/82 и 72/82 – испр. и Службени лист СРЈ, бр. 46/96.

9. А. Јакшић, Међународна трговинска арбитража, стр. 410.

Наиме, у савременом привредном пословању странке се веома ретко користе аутономијом воље, тако да у тим ситуацијама примат преузима територијални принцип, иако је суштински супсидијаран.

Њујоршка конвенција такође, одређује појам стране арбитражне одлуке у члану I став 1.

„Ова Конвенција се примењује на признање и извршење арбитражних одлука донетих у споровима између физичких и правних лица на територији неке државе државе, а не оне у којој се тражи признање и извршење одлуке. Она се исто тако примењује на арбитражне одлуке које се не сматрају као домаће одлуке у држави у којој се тражи њихово признање или извршење...“¹¹⁾

Конвенција напушта начела персоналног и територијалног реципроцитета, допуштајући државама чланицама да је прихвате уз резерву територијалног реципроцитета.

Напуштање начела *персоналног реципроцитета* огледа се у непостојању правила да подносилац захтева за признање и извршење као и противник предлога поступка егзекутуре не мора бити припадник државе чланице Конвенције. Довољно је да се његова имовина налази на територији државе чланице од које се тражи признање односно извршење стране арбитражне одлуке.

Напуштање начела *територијалног реципроцитета* огледа се у правилу да Конвенција допушта могућност да арбитражна одлука о чијем се признању односно извршењу одлучује буде донесена и изван територија држава чланица Конвенције.¹²⁾

Као и код ЗМПП-а тако и код Њујоршке конвенције пракса показује да се странке скоро никада не користе аутономијом воље, већ на арбитражни поступак примењују правила државе на чијој територији ће арбитражна одлука бити донета.

Услови за признање и извршење страних арбитражних одлука

Поступак признања и извршења страних арбитражних одлука подразумева утврђивање постојања услова који су предвиђени законом, а чија испуњеност води добијању егзекутуре и самим тим изједначавању у дејствима страних арбитражних одлука са домаћим одлукама.

Услови признања (претпоставке или сметње) могу се поделити на:

- формалне претпоставке признања и
- мериторне претпоставке признања.

Све су те претпоставке *негативне* – представљају сметње за признање и извршење. Ако се утврди да постоји нека од тих сметњи, мора се *одбити захтев за признање и извршење*. Постоје претпоставке о којима суд признања води рачуна

10. А. Голдштајн, С. Трива, Међународна трговачка арбитража, стр. 211.

11. Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука закључена 10.06.1958. године, Службени лист СФРЈ бр. 11/81.

12. А. Голдштајн, С. Трива, Међународна трговачка арбитража, стр. 319-320.

ex officio, као и оне које разматра само *по ириговору сиранака*, што значи да је на противнику предлагача признања терет доказивања и само ако он докаже постојање тих сметњи суд ће одбити захтев којим се тражи признање стране арбитражне одлуке. Међутим, уколико се постојање сметњи не докаже, сматраће се да оне не постоје и усвојиће се захтев за признање.

Формалне претпоставке признања

Формалне претпоставке признања страних арбитражних одлука које су предвиђене *Њујоршком конвенцијом* и *ЗМПП-ом* су потпуно идентичне.¹³⁾

Оне предвиђају да предлагач мора уз свој захтев за признањем да приложи:

- *изворну одлуку* арбитраже или њен оверени препис и
- *изворни уговор* о арбитражи или његов оверен препис и то у преводу на неки од језика који је у службеној употреби у седишту суда признања, ако они нису на њему састављени.¹⁴⁾

Неиспуњење формалних претпоставки резултираће *одбацивањем* предлога за признање, а што ће у крајњем случају онемогућити добијање егзекватуре стране арбитражне одлуке о којој је реч.

Међутим, уколико право државе у којој је одлука донета не захтева писмену форму уговора о арбитражи, суд земље признања не би требало да одбаци захтев за признањем стране арбитражне одлуке предлагача, уколико из околности случаја несумњиво произлази да су се странке добровољно подвргле арбитражи. Овакав став је потпуно оправдан уколико се узме у обзир природа арбитражног начина решавања спорова као и потреба за међународном сарадњом у области арбитража.

Мериторне претпоставке признања

Уколико су испуњене формалне претпоставке признања, суд егзекватуре ће приступити утврђивању *мериторних претпоставки* чије ће остварење довести до *признања сиране арбитражне одлуке* и њеног изједначавања са домаћим одлукама.

Мериторне претпоставке предвиђене *Њујоршком конвенцијом* и *ЗМПП-ом* разликују се како по броју тако и по њиховој формулацији. Међутим, детаљнија анализа суштине мериторних претпоставки предвиђених *Њујоршком конвенцијом* и *ЗМПП-ом* доводи до закључка да се осим неколико изузетака ради о готово истоветним условима признања.

---

13. Г. Кнежевић, Међународна трговачка арбитража стр. 124.

14. Чл. IV Њујоршке конвенције и чл. 98 ЗМПП.

Претпоставке признања стране арбитражне одлуке које су предвиђене Њујоршком конвенцијом и ЗМПП-ом могу се поделити на оне о којима суд води рачуна:

- *ex officio* и
- по приговору странака.

Претпоставке о којима ће суд водити рачуна *ex officio* и по Њујоршкој конвенцији и по ЗМПП-у су:

- арбитрабилност,
- јавни поредак.

Арбитрабилност

Арбитрабилност је једна од суштинских претпоставки не само када говоримо о поступку признања, већ и када је реч о арбитражном поступку признања уопште. Управо из тог разлога је арбитрабилност као једна од претпоставки признања о којој ће суд водити рачуна *ex officio* предвиђена и Њујоршком конвенцијом и ЗМПП-ом.¹⁵⁾

Арбитрабилност подразумева *подобност* *спора* да буде *подвргнути* *спраној* *арбитражи*. О арбитрабилности предмета спора се расправља два пута у различитим фазама арбитражног поступка. *Први* *пут* на почетку арбитраже, када се расправља о арбитрабилности арбитражног спора по закону земље на чијој територији делује арбитража и *други* *пут* – на крају, када се пред страним судом признања и извршења расправља о арбитрабилности по закону земље признања и извршења.¹⁶⁾

Јавни поредак

Да би страна арбитражна одлука била призната неопходно је да није у супротности са *јавним поретком државе признања*. Ова претпоставка о којој ће суд водити рачуна *ex officio* предвиђена је и Њујоршком конвенцијом и ЗМПП-ом.¹⁷⁾

Под јавним поретком се подразумевају само основне норме домаћег права које се увек морају заштитити.¹⁸⁾

15. НУК чл. V 2 а) да, према закону те земље, предмет спора није подобан за регулисање арбитражним путем; ЗМПП чл. 99 1) да се по праву СЦГ предмет спора не може подврћи арбитражи,

16. М. Трајковић; Међународна трговинска арбитража, стр. 583.

17. НУК V 2 б) да признање или извршење одлуке било противно јавном поретку те земље, ЗМПП чл. 99. 3) да признање или извршење одлуке било у супротности са Уставом СЦГ утврђеним основама друштвеног уређења,

18. Варади, Бордаш, Кнежевић, Међународно приватно право, стр. 134.

Успушаност јавног поретка даје могућност домаћем органу да не поступи по домаћој колизионој норми или не призна страну одлуку која испуњава услове за признање, а све ово у циљу заштите домаћег јавног поретка.

Оно о чему треба водити рачуна када је реч о јавном поретку, а што би било у духу арбитражног начина решавања спорова то је *рескриптивна примена јавног поретка* од стране судова земље признања како не би посредним путем дошло до успостављања система неограничене контроле арбитражне одлуке.

ЗМПП је за разлику од Њујоршке конвенције предвидео још две претпоставке признања о којима ће суд водити рачуна *ex officio*:

- искључива надлежност и
- реципроцитет.

Искључива надлежност

Признање и извршење стране арбитражне одлуке одбиће се ако се утврди да постоји искључива надлежност суда или другог органа СЦГ¹⁹).

Постојање ове претпоставке би било потпуно оправдано уколико не би било арбитрабилности као посебног услова за признање стране арбитражне одлуке. Искључива надлежност потпуно је обухваћена арбитрабилношћу, с обзиром да спор није арбитрабилан уколико је повређена искључива међународна надлежност суда СЦГ, што ће довести до одбијања признања.

Из свега наведеног може се закључити да је овај услов потпуно непотребан и да управо из тих разлога није предвиђен Њујоршком конвенцијом.

Реципроцитет

Признање и извршење стране арбитражне одлуке одбиће се ако се утврди да не постоји узајамност.²⁰

Под непостојањем узајамности требало би подразумевати не постојање реципроцитета *између земље порекла и земље признања арбитражне одлуке*. Такође, неопходно је да реципроцитет постоји у тренутку отварања поступка за признање одлуке. *По начину настанка* довољно је да се ради о фактичком реципроцитету, а да по *садржини* тај реципроцитет буде материјалног карактера.

Њујоршка конвенција не предвиђа овај услов за признање стране арбитражне одлуке, с обзиром да она успоставља *дипломатски реципроцитет*, што у поступку доказивања доводи предлагача признања у знатно повољнији положај.

Претпоставке признања о којима суд води рачуна само *по приговору странана* су следеће:

19. ЗМПП чл. 99. 2) да постоји искључива надлежност суда или другог органа СЦГ.

20. ЗМПП чл. 99 4) да не постоји узајамност.

НУК чл. V 1. а) да су *с*т*р*анке из у*г*овора о коме је реч у члану 2, на основу закона који се на њих примењује неспособне или да поменути уговор није ваљан према закону коме су га *с*т*р*анке подвргле или, ако нема назначења у њом погледу, на основу закона земље у којој је донета одлука.

Прва *п*р*е*т*п*ос*т*авка за признање и извршење стране арбитражне одлуке односи се на питање *п*у*н*оважност*и* *а*р*б*и*т*раж*н*о*г* *с*п*о*р*а*зума као и на *с*п*о*собност*и* *с*т*р*анака у погледу његовог закључења.

Приликом утврђивања *п*у*н*оважност*и* *а*р*б*и*т*раж*н*о*г* *с*п*о*р*а*зума, аутономија воље има кључну улогу, што значи да ће за његову оцену бити меродавно *о*н*о* *п*р*а*во *к*о*је* су *с*т*р*анке *п*р*е*д*в*иделе. Међутим, странке ће се овим правом ретко када користити, иако им Конвенција допушта могућност да своју арбитражу подвргну закону земље у којој се не спроводи арбитражни поступак и у којој се не доноси арбитражна одлука. Управо из тих разлога ће право државе у којој је одлука донета бити примењено и приликом утврђивања пуноважности арбитражног споразума.

У погледу *ф*о*р*ме арбитражног уговора важе одредбе Њујоршке конвенције о *п*ис*м*еној *ф*о*р*ми, па странке својим диспозицијама не би могле предвидети шта друго.

*С*п*о*собност*и* *с*т*р*анака за закључење арбитражног споразума увек ће се тумачити према *к*о*г*ен*и*т*н*им *о*д*р*е*д*бама земље порекла одлуке, јер странке нису овлашћене да својом диспозицијом одређују меродавно право на основу кога би се њихова способност утврђивала. Постојање ове сметње суд ће узети у обзир само по приговору противника предлагача признања.

Идентичан услови који је предвиђен чланом V 1. а Њујоршке конвенције прописан је и чланом 99. 1. 5. и 99.1.6. ЗМПП-а:

99. 5) да уговор о *а*р*б*и*т*ражи није закључен у *п*ис*м*еном облику, односно *р*аз*м*еном *п*ис*а*ма, *п*и*с*т*о*грама или *п*и*с*т*о*г*р*амских *с*а*о*п*и*с*т*ивања,

99. 6) да уговор о *а*р*б*и*т*ражи није *п*у*н*оважан.

ЗМПП предвиђа да арбитражна одлука која се базира на споразуму који није закључен у *п*ис*м*еној *ф*о*р*ми неће бити призната у СЦГ. То значи да се уговор може доказивати само исправама, а он ће бити пуноважан и када се арбитражна клаузула налази у општим условима пословања. У овом случају терет доказивања је на противнику предлагача.

ЗМПП за признање стране арбитражне одлуке поред постојања форме уговора, захтева и пуноважност како у погледу садржаја арбитражног споразума тако и у погледу способности уговарања странака.

*С*п*о*собност*и* *у*г*о*варања странака цениће се према *l*ex *n*ationalis уговарача.

За остала питања пуноважности уговора о арбитражи биће меродавно право коме су га странке подвргле (*l*ex *v*oluntatis *k*ao *l*ex *c*ausae), а уколико они то нису учинили меродавно је право државе којој одлука припада.²¹⁾

21. Г. Кнежевић, Међународна трговачка арбитража, стр. 129.

Следећа претпоставка коју је неопходно остварити у поступку признања стране арбитражне одлуке односи се на поштовање права одбране. Ова претпоставка је готово на идентичан начин предвиђена и Њујоршком конвенцијом и ЗМПП-ом, што говори и сама формулација ових чланова:

НУК члан V I. б) да странка против које се испиче одлука није била уредно обавештена о одређивању арбитра или о арбитражном процесу, или да јој је из неког другог разлога било немогуће да учествује своја средства.

ЗМПП члан 99. 7. да странка против које се тражи признање и извршење одлуке није била уредно обавештена о именовану арбитра или о арбитражном процесу, или јој је из неког другог разлога било немогуће да се служи својим правима у процесу.

Поштовање права одбране произлази из основног правног начела *audiatur et altera pars*. Правом на одбрану обухваћено је неколико процесних права странака без којих се једноставно не би могао замислити ниједан судски, а самим тим ни арбитражни поступак.

Постојање уредно обавештења о именовану арбитра или о арбитражном поступку, као и могућност странака да се изјасне у погледу навода супротне стране у арбитражном поступку омогућава им да на адекватан начин у складу са својим могућностима и положајем у коме се налазе остваре своја права у погледу спорног питања поводом кога се води арбитражни поступак. За постојање повреде начела саслушања странака било би меродавно право државе одлуке. Домаће право као меродавно у погледу права на одбрану долазило би у обзир само као критеријум јавног поретка.²²⁾ Међутим, уколико је и поред пропуста у достављању лице против кога је одлука донета у њему учествовала, пропуста не би било и приговор би био одбијен.

Да би страна арбитражна одлука била призната неопходно је да арбитра не прекораче границе које су успостављене арбитражним споразумом. Уколико арбитра одлуче о тужбеном захтеву који није обухваћен споразумом странака, или одлуче о нечем што није предмет тужбеног захтева постојаће прекорачење граница унутар којих су се арбитра морали кретати.

Њујоршка конвенција и ЗМПП предвиђају ову претпоставку као услов за признање стране арбитражне одлуке:

НУК V I. ц) да се одлука односи на спор који није предвиђен у „компромису“ или није обухваћен арбитражном клаузулом, или да садржи одредбе које прелазе границе „компромиса“ или арбитражне клаузуле: ипак, ако одредбе одлуке које се односе на питања појединих арбитражи могу бити раздвојене од одредаба које се односе на питања која нису појединих арбитражи, прве ће моћи да буду признате и извршене.

ЗМПП 99.1.9. да је арбитражни суд прекорачио границе своје овлашћења одређене уговором о арбитражи.

22. Дика, Кнежевић, Стојановић, Коментар ЗМПП-а.

Шта ће се догодити ако дође до овог прекорачења? Каква ће бити судбина он-ог дела одлуке који није обухваћен арбитражним споразумом?

Њујоршка конвенција и ЗМПП су по том питању заузели јасан став и изричито предвидели да ће одлука *бићи признава* уколико се *неспорни делови одлуке могу одвојити* од оних код којих је дошло до прекорачења овлашћења. У том случају ће се радити о *делимичном признању*, али и признању које ће бити у складу са арбитражним споразумом.

Могућност суда да делимично призна страну арбитражну одлуку не би требало посматрати као његово дискреционо овлашћење већ као његову дужност да тако поступи када су за то испуњени услови.

Састав суда и арбитражни процес морају бити у складу са уговором о арбитражи. Ово је претпоставка у погледу које не постоје разлике између Њујоршке конвенције и ЗМПП-а:

НУК V 1. д) образовање арбитражног суда или арбитражни процес није био у складу са уговором странака, или ако не постоји уговор да није био сагласан закону земље у којој је обављена арбитража.

ЗМПП 99. 1.8. да састав арбитражног суда или арбитражни процес нису били у складу са одредбама уговора о арбитражи.

Разлика између ова два извора постојала би само у томе што Њујоршка конвенција за разлику од ЗМПП-а, уместо о саставу говори шире о *оснивању арбитраже* и да се у случају у коме странке ова питања нису уредиле својим уговором на њих ће се примењивати *право земље у којој је арбитража обављена*.

До таквог закључка би требало доћи и приликом тумачења члана 99. 1. 8. ЗМПП-а. Тако да би оснивање, састав и поступак пред арбитражом требало процењивати са аспекта онога што су *странке предвиделе у уговору*. Затим, у недостатку тога, по праву које су странке уговориле као *меродавне за арбитражу*, а у недостатку таквог избора, *по праву државе у којој је одлука донесена*.²³⁾

Последња претпоставка која се захтева за признање арбитражне одлуке по Њујоршкој конвенцији, а која је предвиђена и ЗМПП-ом подразумева постојање одлуке која је постала обавезна за странке:

НУК V 1. е) да одлука још није постала обавезна за странке или да ју је поништила или обуставила надлежна власт у земљи у којој или на основу чије је закона донета одлука.

ЗМПП 99. 1. 10. да одлука још није постала коначна и извршна за странке или ако је одлуку поништио или обуставио надлежни орган државе у којој је донесена или државе на основу чије је право.

Формулација одредби Њујоршке конвенције и ЗМПП-а није потпуно идентична, с обзиром да *Њујоршка конвенција* говори о одлуци која је постала обавезна за странке, а *ЗМПП* о *коначној и извршној одлуци*.

23. Дика, Кнежевић, Стојановић, Коментар ЗМПП-а, стр. 334.

Међутим, различита формулација ни у ком случају не значи да је садржај ових норми различит. Суштина и једне и друге норме је у томе да се одлука чије се признање тражи *не може наћи пред арбитражом више створена*, то јест против којих се не може уложити правно средство које би имало суспензивно дејство.²⁴ С тим у вези између појмова *коначности* (ЗМПП), *правноснажности* (ЗПП) и *обавезности* (НУК) требало би ставити *знак једнакости*.

За појмове *обавезности* то јест *коначности* било би меродавно *право државе доношења арбитражне одлуке*.

ЗМПП-ом предвиђена је *још једна претпоставка* за признање стране арбитражне одлуке која није обухваћена Њујоршком конвенцијом.

Ова претпоставка је предвиђена чланом 99. 1. 11. „*Признање и извршење стране арбитражне одлуке одбиће се ако се утврди да је изрека арбитражне одлуке неразумљива или противуречна.*“

Питање *неразумљивости* или *противуречности* диспозитива арбитражне одлуке утврђиваће се од случаја до случаја.

Неразумљивом се сматра изрека чији се смисао не може утврдити, када је двосмислен као и *недовољно одређен*.

Противуречна је она изрека која садржи диспозитије које се међусобно доводе у питање.²⁵

Наведена претпоставка која се захтева за признање стране арбитражне одлуке потпуно је сувишна, с обзиром да се овај приговор увек може истицати без обзира да ли је то и изричито предвиђено као и с обзиром на то да таква одлука према преовладавајућем схватању не претставља никакву одлуку (*sentence inexistant*).²⁶

Њујоршка конвенција vs. ЗМПП

Признање и извршење стране арбитражне одлуке регулисано је бројним правним прописима. То и не чуди уколико се узме у обзир чињеница да је управо сам поступак признања од суштинског значаја за остварење права поводом кога је и покренут арбитражни поступак.

Уколико поступак признања није успешно окончан право које једна од странака може да оствари на основу арбитражне одлуке биће потпуно обесмишљена.

Управо из тих разлога треба предвидети што једноставнију процедуру у погледу признања, али истовремено водити рачуна и о суверенитету државе у којој се поступак признања спроводи.

Све те захтеве објединила је *Њујоршка конвенција* чији је значај у погледу унификације права за област признања и извршења страних арбитражних одлука *немерљив*. О томе говори и чињеница да је *основни циљ* приликом њеног доноше-

24. Г. Кнежевић, Међународна трговачка арбитража, стр. 131.

25. Дика, Гнежевић, Стојановић, Коментар ЗМПП-а, стр. 336.

26. Голдштајн, Трива, Међународна трговачка арбитража, стр. 325.

ња био побољшање ситуације по питању признања и извршења стране арбитражне одлуке као и превазилажење тешкоћа до којих је долазило применом Женевских споразума, и то елиминацијом тзв. „дупле егзекватуре“. Велики број земаља потписница ове Конвенције има и своје националне изворе којима регулише ово питање, али ће се арбитражна одлука признавати и извршавати по правилима Њујоршке конвенције у односу на државе које су њене потписнице, не зато што оне то морају, већ зато што је то за њих далеко повољније и због тога ће се државе потписнице ове Конвенције по правилу опредељивати за примену Њујоршке конвенције.

Управо из тих разлога постоји велики степен усклађености права, што је за сваку похвалу, али се ту ни у ком случају не би требало зауставити.

По мом скромном мишљењу, требало би увек опирати за *Њујоршку конвенцију* кад год је то могуће, јер су бројне предности које Њујоршка конвенција пружа квалитетом својих норми.

Управо из тих разлога, водећи непрестано рачуна о суверености домаће државе али не занемарујући међународну сарадњу и ефикасно вођење поступка треба изаћи у сусрет странкама које с правом очекују да ће и поступак признања стране арбитражне одлуке бити исто тако ефикасан као и поступак доношења арбитражне одлуке.

Применом Њујоршке конвенције, уз дужно поштовање према ЗМПП-у, ова очекивања странака ће у сваком случају бити испуњена.

Agnesa Seljmonaj,
LL.M. Candidate,
University of Belgrade, School of Law

OBSTRUCTIONS FOR RECOGNITION OF FOREIGN ARBITRAL AWARDS – COMPARING NEW YORK CONVENTION AND SERBIAN REGULATIONS

Summary

The recognition and enforcement of foreign arbitral awards is regulated by numerous regulations. That is not so surprising if you consider the fact that the procedure for recognition itself is of crucial importance for law enforcement. The recognition and enforcement of arbitral awards is determined in post-arbitral proceedings, regardless of agreement neither is their arbitral agreement scope for consideration of recognition or enforce-

ment of the arbitral award. The recognition and enforcement of arbitral awards is regulated by copious international conventions as well as domestic laws, regarding that so far mentioned this paper is an attempt of the author to establish the similarities and differences between the NYC and Serbian regulations comparing the assumptions for recognition which are included in NYC and Serbian regulations. In addition the author pointed out the advantages of the use of the NYC. The author made an introducing remark on the origin of the arbitral award bearing in mind that the origin of the arbitral award is necessary for the commencing of the procedure for recognition and enforcement of arbitral awards.

Key words: *postarbitral proceedings, the origin of the arbitral award, the assumptions for recognition, arbitrability, public policy.*

МЕЂУНАРОДНО ПОСЛОВНО ПРАВО

Решавање међународних спорова

Нова арбитражна правила Међународне арбитраже у Москви

Међународни трговински арбитражни суд при Трговинској и индустријској комори Руске Федерације добио је 18. октобра 2005. нова арбитражна правила

Нова арбитражна правила замењују Правилник од 1995., а примењују се на поступке који су започети после 1. марта 2006. (осим ако се странке друкчије не договоре).

Нова правила садрже одредбе које одражавају нове трендове у међународној трговинској арбитражи. Нове одредбе односе се на унапређење рада администрације арбитражне институције, именовања арбитра, решавају питања изузећа арбитра, процесног права која се примењује у поступку, уређују поступак на усменим расправама, одређивања привремених мера, доношења арбитражне одлуке, као и питање одговорности арбитра.

Арбитража има Председништво од пет чланова (раније три), председника и генералног секретара, те Секретаријат. Низ права и обавеза пренет је са председника на Председништво Арбитраже. Председништво је овлашћено да продужава период прописан за доношење арбитражне одлуке, те да именује арбитра у одређеним ситуацијама.

Опште је правило да се арбитражно веће састоји од три члана. Председништво може одлучити да случај буде решен од стране арбитра-појединца (ако предмет није сложен, те ако је вредност спора мања од САД долара 25.000). Председништво (а не арбитраи које су именовале странке) одређује председника арбитражног већа.

Нови Правилник поопштрава правила за изузеће арбитра. Рок за подношење захтева за изузеће је 15 дана од дана именовања односно од дана сазнања за разлог за изузеће. О захтеву одлучује Председништво (а не остали чланови арбитражног већа), осим ако се и друга странка не сагласи са изузећем или ако арбитар сам не

одлучи да се повуче. Новина је правило да у случају да се за разлоге за изузеће сазна после закључења расправе, Председништво може одлучити да преостали чланови арбитражног већа донесу одлуку. Интересантно је да Председништво не мора да обраложи своју одлуку у погледу захтева за изузеће арбитра.

Правилник садржи мере за убрзање арбитражног поступка. Тако је са два на један месец смањен рок за исправљање тужбе (ако Секретаријат нађе да тужба не испуњава услове одређене Правилником). Рок за подношење противтужбе је 30 дана (раније 45) од пријема тужбе.

Нови Правилник садржи флексибилнија правила о вођењу поступка. Више се на тражи да се расправа мора одржати на територији Руске Федерације. На поступак се не морају обавезно применити руска процесна правила, већ „прописи примењиви на међународну трговинску арбитражу“.

Језик арбитраже је руски, осим ако се странке друкчије не договоре. Странке могу исправе, као доказе, достављати на језику арбитраже, језику уговора или језику на коме је обављана кореспонденција међу њима. Од странака се не тражи да преводе документе у целини; превод треба да приложи само ако им арбитражно веће то изричито наложи.

Новина у Правилнику је да арбитражно веће може одредити привремене мере обезбеђења, осим ако се странке нису друкчије споразумеле. Страна која је од државног суда тражила да одреди привремену меру мора о томе обавестити арбитражно веће (сврха је да се отклони могућност паралаленог поступка за одређивање привремене мере).

Значајне новине унете су и у одредбе о доношењу арбитражне одлуке. Из правила је избачена одредба да се одлука доноси на нејавној седници арбитражног већа. Сада је предвиђено да се као дан доношења одлуке сматра датум на који је последњи арбитар ставио потпис на одлуку. Из овога се може закључити да арбитри могу потписати договорени текст одлуке и без формалног састанка. Формално објављивање одлуке на расправи замењено је писменим достављањем одлуке. Разјашњено је да арбитражна одлука постаје коначна са даном потписивања.

Нови арбитражни прописи

У више земаља недавно су донети нови арбитражни закони.

Тако је Аустрија 6. децембра 2005. донела нови Закон о арбитражи који ступа на снагу 1. јула 2006. Нови закон сачињен је према *UNCITRAL*-овом Модел закону о међународној арбитражи.

И у Пољској је дошло до детљне измене прописа о арбитражи – 17. октобра 2005. усвојене су измене и допуне чланова 1154 – 1217 Закона о грађанском поступку чиме су правила о арбитражи уподобљена *UNCITRAL*-овом Модел закону о међународној арбитражи.

У Чешкој се разматра предлог за измену Закона о арбитражи којим би се држави забранило да закључује арбитражне споразуме и да буде странка у арби-

тражним поступцима. До иницијативе за увођење овакве рестикције у арбитражни пропис дошло је после арбитражних одлука против државе у неким поступцима (где је надлежност арбитраже установљена по споразумима о заштити инвестиција). Није познато какав ће бити исход расправе о предлогу за измену прописа.

Из домаћег права пословања са иностранством

Либерализација спољнотрговинског режима

У Србији је 22. новембра 2005. донет нови Закон о спољној трговини (Сл. гласник 101/2005) којим је либерализовано спољнотрговинско пословање и спољнотрговински режим усклађен са правилима Европске уније и Светске трговинске организације.

Закон уређује спољну трговину (прекогранични промет робе и услуга), директно инвестирање у иностранство (оснивање трговачких друштава и подружница у иностранству, куповина удела и акција у страним друштвима, као и оснивање представништва у иностранству), те извођење инвестиционих радова у иностранству (пројектовање, грађење, опремање, инжењеринг и други радови и услуге на објектима ии у вези са објектима у иностранству).

Закон изричито предвиђа да су спољнотрговинско пословање, директно улагање у иностранство, инвестициони радови у иностранству, те делатност домаћих лица у вези са прометом робе и обављањем услуга у иностранству слободни и без ограничења.

Правна лица и предузетници те физичка лица имају у обављању спољнотрговинског пословања једнако право пословања као и у домаћем правном промету.

Закон изричито предвиђа да је пренос права својине на роби која је под царинским надзором слободан и да не утиче на обавезу плаћања увозних дажбина и других обавеза које произлазе из царинских прописа.

Правна лица, предузетници и физичка лица, у обављању спољнотрговинских послова, слободни су да своје односе уреде по својој вољи, у складу са правом ме-родавним за њихов однос и прописима чија се примена не може отклонити избором права (о заштити конкуренције, заштити потрошача и др.).

Ограничења, као што су забрана, количинско ограничење, услов или дозвола (неновчано ограничење), као и сваки други правни акт или поступак државног органа који има за последицу или циљ нарушавање слободе спољне трговине, укључујући и додатно новчано оптерећење (новчано ограничење) могућа су, али само

под условима које прописује закон у складу са правилима СТО и прописима Европске уније, и то када су нужна и сразмерна циљевима ограничења односно ако су сведени на најмању меру неопходну за постизање циљева ограничења дозвољених законом. Ограничења морају бити унапред прописана (објављена у службеном гласилу најмање 30 дана пре него што ступе на снагу). Неновчана ограничења прописује се или примењује само ако се новчаним ограничењем не може постићи циљ ограничења прописаног законом. Дозвољена ограничења не смеју да имају за циљ нарушавање конкуренције између учесника у спољној трговини.

Закон предвиђа количинска ограничења и дозволе за регулисање спољне трговине, које је могуће увести под одређеним условима. Количинско ограничење је одређено као највећи укупни обим поједине робе (одређен количински или по вредности) који се може увести или извести у одређеном периоду (могућа је и потпуна забрана увоза или извоза). Количинска ограничења се расподељују на квоте, које се додељују појединим лицима или групи лица. Квоте нису преносиве нити лице коме није додељена квота може да користи квоту додељену другом лицу.

Закон предвиђа да се извозне количинске квоте могу увести једино у случају критичне несташице битне робе или потребе за отклањањем последица такве несташице или ради заштите необновљивих природних богатстава (ако се ограничавање извоза примењује упоредо са ограничавањем домаће производње и потрошње). Количинско ограничење увоза може да се уведи као мера заштите од прекомерног увоза или мера заштите платног биланса.

Квоте додељује надлежно министарство на основу јавног позива за доделу квота; при том води нарочито рачуна о следећим околностима: - економски оправданој количини робе обухваћене квотом, - степену искоришћености раније додељених квота, - могућности доделе квота лицима којима раније нису биле додељиване квоте. Квоте се додељују према редоследу пријема захтева за доделу, најкасније у року од 15 дана од пријема захтева, уз услов да је приложена уредна документација.

Дозволе за увоз, транзит или извоз одређене робе могу бити уведене под условима које прописује закон.

Дозволе за увоз робе могу се увести ради: - заштите јавног морала, - заштите живота и здравља људи, животиња и биљака, - заштите националне безбедности, - заштите животне средине и природних богатстава, или - у погледу трговине златом и сребром.

Дозволе за транзит робе могу се увести ради: - заштите живота и здравља људи, животиња и биљака, - заштите националне безбедности, и - заштите животне средине.

Дозволе за извоз робе могу се увести ради: - заштите уметничког, историјског и археолошког блага, - заштите природних реткости и угрожених биљних и животињских врста, - из разлога националне безбедности, - заштите необновљивих природних богатстава, или - у погледу трговине златом и сребром.

Извоз, увоз и транзит робе мора испуњавати санитарне, ветеринарске и фито-санитарне услове одређене законом.

Роба која се увози у Србију мора одговарати техничким прописима и прописима о стављању робе у промет који важе у Србији. Није услов за увоз робе да она одговара стандардима.

Није могуће увозити или извозити робу која није предмет правног промета у Србији.

Закон предвиђа да се за заштиту трговине могу увести следеће мере: - анти-дампиншке мере, - компензаторне мере, - мере заштите од прекомерног увоза и – мере за обезбеђење уравнотеженог платног биланса. Закон уређује ове мере у складу са правилима Светске трговинске организације и прописима Европске уније.

За документацију

Оснивање представништва страног лица у Србији

Чланом 9 став 1 Закона о спољнотрговинском пословању (Сл. гласник 101/2005) страном правно лице („односно други привредни субјект“) може основати представништво у Србији (према законској формулацији, представништво се, на захтев оснивача, „уписује у регистар у који се уписују правна лица односно привредна друштва, у складу са прописима Републике који уређују такав упис“). Закон дефинише у члану 9 став 2 тач. 2 да је представништво „издвојен, правно независан организациони део оснивача који на територији Републике обавља претходне и припремне радње у вези са закључењем уговора и који не може да закључује уговоре, осим за сопствене потребе“.

Уредбом о регистрацији представништва страних правних лица у Регистар привредних субјеката које води Агенција за привредне регистре (Сл. гласник 114/2005) одржеђени су подаци који се региструју, поступак регистрације, садржина регистрационе пријаве, те регистрација околности од значаја за правни промет у вези са представништвом (оснивање, промене података, брисање преставништва и друга питања).

Уредом је прописано да се уз регистрациону пријаву прилажу извод из регистра у коме је регистрован оснивач или друга документа (из којих се виде подаци о оснивачу, његовом седишту и лицу овлашћеном за заступање), одлука оснивача о оснивању представништва, одлука о именовању заступника (ако није именован актом о оснивању), оверена изјава којом оснивач преузима одговорност за све обавезе које настану у вези са пословањем представништва, те „доказ о бројевима рачуна преко којих оснивач послује“.

Документација може бити на страном језику са овереним преводом на српски језик, или на српском језику. Сачињени су на енглеском и српском језику одлука о оснивању представништва, те изјава којом оснивач преузима одговорност за све обавезе које настану у вези са пословањем представништва:

Одлука о оснивању представништва страног лица

Board of Directors of _____ CO. LIMITED, with registered office at _____, inscribed into Registry of Companies in _____ under number _____, promulgates on _____, 200_, the following

DECISION

on Formation of Representative Office in Belgrade, Serbia and Montenegro

The Representative Office of the Company to be immediately established in Belgrade, Serbia and Montenegro, with the following details:

1. Founder of Representative Office: The founder of the Representative Office is _____ CO. LIMITED, with registered office at _____, inscribed into Registry of Companies in _____ under number _____.

2. Legal nature of Representative Office: Representative Office is legally dependant part of Founder's organization, within the meaning assigned in the laws and regulations in force in Serbia

3. Name of the Representative Office is: _____ CO. LIMITED Representative Office in Belgrade (to be used in Serbia in translation into Serbian language: Predstavništvo _____ CO. LIMITED u Beogradu)

4. Address of the Representative Office is: _____ Street, Belgrade

5. Activities of Representative Office are:

(a) preliminary and preparatory activities for the conclusion of Founder's arrangements in the projects of interest in Serbia (_____)

(b) following up of the realization of concluded arrangements in Serbia.

6. Director of Representative Office: Mr. _____, _____ citizen, holder of _____ passport (identity card number _____, statistical number _____) is appointed as director of Representative Office

7. Powers of Director of Representative Office: Mr. _____ is authorised to organize the activities of Representative Office and to represent the Representative Office and to act, without limitation, in the name and on behalf of Representative Office in all activities of the Representative Office and in relations with authorities and legal and physical persons in Serbia.

For and on behalf of _____ CO. LIMITED

_____.

name:

title:

_____.

Signature to be confirmed by notary public, and *apostille* appended

.....

Управни одбор _____ *CO. LIMITED*, са регистрованим седиштем у _____, уписаним у регистар компанија у _____ под бројем _____, доноси дана _____, 200_ следећу

ОДЛУКУ

о оснивању Представништва у Београду, Србија и Црна Гора

Оснива се Представништво друштва у Београду, Србија и Црна Гора, са следећим детаљима:

1. Оснивач Представништва: Оснивач Представништва је _____ *CO. LIMITED*, са регистрованим седиштем у _____, уписаним у регистар компанија у _____ под бројем _____

2. Правна природа Представништва: Представништво је правно зависан део организације Оснивача, у значењу одређеном законима Србије

3. Назив Представништва је: Представништво _____ *CO. LIMITED* у Београду

4. Адреса Представништва је: _____ улица број _____, Београд

5. Активности Представништва су:

(а) претходне и припремне радње за закључивање послова Оснивача у пројектима од интереса у Србији (_____)

(б) праћење реализације послова закључених у Србији

6. Директор Представништва: г. _____, држављанин _____, ималац пасоша број _____ (лична карта број _____, СУП _____, јмбг _____) именује се за директора Представништва

7. Овлашћења директора Представништва: г. _____ је овлашћен да организује активности Представништва, да заступа Представништво без ограничења у пословима Представништва, те у односима са властима и правним и физичким лицима у Србији.

За _____ *CO. LIMITED*

_____.

име: _____

својство: _____

(поштом од _____ од _____ јавног бележника, са надовром – „apostille“ и др.)

Изјава којом оснивач преузима одговорност за све обавезе које настану у вези са пословањем представништва

Board of Directors of _____ *CO. LIMITED*, with registered office at _____, inscribed into Registry of Companies in _____ under number _____, issues the following

**STATEMENT CONCERNING THE ACCEPTANCE OF RESPONSIBILITY
FOR REPRESENTATIVE OFFICE IN SERBIA**

In connection with the establishing of Representative Office of _____
CO. LIMITED in Belgrade – „Representative Office“ (decision of the Board of Directors of
even date)

THIS IS TO UNCONDITIONALLY AND IRREVOCABLY state and confirm that
_____ CO. LIMITED assumes and accepts full responsibility for any and all liabi-
lities whatsoever that may arise out of or in connection with the organization, and activities
of its Representative Office.

For _____ CO. LIMITED

_____

name:

title:

in _____

date: _____

_____
signature to be confirmed by notary public, and *apostille* appended

.....

Управни одбор _____ *CO. LIMITED*, са регистрованим седиш-
тем у _____, уписаним у регистар компанија у _____ под бројем
_____, доноси дана _____, 200_ следећу

**ИЗЈАВУ О ПРИХВАТАЊУ ОДГОВОРНОСТИ ЗА СВЕ ОБАВЕЗЕ
КОЈЕ НАСТАЈУ У ВЕЗИ СА ПОСЛОВАЊЕМ ПРЕДСТАВНИШТВА**

У вези са оснивањем Представништва _____ *CO. LIMITED* у
Београду („Представништво“), о чему је Управни одбор данас донео одлуку,

ОВИМ СЕ БЕЗУСЛОВНО И НЕОПОЗИВО изјављује и потврђује да
_____ *CO. LIMITED* преузима и прихвата пуну одговорност за све
обавезе које могу да произађу из организовања и рада његовог Представништва.

За _____ *CO. LIMITED*

_____
име: _____

својство: _____

У _____

датум: _____

(појиврда појивиса од сивране јавног бележника, са надовојом – „*apostille*“ и
др.)

Глосар

Деривати

„Деривати“ су термин за појам који се врло често користи у пракси. Код нас је коришћен и у законској терминологији. За поједине облике деривата користе се, у српском и другим језицима, изворни изрази, пре свега на енглеском језику.

У пракси која је тражила правни одговор на ризике који се појављују у финансијским трансакцијама створени су тзв. финансијски деривати (у енглеској терминологији: *derivatives*, у француским стручним круговима: *les produits derivees*). Користе се као инструменти заштите од промена цена производа, сировина, каматних стопа и вредности иностраних валута, те од промена вредности акција, обвезница и других хартија од вредности. Ови инструменти се одређују према будућем кретању цена и курса или њихова вредност зависи од одређене активе. У том смислу су „изведени“ тј. ослањају се на друге тржишне или новчане вредности (отуда и сликовита референца на „деривате“). У питању су уговори којима једна страна стиче права која се односе или произилазе из других трансакција, хартија од вредности или из уговора о продаји робе којом се тргује на одређеним тржиштима.

Основни деривати су финансијски и термински уговори и опције.

Термински уговори се не реализују одмах после закључења, већ по протеклу одређеног, обично типизираниог рока. Односе се на терминску купопродају робе, злата и других племенитих метала, девиза и хартија од вредности (валер или тржишни материјал).

Разликују се две врсте финансијских терминских уговора: *фјучерс* уговор и *свој* уговор.

Фјучерс је уговор о куповини или продаји стандардизоване количине тржишног материјала. Израз долази из енглеског језика: *futures* = будућност, послови у будућности. *Фјучерс* операција остварује се закључењем купопродајног уговора (односно закључка) између две стране: купца и *хеџерса* (енглески: *hedgers* = „ограђивач“, онај који се ограђује, обезбеђује од ризика) и продавца (енглески: *trader* =

трговац). У посао се улази без располагања тржишним материјалом у тренутку закључења уговора, што носи ризик несолвентности купца или продавца у моменту доспећа рока за извршење обавезе. Овај посао редовно се закључује преко посредника – то су клириншке куће, као посебна обрачунска места. Клириншка кућа представља „заједничку касу“ преко које се обезбеђују и купац и продавац од несолвентности свог уговорног партнера. У том циљу се на посебан рачун („рачун марже“) код клириншке куће уплаћује гарантни износ („иницијална маржа“). Гарантни износ се књижи на посебном рачуну марже купца односно продавца, зависно од кретања камате или курса хартија од вредности (према томе шта је предмет *фјучерс* посла). Иницијална маржа се одређује, на пример, у односу на номиналну вредност хартија од вредности које представљају тржишни материјал. Иако се, у начелу, ови уговори морају закључивати само преко берзанских посредника, дакле на организованим тржиштима, велики обим послова обавља се и у непосредној погодби.

Основна подела *фјучерса* врши се према тржишном материјалу на који се односе. Постоје робни *фјучерси* (односе се на различиту робу: житарице, уљарице, кафу, шећер, памук, каучук, стоку, на индустријске сировине, нафту, племените метале), те финансијске *фјучерсе*. Финансијски *фјучерски* могу се поделити у три групе. Девизни или валутни *фјучерси* су уговори о купопродаји стране валуте у будућности (*фјучерс* се јавља као средство осигурања од нежељених промена девизног курса). Каматни *фјучерси* су средство заштите од негативног утицаја кретања каматне стопе (обично се повезују са хартијама од вредности, јер њихова вредност у доброј мери зависи од кретања каматних стопа, те се називају и *фјучерси* на каматну стопу). Трећи тип су *фјучерси* на индексе цена акција. Ови индекси одражавају промене курсева акција на берзама (састоје се од претпостављеног портфолија акција које најбоље репрезентују структуру акција којима се тргује на берзи).

Свои (енглески: *swap* = заменити, замена, конверзија, претварање) је уговор о истовременој промјтној и терминској купопродаји тржишног материјала. Ради се о паралелним уговорима у којима је „смер испуњења“ супротан; заштита се, практично, састоји у покривању „обрнутим послом“.

Опцијски уговор је уговор о терминској купопродаји тржишног материјала којим једна уговорна страна стиче право да купи или прода предмет опције до истека одређеног рока, а друга се обавезује да на захтев прве стране безусловно преда или преузме и плати уговорени предмет опције (енглески и француски: *option*). Ово је посебна врста терминског посла чија је суштина у томе да један уговорни партнер (власник опције) може своје право из уговора о куповини односно продаји одређеног тржишног материјала остварити сваког радног дана до истека периода предвиђеног уговором, али то право и не мора корисити. Друга уговорна страна (грантор, власник валера – девиза, хартија од вредности и сл.) има обавезу да испоручи или преузме валере који су предмет опције када власник поднесе опцију на реализацију. Ако опција није у уговореном року поднета на извршење, престаје обавеза даваоца опције по уговору о опцијском послу. Као накнаду за кориш-

ћење права опције купац при самом закључењу плаћа одређену цену продавцу (опциона премија). Реализација опције увек је избор купца и не зависи од воље продавца, али опцијска премија припада продавцу без обзира на то да ли је опција реализована или не. И ови се уговори у начелу закључују преко берзанских посредника, те се осигуравају гаранцијом коју продавац опције при закључењу доставља берзи за извршење својих обавеза. Купац опције може се одредити или за куповну опцију (енглески: *call option*) или за продајну опцију (енглески: *put option*). Постоје и комбинације ова два основна типа опција: - купопродајна или *сџипедл* опција (енглески: *straddle* = раскорачен) представља истовремено право купца и на куповну и на продајну опцију са истом основном ценом; - *сџипеј* опција (енглески: *strap* = каиш, плетеница) је купопродајна опција увећана за куповну опцију; - *сџипиј* (енглески: *strip* = кришка, пруга) је купопродајна опција увећана за продајну опцију; - *сџипед* опција (енглески: *spread* = распон) је купопродајна опција са распонем основне цене.

У погледу опционог рока код тзв. европског типа опционог посла рок је чврст и почиње да тече од дана закључења опционог уговора, а престаје после истека стандардизованог периода (после два месеца плус пет радних дана, после три месеца плус пет радних дана или после шест месеци плус десет радних дана). Код другог типа опционог посла (америчког), опциони рок је променљив, али је такође стандардизован – почиње да тече даном закључења уговора, а истиче на одређени дан у недељи на крају месеца. Постоји још једна разлика између европског и америчког типа опције – код првог се право купца остварује према индивидуалном власнику валера, а код америчког типа то право произилази из уплате кауције или аконтације (и до 50% вредности посла) на посебан рачун код обрачунског места (клириншка кућа, берза) као гаранције да ће опцијски посао бити стварно и реализован. Пошто у моменту закључења опционог посла учесници могу, али не морају располагати тржишним материјалом који је предмет опције, разликују се „покривена“ и „непокривена“ или „гола“ (енглески: *naked*) опција.

Има и других метода за осигурање од наглих или неочекиваних промена на финансијским тржиштима. Када о року доспећа терминског посла дође до ситуације да се очекивања учесника нису остварила, може бити предвиђено да се склопи један посебан уговор којим се продужава посао до следећег термина (када стране очекују да ће се остварити кретање на тржишту које ће им више одговарати) или се купац односно продавац овлашћује да повећа основну уговорену количину тржишног материјала. Ако су стране очекивале пораст курсева, цена и сл., ради се о *рејорџингом* послу, а ако се очекује пад, онда се нови аранжман назива *дејорџини* посао. *Рејџинирање* је термински посао када је купац овлашћен да оригиналну уговорену количину валера удвостручи или повећа за више пута; *рејџинирање* се може уговорити и при продаји (купац односно продавац за право *рејџинирања* плаћају посебну опциону провизију).

Посебан начин заштите од ризика, који произилази из бојазни да друга страна неће бити ликвидна или постојати у тренутку када треба да испуни своју обавезу,

---

постиже се различитим техникама плаћања по пословима. Тако се разматрају методи који се заснивају на тачном утврђивању времена извршења обавеза (плаћање истовремено са извршењем или нека друга варијанта). Честе су и одредбе да у случају стечаја дужника поверилац има право да пребије давања по послу из кога би имао губитак са потраживањима из послова по којима би, да није стечаја, имао добитак. Основно питање које се у вези са овим уговорним одредбама поставило је да ли су дозвољене по прописима односно да ли ће у поступку стечаја бити признате. Одговор је, после жестоке дебате теоретичара, после интервенције законодаваца у појединим земљама и на основу кратке али богате судске праксе, потврдан. Оваква техника компензације се назива *нетинг* (енглески: *netting* = повезивање у мрежу; сликовито: да се сви послови одређених партнера посматрају као целина).

ПРАВНА ПРАКСА

Милица Ђосовић-Кишић
секретар Суда части при Привредној комори Београда

Извод из праксе Суда части при Привредној комори Београда

1. Привредно друштво чини повреду добрих пословних обичаја и пословног морала када фактички заснује радни однос са запосленим кога не пријави на обавезно осигурање по основу рада и не врши уплату прописаног доприноса, а запосленог одржава у супротном уверењу.

Образложење:

Тужилац Суда части покренуо је поступак против окривљеног због тога што је засновао фактички радни однос са оштећеним у одређеном временском периоду супротно прописима о раду и пензијском и инвалидском осигурању, тако што му није уплаћивао допринос на име обавезног осигурања по основу рада, услед чега оштећени није остварио радни, односно пензијски стаж, и све то од оштећеног прикрио.

Веће Суда части утврдило је да је оштећени континуирано обављао фактички рад за окривљеног у периоду од 18.05.2001. године па закључно до 16.08.2002. године, када је престао да ради код окривљеног предузећа. У наведеном временском периоду, супротно позитивним прописима којима је регулисана област радних односа и обавезног социјалног осигурања, окривљени није оштећеног пријавио на обавезно социјално осигурање, па оштећени није остварио стаж осигурања, а по-

даци унети у радну књижицу оштећеног не одговарају стварном стању. Оштећени је до овог сазнања дошао случајном провером, по престанку рада код окривљеног.

Окривљени није оспоравао наводе у оптужном предлогу.

Суд је нашао да је окривљени својим понашањем онемогућио оштећеног да оствари права на радни и пензијски стаж, за време које је провео на раду, при чему је посебно ценио околност да је оштећеног све време одржавао у уверењу као да је та права остварио, и да је окривљени непријављивањем оштећеног Фонду ПИО, односно неплаћањем доприноса онемогућио прилив одређених новчаних средстава у буџет Републике.

На основу утврђеног чињеничног стања, Суд части је оценио да су се у радњама окривљеног стакла обележја повреде добрих пословних обичаја и пословног морала, па га је огласио кривим и изрекао одговарајућу меру друштвене дисциплине.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда С. бр. 53/05 од 14. 12. 2005. године)

2. Нема повреде добрих пословних обичаја и пословног морала када власник радње за хемијско чишћење изврши чишћење одевног предмета по правилима струке и према приложеној произвођачкој декларацији, па након оваквог третмана, одевни предмет избледи због непостојаности боје којом је предмет био обојен од стране произвођача.

Образложење:

Против власника радње за хемијско чишћење покренут је поступак због повреде добрих пословних обичаја и пословног морала због тога што није очистио мантил оштећене у складу са правилима струке.

Власник радње је оспорио наводе из оптужмог предлога тврдећи да је мантил при хемијском чишћењу третиран према правилима струке и према приложеној декларацији али, да је после обављеног чишћења променио боју и то посебно на деловима који су били више изложени трењу. Објасно је насталу промену непостојаношћу боје којом је мантил био бојен од стране произвођача.

Суд части је у потпуности прихватио одбрану власника радње јер је иста потврђена изведеним доказима, посебно налазом вештака да је произвођач мантил обојио директним бојама, комбинацијом жуте и плаве при чему није водио рачуна о постојаности боја, већ само о дубини нијансе црне боје и да је због непостојаности боје, услед различитих атмосферских утицаја, а након хемијског чишћења, са мантила се скинула оштећена директна боја због чега је мантил променио боју, те да се овако обојене тканине не могу хемијски третирати.

Суд је посебно ценио околност да је хемијско чишћење извршено сходно упутству о одржавању мантила које је произвођач ушио на унутрашњој страни мантила, да је мантил хемијски очишћен по прописаним условима за хемијско

чишћење осетљивих памучних предмета, да третман задовољава сва мерила и норме овог заната и да нема одговорности на страни власника радње за хемијско чишћење, јер у његовим радњама нема пропуста који би се могли оквалификовати као повреда добрих пословних обичаја и пословног морала, па га је ослободио од одговорности.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда С. бр. 87/04 од 11. 04. 2005. године)

3. Власник самосталне кројачке радње чини повреду добрих пословних обичаја и пословног морала када прими материјал за шивење од корисника услуге ради израде одеће, па из личних разлога и љутње одустане од шивења.

Образложење:

Тужилац Суда части покренуо је поступак против власнице радионице за преправку и поправку одеће због тога што је примила материјал ради шивења мушких панталона, па је након конфликта са корисником услуге - оштећеним, из личних разлога и љутње одустала од пружања услуге.

У поступку пред Судом окривљена се бранила наводећи да материјал за шивење, који је оштећени донео у радњу и тражио услугу шивења мушких панталона, није примила јер није имала услова због недостатка простора у радњи, што му је и саопштила, а околност да је оштећени револтиран бацио материјал на њен радни сто и оставио, не може се сматрати да је материјал примила.

На основу изведених доказа Суд части утврдио је да је окривљена прихватила да сашије панталоне, примила материјал за шивење и саопштила цену. Након примедби оштећеног, које окривљеној нису биле по вољи, одбила је да изврши услугу изговором да нема услова за шивење у радњи.

Суд части нашао је да су се у радњама окривљене стекла обележја повреде добрих пословних обичаја и пословног морала, обзиром да је окривљена одбила да пружи услугу оштећеном коју је до тада пружала другим корисницима и за коју је утврдила цену у важећем ценовнику који се налазио у радњи, али да је због љутње настале из конфликта са оштећеним, и личних разлога исту одбила, чиме је учинила повреду добрих пословних обичаја и пословног морала из области пружања занатских услуга.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда бр. С. 97/04 од 8.11.2004. године)

4. Окривљено привредно друштво чини повреду добрих пословних обичаја и пословног морала због непоштовања уговорних обавеза, када прими унапред новац на име уплате за угаљ одређеног квалитета и количине, испоруку не изврши у року, у коли-

чини и квалитета како је договорено и одбије да обештети купца-оштећеног за разлику у цени између плаћеног и испорученог угља.

Образложење:

Окривљени је закључио уговор са оштећеним о куповини 7 тона угља "Бановићи"- гранулисана коцка, са роком испоруке од 15 дана и уплатио на име цене 41.650,00 динара. Окривљени угаљ није испоручио а новац није вратио. Са другим оштећеним, окривљени је закључио уговор о продаји 2 тоне угља "Крека" и унапред наплатио 9.200,00 динара и 22.000,00 за 4 тоне угља "Бановићи", са роком испоруке од 10 дана. Након четири месеца оштећеном је испоручено две тоне "Креке", а пет месеци после уплате 4 тоне угља "Пљевља" који је знатно лошијег квалитета од уплаћеног угља "Бановићи". Са трећим оштећеним, окривљени је закључио уговор о продаји две тоне угља "Бановићи", примио уплату од 11.000,00 динара, са роком испоруке од 10 дана. Угаљ оштећеном, такође, није испоручен у уговореном року, па му је уместо порученог понудио другу врсту угља што је оштећени одбио. Након четири месеца окривљени је извршио повраћај дела новца а затим и остатак до пуног износа.

Суд части је на основу изведених доказа утврдио да је окривљени учинио радњу која му се оптужним предлогом ставља на терет и нашао да је окривљени био дужан да изврши испоруку угља уговореног квалитета и количине у уговореном року, јер су то битни елементи уговора и битни услови за закључење уговора који су оштећене определили да са овим окривљеним - као продавцем, закључе уговор.

Суд је закључио да је окривљени учинио повреду добрих пословних обичаја и пословног морала због непоштовања и неиспуњења више уговорних обавеза и повреде начела поштења и правичности у погледу поштовања интереса друге уговорне стране, и огласио га кривим.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда С. бр. 8/05 од 14.03.2005. године)

5. Такси возач чини повреду добрих пословних обичаја и пословног морала, ако такси превоз не обави путем који одреди путник, односно до места опредељења путника и при том не опходи се са пажњом и поштовањем.

Образложење:

Инспектор друмског саобраћаја поднео је против окривљеног такси возача, пријаву Суду части, због тога што је извршио услугу превоза оштећеног на релацији од улице Народног фронта до улице Слободана Пенезића Крцуна бр. 25 у Београду, којом приликом се није држао договора постигнутог пре почетка вожње, о

релацији и одредишту, и према странци није се опходио с пажњом и поштовањем, већ је вређао упућивањем погрдних речи.

Окривљени се бранио наводећи да је у току вожње, предложио оштећеном да измене претходно договорену релацију и одредиште, образлажући да је на тај начин хтео да скрати пут, уштеди бензин и да се по завршеној вожњи, није могао окрене на месту одредишта а да не прекрши прописе о саобраћају. Окривљени није оспоравао да је доласком до одредишта у наведеној улици, где је вожња завршена, опсовао путника.

Суд части утврдио је да је оштећени уговорио са окривљеним да га превезе такси возилом одређеним путем и до одређеног места и то, пре уласка у такси возило и да је зато имао разлоге јер му се журило и имао је пуно ствари да носи.

Суд није прихватио наводе у одбрани окривљеног јер је нашао да су окривљеном приликом уговарања услуге биле познате све околности, које је касније у одбрани навео као разлоге за измену договора у погледу релације и одредишта, и да је прихватио захтев оштећеног о начину извршења услуге, који је био услов да оштећени њега ангажује.

На основу утврђеног чињеничног стања, Суд је окривљеног огласио кривим, при чему је посебно ценио околност да је окривљени, по неприхватању предлога за измену одредишта, вређао оштећеног, претио му и псовао га, па му је изрекао одговарајућу меру друштвене дисциплине.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда бр. 8/04 22.03.2004. године)

6. Власник каменорезачке радње чини повреду добрих пословних обичаја и пословног морала када супротно уговору, постави споменик без присуства наручиоца услуге, па код наручиоца изазове сумњу у квалитет и начин изведених радова и тиме га онемогући да се лично увери да је извршио анкерисање стубова на споменику, што накнадно није могуће проверити без демонтаже споменика.

Образложење:

Против окривљеног, власника каменорезачке радње тужилац Суда части покренуо је поступак, због тога што радове на споменику није извео према договору, недостатке није отклонио и поред више рекламација оштећеног, иако је цену за радове наплатио, те је на тај начин оштећеног изложио малтретирању, губитку времена и штети.

Окривљени није оспоравао да оштећени није присуствовао постављању споменика због тога што није имао времена да га позове, иако је приликом уговарања посла оштећени изричито захтевао да буде присутан, али тврдио је да је извршио анкерисање стубова на споменику, према договору и остале радове извео према скици.

Суд је на основу наведених доказа и делимичног признања окривљеног утврдио да окривљени није поступио по договору, односно позвао оштећеног да присуствује постављању споменика, иако је он то изричито захтевао, и на тај начин је код оштећеног изазвао сумњу у квалитет изведених радњи по питању да ли је окривљени извршио анкерисање стубова за које тврди да је извршио. Окривљени је могао да зна да на други начин неће моћи да увери оштећеног да је извршио анкерисање стубова на споменику, сем демонтажом које је неизводљива без оштећења споменика.

На основу наведеног Суд части нашао је да је окривљени учинио повреду добрих пословних обичаја и пословног морала из области занатских услуга, јер је супротно уговору, поставио споменик без присуства оштећеног што је код њега изазвало трајну сумњу у квалитет и начин изведених радова, изложио га малтретирању и губљењу времена.

(Одлука Суда части при Привредној комори Београда С. 51/05 од 27.06.2005. године)

7. Оптужни предлог је поднет од стране неовлашћеног лица, уколико га поднесе онај брачни друг који спорни посао није уговарао, нити је у прописаном року на исти изјавио рекламацију, без обзира што је поправка извршена у стану и на ствари која је заједничка имовина брачних другова.

Образложење:

Приватни тужилац покренуо је поступак против бравара због тога што је приликом поправке браве на улазним вратима стана, који се налази на трећем спрату, ушао преко комшијске терасе, затим развалио кухињских врата према тераси да би ушао у стан, поправио браву и наплатио, по њему превисоку цену у износу од 5.000,00 динара. Посао је договорила супруга приватног тужиоца, која је бравара позвала јер није могла да откључа врата стана и била присутна све време док је поправка трајала.

У току поступка првостепено веће Суда части утврдило је да нема доказа да је окривљени извршио повреду добрих пословних обичаја и пословног морала на описани начин, па је донео ослобађајућу одлуку.

Незадовољан донетом одлуком приватни тужилац изјавио је жалбу Другостепеном већу као другостепеном органу, због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и битне повреде поступка.

Другостепено веће разматрајући списе предмета, утврдило је да је тужба, односно жалба поднета од од стране неовлашћеног лица. Наиме, из списка предмета утврђено је као неспорно да приватни тужилац, односно жалилац није наручилац посла, да није уговарао начин извршења посла, није уговарао цену, није извршио исплату цене нити је уопште присуствовао извршењу посла, односно да је наручи-

---

лац посла, супруга подносиоца жалбе, која као уговорна страна није рекламирала ни извршени посао, ни цену извршеног посла.

На основу наведеног Другостепено веће је нашло да у поступку пред првостепеним већем није учествовала уговорна страна која је наручилац посла, већ њен супруг који није био уговорна страна, па је на основу члана 43. став 2. тачка 6. Правилника о организацији, сатаву и раду Суда части ("Службени лист града Београда", бр. 16/03) укинуо одлуку првостепеног већа и одбацио оптужни предлог.

(Одлука Другостепеног већа Суда части при Привредној комори Београда Дв. бр. 182/05 од 30. 06. 2005. године)

Снежана Вујиновић

Министарство рада, запошљавања и социјалне политике

Мишљења Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

За обављање сезонских послова се могу ангажовати иста лица сваке календарске године, с тим да период прекида обављања тих послова, односно размак између закључених уговора о раду буде дужи од 30 дана

Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24 /05, бр. 61/05) у члану 37. прописује да се радни однос заснива на време чије је трајање унапред одређено када су у питању: сезонски послови, рад на одређеном пројекту, повећање обима посла који траје одређено време и сл. за време трајања тих потреба, с тим што тако заснован радни однос непрекидно или с прекидима не може трајати дуже од 12 месеци. Под прекидом се не сматра прекид рада краћи од 30 радних дана.

Потреба за обављањем сезонских послова по правилу се појављује сваке календарске године и траје одређено време (месец или неколико месеци). Дужина трајања таквог радног односа није везана за календарску годину али не може трајати дуже од 12 месеци непрекидно или са прекидима краћим од 30 дана.

Према томе, за обављање сезонских послова се могу ангажовати иста лица сваке календарске године, с тим да период прекида обављања тих послова, односно размак између закључених уговора о раду буде дужи од 30 дана.

(Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, број: 011-00-23/2006-02 од 20. 02. 2006. године)

Запослени има право на увећану зараду по основу времена проведеног на раду, односно "минулог рада", само за време проведено у радном односу.

Према члану 18. став 1. тачка 2. Правилника о радној књижици ("Службени гласник РС", број 17/97) прописано је да на странама од 6. до 21. у рубрици "Назив и седиште послодаваца, основ осигурања" поред осталог уписује се: основ осигурања за лица која нису у радном односу, а осигурана су у складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању. Ове податке уписује организација за пензијско и инвалидско осигурање.

Чланом 108. став 1. тачка 4. Закона о раду ("Службени гласник РС", бр. 24/05 и 61/05), утврђено је да запослени има право на увећану зараду у висини утврђеној општим актом и уговором о раду, по основу времена проведеног на раду за сваку пуну годину рада остварену у радном односу – 0,4% од основице.

Према томе, запослени има право на увећану зараду по основу времена проведеног на раду, односно "минулог рада", само за време проведено у радном односу. С обзиром да се ради о ангажовању ван радног односа (уговор о делу и уговор о ауторском делу) то за то време запослени не може остварити право на увећану зараду по основу времена проведеног на раду, јер нису били у радном односу.

(Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, број: 011-00-1356/2006-02 од 1. 02. 2006. године)

Један од родитеља има право да користи одсуство са рада док дете не наврши три године живота, ако нема ко да се стара о њему. У случају када је мајка у радном односу ту обавезу да негује дете преузима отац детета, с обзиром да он може да се стара о њему, јер не ради.

Чланом 100. Закона о раду ("Службени гласник РС", бр. 24/05 и 61/05) уређено је да један од родитеља, усвојилац, хранитељ, односно старатељ има право да одсуствује са рада док дете не наврши три године живота. За време одсуствовања са рада из става 1. овог члана права и обавезе по основу рада мирују, ако за поједина права законом, општим актом и уговором о раду није друкчије одређено.

Према томе, један од родитеља има право да одсуствује са рада док дете не наврши три године живота. За време одсуствовања са рада запослени нема право на накнаду зараде. Пре него што отпочне са коришћењем овог одсуства, родитељ који жели да га користи дужан је да о томе писмено обавести послодавца. Директор или запослени кога је он овластио доноси решење којим само констатује да су се стекли услови за остваривање овог права.

Према томе, један од родитеља има право да користи одсуство са рада док дете не наврши три године живота, ако нема ко да се стара о њему. Мишљења смо да

у случају када је мајка у радном односу ту обавезу да негује дете преузима отац дeтeта, с обзиром да он може да се стара о њему, јер не ради.

(Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, број: 011-00-58/2006-02 од 8. 03. 2006. године)

Запослени је дужан да се изјасни о понуди за закључивање анекса уговора у законом прописаном року. У супротном сматра се да је запослени одбио понуду за закључивање анекса.

Према члану 171. Закона о раду ("Службени гласник РС", бр. 24/05 и 61/05) послодавац може запосленом да понуди измену уговорених услова рада (анекс уговора): 1) ради премештаја на други одговарајући посао, због потребе процеса и организације рада; 2) ради премештаја у друго место рада код истог послодавца, у складу са чланом 173. овог закона; 3) ради упућивања на рад на одговарајући посао код другог послодавца, у складу са чланом 174. овог закона; 4) ако је запосленом који је вишак обезбедио остваривање права из члана 155. став 1. тачка 5) овог закона; 5) из члана 33. став 1. тач. 10), 11) и 12) овог закона; 6) у другим случајевима утврђеним општим актом и уговором о раду.

Послодавац може запосленом да откаже уговор о раду ако запослени одбије закључење анекса уговора о раду у смислу члана 171. став 1. тач. 1) - 4) овог закона и закључење анекса уговора о раду у вези са чланом 33. став 1. тачка 10) овог закона (члан 179. став 1. тач. 7) и 8).

Према томе, одбијање запосленог да потпише анекс уговора у смислу члана 171. став 1 тачка 6) односно у случају који је утврђен општим актом и уговором о раду, не може бити разлог за отказ уговора о раду. Законом је остављена могућност послодавцу да друге случајеве у којима запосленом може да понуди измену уговорених услова рада, утврди општим актом или уговором о раду. Међутим, неприхватање односно непотписивање анекса уговора о раду у тим другим случајевима не могу бити оправдан разлог за отказ уговора о раду.

Што се тиче понуде за закључивање анекса уговора, запослени је дужан да се изјасни о понуди за закључивање анекса уговора у року који одреди послодавац, а који не може бити краћи од осам радних дана. Сматра се да је запослени одбио понуду за закључивање анекса уговора ако се не изјасни у наведеном року. Ако запослени прихвати понуду за закључивање анекса уговора, задржава право да пред надлежним судом оспорава законитост тог уговора (члан 172. Закона).

Према томе, запослена је била дужна да се у конкретном случају изјасни о понуди за закључивање анекса уговора у прописаном року. У супротном сматра се да је запослена одбила понуду.

Што се тиче израде књижевних задатака, онда се може рећи да је израда књижевних задатака једна од најважнијих ствари у настави.

Материјал за израду књижевних задатака
попуњава се до 05. 05. 2006.
(ендот)

Закључак о изради књижевних задатака и о значају књижевних задатака у настави

Израда књижевних задатака је једна од најважнијих ствари у настави. Она је неопходна за развој књижевних вештина ученика. Израда књижевних задатака може бити различита по облику и садржају. Она може бити индивидуална или групна, а може бити усмена или писана. Израда књижевних задатака може бити и различита по нивоу тежине. Она може бити једноставна или сложена. Израда књижевних задатака може бити и различита по времену израде. Она може бити кратка или дуга. Израда књижевних задатака може бити и различита по циљу. Она може бити образовна или васпитна. Израда књижевних задатака може бити и различита по методу израде. Она може бити традиционална или модерна.

Израда књижевних задатака је једна од најважнијих ствари у настави. Она је неопходна за развој књижевних вештина ученика. Израда књижевних задатака може бити различита по облику и садржају. Она може бити индивидуална или групна, а може бити усмена или писана. Израда књижевних задатака може бити и различита по нивоу тежине. Она може бити једноставна или сложена. Израда књижевних задатака може бити и различита по времену израде. Она може бити кратка или дуга. Израда књижевних задатака може бити и различита по циљу. Она може бити образовна или васпитна. Израда књижевних задатака може бити и различита по методу израде. Она може бити традиционална или модерна.

Израда књижевних задатака је једна од најважнијих ствари у настави. Она је неопходна за развој књижевних вештина ученика. Израда књижевних задатака може бити различита по облику и садржају. Она може бити индивидуална или групна, а може бити усмена или писана. Израда књижевних задатака може бити и различита по нивоу тежине. Она може бити једноставна или сложена. Израда књижевних задатака може бити и различита по времену израде. Она може бити кратка или дуга. Израда књижевних задатака може бити и различита по циљу. Она може бити образовна или васпитна. Израда књижевних задатака може бити и различита по методу израде. Она може бити традиционална или модерна.

Израда књижевних задатака је једна од најважнијих ствари у настави. Она је неопходна за развој књижевних вештина ученика. Израда књижевних задатака може бити различита по облику и садржају. Она може бити индивидуална или групна, а може бити усмена или писана. Израда књижевних задатака може бити и различита по нивоу тежине. Она може бити једноставна или сложена. Израда књижевних задатака може бити и различита по времену израде. Она може бити кратка или дуга. Израда књижевних задатака може бити и различита по циљу. Она може бити образовна или васпитна. Израда књижевних задатака може бити и различита по методу израде. Она може бити традиционална или модерна.

Материјал за израду књижевних задатака
попуњава се до 15. 12. 2006.
(ендот)

Деловна документација и нејзини стандарди во македонските фирми

Према соопштените податоци, македонските фирми користат стандарди за деловна документација во 85% од случаите. Ова е резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми, која е резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми. Стандардите за деловна документација во македонските фирми се резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми.

Од друга страна, стандардите за деловна документација во македонските фирми се резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми. Стандардите за деловна документација во македонските фирми се резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми.

Минимална лингвистика и социјална лингвистика
011-00-10012002-02 до 23.12.2002
(енгл.)

Деловна документација и нејзини стандарди во македонските фирми

Према соопштените податоци, македонските фирми користат стандарди за деловна документација во 85% од случаите. Ова е резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми, која е резултат на стандартизацијата на деловната документација во македонските фирми.

Основоположителни принципи на професионалните сдружения и на професионалните организации (ОП) (Чл. 28).

1. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

2. Професионалните сдружения и професионалните организации са нестопански организации, които не преследват материални интереси на своите членове и не са предмет на търговска дейност. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

3. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

4. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

5. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

6. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

7. Професионалните сдружения и професионалните организации са обединения на работници и членове на професионални сдружения, които имат за цел да защитят и подобрят условията на труд и работните условия на своите членове и да осигурят високо качество на работата.

УДК 347.7

УДК 347.7

ПРАВОН ПРИБРЕДНОПРАВНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА
АДЖА И ПРИБРЕДНОПРАВНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА

Република Српска
Број 1-4/2006-Т од 13. Јуна 2006. године

Мирко Васильев
Главни и одговорни уредник

Мирко Васильев
Уредник

Редакција
Редовни, Мирко Васильев, Радослав Поповиќ, Александар Ѓубиќ, Вук
Ненадиќ, Мирко Васильев, Радослав Поповиќ, Александар Ѓубиќ, Вук
сарадници „СГТ“ – „Квантитативна анализа за правна реформа у Србији“, Зоран Арсиќ,
Др Томас Мелер, Редовни и одговорни уредници Немање Обрадиќ и Александар Ѓубиќ

Независни савет
Радослав Поповиќ, Мирко Васильев, Радослав Поповиќ, Александар Ѓубиќ, Вук
Ненадиќ, Мирко Васильев, Радослав Поповиќ, Александар Ѓубиќ, Вук
сарадници „СГТ“ – „Квантитативна анализа за правна реформа у Србији“, Зоран Арсиќ,
Др Томас Мелер, Редовни и одговорни уредници Немање Обрадиќ и Александар Ѓубиќ

Независна
АДРЪЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДНИ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ
Београд, Тр. Николе Пашића 111
тел. факс 3234-982

Технички уредник
Зоран Ѓубиќ

Грифна адреса
Јелена Ѓубиќ
Светозар Марковиќа 2, Београд

ПРЕПЛАТА ЗА ГОДИШЊУ ПЕРИОДУ: 2000 динара, односно: 100 УСД
ПРЕПЛАТА ЗА ПОСРЕДСТВОМ ПОШТЕ: 100 УСД

ПРЕПЛАТА СЕ ВРШИ НА ТЕКУЋИ РАЧУН БРОЈ: 322-1058874-46, Војвођанска банка
узимања:
ПРЕПЛАТА ЗА ГОДИШЊУ ПЕРИОДУ: 2000 динара, односно: 100 УСД

НЕЗАВИСНИ ПЕРИОДИЧНО

Издавач: „ФУТУРА“, Београд

C O N T E N T

	Articles
The Work for Changes of the Maritime and Inland Navigation Act – A Critical Review 3	Borislav Ivović
Decision to Convene a Meeting of the General Assembly of Shareholders 23	Zoran Arsic
General Agreement on Trade in Services 32	Dijana Marković-Bajlović
Infringement of Patent Right and Unauthorized Utilization of Design (Art. 201. I 202. Criminal Code of Serbia) 47	Nataša Delić
Contributions	
About the Unsuitability of Conformity Method for the Calculation of Default Interest 62	Petar Milutinović
International Motor Vehicles Liability Insurance (with regard to the EU directives on the approximation of the laws of the Member States relating to compulsory insurance against civil liability in respect of the use of motor vehicles) 84	Nataša Petrović
Obstructions for Recognition of Foreign Arbitral Awards – Comparing New York Convention and Serbian Regulations 103	Agnesa Seljmonaji
International Business Law	
Settling of International Disputes 118	
Out of Domestic Law as to Foreign Trade Business . . . 121	
For Archive 124	
Glossar 128	
Legal Practice	
The Outline from the Court of Honesty in the Commercial Chamber of Belgrade 132	Milica Čozović-Kitić
Opinions of the Ministry for Labor, Employment and Social Policy 139	Snežana Vujinović

